

**Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання Національної академії
педагогічних наук України
Департамент освіти і науки Київської обласної державної
адміністрації
Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради
«Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»
Відділ освіти Сквирської міської ради Київської області**

**«ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ
СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ВИКЛИКІВ»**

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

2 червня 2022 року

Біла Церква-2022

*Рекомендовано до друку Вченою радою Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»
(протокол № 3 від 9 червня 2022 р.)*

Виховання дітей та учнівської молоді в контексті сучасних соціокультурних викликів : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ-Біла Церква, 2 червня 2022 р.) / за ред. Л. В. Канішевської, К. В. Плівачук. Біла Церква : КНЗ КОР «КОПОПК», 2022. 148 с.

У збірник увійшли матеріали учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Виховання дітей та учнівської молоді в контексті сучасних соціокультурних викликів», в яких представлені результати наукових досліджень та практичного досвіду з проблем виховання дітей та учнівської молоді в сучасних соціокультурних умовах.

Видання призначено науковцям, аспірантам, викладачам закладів вищої освіти, педагогічним працівникам загальної середньої, позашкільної освіти, усім, хто цікавиться питаннями сучасного виховання.

Матеріали подано в авторській редакції

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних та інших відомостей, за грамотність викладу інформації

© Інститут проблем виховання
НАПН України

КНЗ КОР «КОПОПК»

Відділ освіти Сквирської міської ради
Київської області

ЗМІСТ

Анненкова Н. П., Потапчук Т. В. Методика формування пізнавального інтересу дітей на уроках музичного мистецтва засобами мультимедійних технологій.....	6
Винарчук Т.М. Виховне значення української народної іграшки в сучасному освітньому просторі дитини.....	7
Гаврилюк В. Ю. Організаційно-педагогічні аспекти військово-патріотичного виховання учнівської молоді засобами позашкільної освіти.....	11
Гончар Л. В. Методика формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників.....	15
Дубровіна І. В. Розвиток ігрового дозвілля в Україні як наукова проблема.....	19
Загурська С. М. Особливості виховання студентів під час війни..	22
Заруднюк Т.Г. Ціннісне виховання і проектна діяльність на уроках математики.....	24
Ільченко С.Т. Дослідження проблеми формування ціннісного ставлення до материнства у дівчат-старшокласниць.....	27
Канішевська Л. В. До питання формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів..	30
Кармазін А. О. Історичні віхи монологів Михайла Вериківського	33
Ковальова С. В. Народне і професійне музичне мистецтво Київщини у ХІХ-ХХ століттях.....	35
Ковальов В. М. Формування національно- патріотичних почуттів молоді засобами фізичної культури в умовах гуманітарно-педагогічного коледжу.....	44
Комаровська О. А. Зміна ціннісних пріоритетів щодо навчання учнів мистецтва після початку повномасштабної російської агресії в Україну.....	48
Корж Т. М. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку засобами краєзнавства.....	51
Литовченко О. В. Особливості діяльності закладів позашкільної освіти України в умовах війни.....	54
Лі Хуйфан (LI HUIFANG). Педагогічні умови розвитку музикальності вихованців закладів спеціалізованої початкової мистецької освіти.....	57
Макарук О. Л. Формування підприємливості у молодших школярів: форми та методи.....	60
Мірошник С. І. Види навчальної діяльності для формування цінностей учнів в умовах НУШ (на прикладі вивчення мови і літератури).....	61
Морін О. Л. Фактори впливу на вибір здобувачами освіти майбутньої професії.....	65

Нечерда В. Б. Взаємодія закладу освіти із громадськими організаціями у формуванні соціально успішної особистості учня: результати дослідження.....	69
Ничкало С. А. Естетичне виховання у віртуальному просторі як актуальна проблема сучасності.....	72
Ніфоровська Г. І. Особливості роботи з обдарованими дітьми в позашкільному навчальному закладі.....	75
Омельченко Т. В. Художня література як засіб формування емоційного інтелекту школярів у новій освітній реальності.....	77
Охріменко З. В. Професійне самовизначення учнів в умовах трансформації ціннісних орієнтацій.....	80
Пащенко Д. І. Сучасні наслідки відходу від принципу культуровідповідності у вихованні.....	84
Перерва В. С. Інноваційні методики національно-патріотичного виховання школярів засобами історико-краєзнавчих екскурсій (із власного практичного досвіду).....	87
Плівачук К. В. Застосування традиційних та інноваційних форм партнерства з батьками у педагогічному просвітництві.....	90
Плівачук О. П. Робота керівника гуртка центру дитячої та юнацької творчості з батьками.....	94
Потапчук Т. В. Технологія професійної підготовки майбутнього педагога до співробітництва з батьками дітей.....	97
Пукас І. Л. Використання комп'ютерних технологій в роботі з дітьми дошкільного віку.....	99
Рокицька О. Д. Шкільний музей у національно-патріотичному вихованні учнівської молоді.....	101
Сич В. М. Психолого-педагогічна взаємодія закладу освіти і батьків у процесі виховання учнівської молоді.....	106
Сотніченко І. І. Формування ціннісних ставлень в процесі навчання хімії.....	110
Столяр М. М. Підтримка дитячої гри в умовах війни: практичні рекомендації вихователям закладів дошкільної освіти.....	112
Толочко С. В., Бордюг Н. С. Інтеграція знань із біології у процес формування екологічної компетентності здобувачів освіти.....	115
Федорченко Т. Є. Формування успішної особистості старшокласника у фокусі наукових досліджень.....	119
Хвиль Л. Ю. Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») в системі національно-патріотичного виховання школи.....	122
Чупахіна С. В. Метод проектів у практиці вищої освіти: підготовка майбутніх логопедів до самореалізації та саморозвитку.....	125

Шахрай В. М. Ознайомлення старшокласників з основами сімейного виховання дітей раннього та дошкільного віку (у процесі підготовки їх до майбутнього батьківства).....	129
Шередько І. Г. Діяльність вчителя початкових класів з формування ціннісного ставлення до Батьківщини молодших школярів засобами музичного фольклору.....	133
Шульга С. О. Партнерство закладу освіти з родинами у формуванні та вихованні особистості дитини.....	136
Ярмульська І. В. Формування соціальної компетентності підлітків засобами сучасної української літератури: зміст та методи...	141
Відомості про авторів	145

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДІТЕЙ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Н.П. Анненкова

НМАУ ім. П. Чайковського

Т.В. Потапчук

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Проблема формування пізнавального інтересу на сьогоднішній день є однією з найактуальніших у педагогіці, адже активне пізнавальне ставлення особистості до дійсності є необхідною передумовою самовдосконалення і саморозвитку особистості, її творчої самореалізації упродовж всього життя.

Удосконалення процесу навчання, підвищення його розвивальних і виховних можливостей викликає максимум уваги до формування інтересів в учнів до музичного мистецтва. Процес вивчення музичного мистецтва створює базу для розвитку й розкриття всіх творчих можливостей, інтересів і здібностей учнів. Інтереси розвиваються на основі потреб пізнання.

Упровадження мультимедійних технологій у систему мистецької освіти, зокрема музичної, дозволяє розширити можливості навчального середовища, що сприяє підвищенню якості навчання і допомагає задовольняти й розвивати пізнавальні інтереси учнів [1].

Кожен учитель сьогодні має здійснювати комп'ютерну самоосвіту, застосувати комп'ютер для полегшення своєї праці, економії часу та підвищення якості освіти [2].

Існує безліч мультимедійних програми для роботи з комп'ютером на уроці музичного мистецтва, а саме:

- Музичні редактори;
- Енциклопедії;
- Ігрові програми;
- Програми-тести і вікторини;
- Презентації;
- Караоке;

З точки зору дидактики використання мультимедійних технологій надає учителю можливості:

- зробити навчання більш інтенсивним і, головне, ефективним за рахунок реалізації переваг мультимедіа навчальних систем у наочному поданні навчального матеріалу;

- індивідуалізувати навчання для максимальної кількості учнів з різними стилями навчання і різними можливостями сприйняття, соціально занедбаних учнів із спеціальними потребами і учнів, що живуть у віддалених районах;

- створювати сприятливу атмосферу для спілкування, обміну і взаємодії як окремих учнів, так і груп учнів, що навчаються в різних освітніх системах при збереженні національних і культурних особливостей країни [1].

Будь-яка з представлених комп'ютерних програм дозволяє в комплексі вирішувати основні задачі мистецького навчання учнів і може використовуватися вчителем на різних етапах навчання.

Використовуючи мультимедійні засоби навчання учні глибше засвоюють навчальний матеріал, у них підвищується інтерес до уроку, вони більш активно працюють з навчальною і довідниковою літературою. Перегляд відео зображень, комп'ютерної графіки, прослуховування музичного супроводу знімають напругу, сприяють естетичному сприйняттю навчального матеріалу. Крім того застосування комп'ютера дозволяє і вчителю, і учневі контролювати хід засвоєння нового навчального матеріалу, формування необхідних умінь. В учнів розвиваються навички самоконтролю, спільної (групової) роботи, своєчасно визначати помилки, усувати їх і навіть попереджувати їх появу [1].

Значну допомогу і учням, і вчителям надають ресурси мережі Інтернет. Її використання дає можливість швидко знаходити й використовувати додаткову інформацію при підготовці до уроку. Зацікавлення в дітей викликає можливість взяти участь у зазначеному процесі. Мета такої роботи з учнями полягає в наступному: простежити, у який спосіб мережа може сприяти розвитку учнівської уяви, бажання знаходити й насолоджуватися музичними та художніми творами. Завдання для пошуку в Інтернеті можуть бути такими: прочитання статей, текстів, перегляд художніх творів, прослуховування музичних фрагментів, створення відео і фонотеки тощо [3].

Отримання й обробка через Інтернет різноманітної музичної інформації стає новим напрямом у розвитку пізнавального інтересу учнів до музики, а також однією з форм вивчення світового та вітчизняного музичного мистецтва.

Список використаних джерел

1. Базелюк О. Мультимедіа-технологія – мистецтво. *Мистецтво і освіта*. №3. 2008. С. 16–18.

2. Гороль П., Гуревич Р. Сучасні інформаційні засоби навчання: навч. посіб. К.: Освіта України, 2007. 536 с.

3. Дмитрієва Л. О. Інформаційні технології на уроках музичного мистецтва. *Мистецтво в школі*. 2013. №1. С. 2-5.

ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ДИТИНИ

Т.М. Винарчук

КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Дитина творить гру, а гра творить дитину – ця аксіома життя є незмінною впродовж кількох тисяч років. Значення іграшки, яка супроводжує гру, виключне, адже, граючись, дитина осягає закони людських

взаємостосунків, моделює сімейні традиції, наслідує соціальний досвід, засвоює складний і величезний світ. Традиційні іграшки різних народів здавна використовують з метою інтелектуального, морального, патріотичного, естетичного, фізичного виховання дітей і підлітків [3].

Важливе значення у формуванні й розвитку особистості мають насамперед традиційні народні іграшки, які зокрема в українців – добрі, веселі, яскраві, виготовлені з природних матеріалів – глини, дерева, сиру, тканини, металу, лози, рогози, кукурудзи, соломи, трави тощо.

Проблема ознайомлення дітей з народною іграшкою в сучасності набула актуальності: нині не кожен з таких експонатів зацікавить малюків, які звикли до сучасних яскравих забавлянок, на зразок чудернацьких ляльок, трансформерів, техніки, електронних комп'ютерних ігор, оригінальних конструкторів тощо.

Тому нині дедалі актуальнішими стають питання: який світогляд формує сучасна іграшка в маленьких українців?, які цінності закладає вона в підсвідомість дитини?, які моральні якості вона виховує в наших дітей? І, що важливо: як повернути традиційну народну іграшку у світ сучасних українських дітей? як виховати шанобливе ставлення до української культури? як сформувати в дитини вміння цінувати іграшку як носія національних традицій?

Народна іграшка здавна привертає увагу науковців. Першим збирачем і дослідником української народної іграшки був Марко Грушевський – автор праці «Дитячі забавки та ігри усякі. Зібрані по Чернігівщині Київської губернії» (1904). Найбільшою його науковою працею є незакінчене дослідження «Дитина в звичаях і віруваннях українського народу», видане 1906-1907 роках у Львові, що стало одним із перших у світі досліджень з етнографії дитинства.

Питання ознайомлення дитини з народною іграшкою як засобом її виховання вивчається й сьогодні, зокрема, варте уваги дослідження ціннісного ставлення до народної іграшки, проведене в межах вивчення ставлення старших дошкільників до використання народної іграшки в освітньому процесі [5]. Авторами виокремлено три компоненти ставлення дошкільників: когнітивний (включав знання про народну іграшку, її будову, походження, призначення та особливості використання), емоційний (як отримання задоволення від розглядання іграшок та гри з ними, демонстрування позитивних емоцій від появи іграшки в полі зору) й поведінковий (тобто живий інтерес до взаємодії з іграшкою, створення ігрової ситуації). У результаті проведення низки тематичних занять дослідниками було визначено ознаки ціннісного ставлення старших дошкільників до народної іграшки: знання народних іграшок України (призначення, технологія виготовлення, особливості використання); здатність орієнтуватися в різновидах національної іграшки; знання народних майстрів; вміння самостійно виготовити народну іграшку; здатність використати народну іграшку в ігровій діяльності з однолітками; отримання

задоволення від самостійного виготовлення іграшки тощо. Також розроблено критерії й показники визначення рівня ціннісного ставлення старших дошкільників до народної іграшки.

Виховні можливості народної іграшки, виготовленої із тканини, соломи, трави, кукурудзи, лози – значні. Це матеріал для використання на заняттях із мовленнєвого спілкування, образотворчої, художньої, театралізованої діяльності в умовах дошкільного закладу, на заняттях навчального предмета «Технології» в освітньому процесі базової середньої освіти. Так, до освітньої програми «Соняшник» [4] включено розділ «Розвиток ігрових умінь та навичок. Дитячі іграшки», у якому передбачено ознайомлення дітей з іграшками-забавами, з образними (тварини, ляльки) іграшками, народними (дерев'яною та сирними) іграшками, їх ігровими можливостями; народними іграми відповідно до вікових можливостей дітей; розвиток мовлення, дрібної моторики рук, образного мислення, інтересу до народної творчості, позитивних емоцій під час народних ігор («Пастух і вівці», «Сірий кіт», «Кіт і миші»).

У програмі «Впевнений старт» [8] одним із завдань є навчати створювати художні образи за мотивами народних забавок, іграшок і посуду, що характерні різним регіонам України.

Зміст педагогічної роботи за освітньою програмою «Дитина» [2] передбачає поглиблення знань дітей про особливості українського народного житла, розширення знання про предмети народного побуту, дитячі іграшки, особливості їх виготовлення; формування в дітей інтересу до українських традицій за допомогою народних ігор; розширення знань про народні обереги. До того ж при безпосередньому виготовленні таких іграшок діти не тільки ознайомлюються на практиці з матеріалами, їхніми властивостями, а й отримують практичні вміння і навички (вирізати, шнурувати, зав'язувати тощо). Завдяки українській народній іграшці дитина може пізнати предмети і явища, засвоїти норми спілкування, поведінки, збагатитися новими знаннями й досвідом, розвивати необхідні вміння й навички роботи з природними матеріалами, опанувати початкові основи людської діяльності і культури.

Новий зміст сучасної освіти заснований на формуванні компетентностей, потрібних особистості для успішної самореалізації в суспільстві. Мета кожної освітньої галузі Державного стандарту визначає її «життєву місію» та відображає «компетентнісний потенціал» – здатність формувати всі ключові компетентності на основі розвитку умінь і ставлень і базових знань [1].

Реалізація мети базової середньої освіти ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови [1]. Досягненням очікуваних результатів мають стати: уміння вивчати та популяризувати культуру України та світу під час виготовлення виробів і виконання проєктів; шанування творчого вираження ідей, народних звичаїв, традицій, культури,

збереження й розвитку традиційних технологій виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва; виявлення пошани до мистецького надбання українського народу й гордості за нього, поваги і толерантного ставлення до культурного різноманіття регіонів світу.

Розгляд запропонованих модельних навчальних програм дозволив зробити висновок, що українська народна іграшка починає займати належне їй місце в освітньому середовищі. До прикладу, у змісті модельної навчальної програми для 1-го класу Нової української школи (Тиждень 9: «Ігри») пропонується тема «У які ігри грали наші батьки?», де завданням для учнів є розпитати дорослих (родичів) про минуле своєї родини, іграшки, якими гралися батьки.

Одним із завдань, визначених у модельній програмі «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти, є залучення учнів до основ народної культури, національного виховання на основі вивчення технік і технологій декоративно-ужиткового мистецтва в особистісно орієнтованих проєктах, а саме: традиційних і сучасних технологій художньої обробки пластичних матеріалів (гончарство), технології художнього плетіння (лоза, солома), технології виготовлення народної іграшки (дерев'яна іграшка, лялька-мотанка, іграшка із сіна або трави), технології ткацтва, – а також завдяки засвоєнню народного етикету, екології житла.

Підбиваючи підсумок, можна сказати, що народна іграшка є особливим типом художньої творчості, носієм історичних, загальнокультурних, художньо-декоративних, національних рис та особливостей, власне – ментальності нації, що дає змогу використовувати її як дієвий засіб освіти й розвитку дітей.

Вважаємо сьогодні Україну часом її культурного відродження. І хоча нині традиційні народні іграшки набули якості сучасного виробу інтер'єрного призначення, проте знайомство дітей із народною іграшкою як культурним надбанням нашого народу, виготовлення її власноруч є виявом дієвого патріотизму, що допоможе зберегти загальнолюдські цінності, духовну пам'ять поколінь, цінності нації.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%d0%bf#text>.
2. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проєкту В.О. Огнев'юк ; авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білоskalенко [та ін.] ; наук.ред.: Г.В. Беленька, М.А.Машовець ; Мін.осв. і науки України, Київ.ун-т ім. Б. Грінченка. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 304 с.
3. Зерук С. М. Українська народна іграшка – ДНК нації. URL: <https://dorobok.edu.vn.ua/article/view/2713>.
4. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 144 с.
5. Корнеєва Д.С. Особливості ціннісного ставлення дошкільників до народної іграшки. URL:

https://www.researchgate.net/publication/338519212_osoblivosti_cinnisnogo_stavlenna_doskiln_ikiv_do_narodnoi_igraski

6. Вікіпедія : Вільна енциклопедія. URL: <http://surl.li/cayfw>.

7. Модельна навчальна програма для першого класу та навчально-методичні матеріали / авторський колектив під керівництвом Шияна Р. Б. Київ, 2017 р. 64 с.

8. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К. : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

9. Терещук А.І., Гащак В.М., Абрамова О.В., Павич Н.М. Технології. 5-6 клас. Методика організації освітнього середовища: Навчально-методичний посібник навчально-методичний посібник. Чернівці: Букрек. 2021. 168 с.

10. Якуба Л.В. Розвивальний потенціал народної іграшки як засіб формування мовленнєвої компетенції дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ [«Класичні та інноваційні підходи у роботі вихователя сучасного закладу дошкільної освіти»]: збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина II. Бердянськ, 21.07.2020. С.35.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В. Ю. Гаврилюк

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, загрози втрати державної незалежності й територіальної цілісності гостро стоїть питання вдосконалення системи військово-патріотичного виховання юного покоління, диверсифікації його змісту, форм і засобів.

Мета військово-патріотичного виховання полягає у системній і цілеспрямованій діяльності закладів освіти, соціальних інститутів, громадськості з виховання в учнівській молоді високої патріотичної свідомості, почуття вірності й любові до Батьківщини, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку щодо захисту незалежності й територіальної цілісності України.

Основними завданнями військово-патріотичного виховання учнівської молоді є: формування патріотизму, національної ідентичності, особистої гідності, відповідальності за долю Батьківщини, готовності протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам; початкова військова підготовка, набуття теоретичних знань і практичних умінь з військової справи (тактична, вогнева, медична підготовка); виховання морально-психологічних якостей воїна (сміливості, рішучості, відваги, стійкості, наполегливості, дисциплінованості) на основі кращих традицій українського війська, внутрішньої мотивації до сприяння безпеці та обороні держави; фізичний розвиток як підготовка до військової служби; поглиблене вивчення історії й традицій українських

військових формувань; професійне самовизначення та мотивація до усвідомленого вибору військової професії [4].

Зміст військово-патріотичного виховання спрямований на формування таких ключових компетентностей учнівської молоді: мотиваційних – формування особистісних уявлень про престижність військово-патріотичної діяльності, здатності до оволодіння теоретичними знаннями та практичними вміннями з військової справи, високого рівня фізичної підготовки; функціональних – оперування знаннями про закономірності військової служби, знаннями з військової справи, розвиток морально-вольових і фізичних якостей, військово-прикладних умінь; соціальних – формування громадянської та соціальної активності, здатності до співпраці й взаємодопомоги у процесі військово-патріотичної діяльності, гармонійного розвитку фізичних, розумових і духовних якостей особистості патріота [2].

Система військово-патріотичного виховання учнівської молоді представлена наступними компонентами: шкільним – військово-патріотичне виховання під час вивчення предмета «Захист України», пов'язаних з ним факультативів і спецкурсів; позаурочним – уроки мужності, зустрічі з воїнами АТО-ООС, представниками військових, волонтерських організацій, патріотичні квести, навчальні екскурсії до музеїв бойової слави, усні журнали («Служу народу України!», «Батьківщину-мати умій захищати!», «Від звичаїв козацьких – до знань і вмінь солдатських»), спортивні ігри та естафети («Ігри патріотів», «Козацькі забави»); позашкільним – діяльність центрів військово-патріотичного виховання, військово-патріотичних гуртків і клубів, участь у військово-патріотичних іграх, вишколах, таборуваннях; самовихованням – постійним фізичним і духовним вдосконаленням, щоденним проявом діяльнісного патріотизму [2; 5].

Система військово-патріотичного виховання учнівської молоді має ґрунтуватися на наступних принципах: національної спрямованості – формування у юного покоління патріотизму як почуття-цінності, національної самосвідомості, здатності зберігати свою національну ідентичність, брати участь у розбудові та захисті своєї держави; гуманізації виховного процесу – концентрація уваги на кожному вихованці як вищій цінності з урахуванням його індивідуальних особливостей і можливостей, проектування й реалізація його індивідуальної програми розвитку як патріота; акмеологічний – орієнтація виховного процесу на вищі морально-духовні досягнення і потенційні можливості вихованців; самоактивності й саморегуляції – набуття вихованцями суб'єктних характеристик, особистої громадянської позиції та відповідальності за її реалізацію у патріотичних діях і вчинках; історичної пам'яті та міжпоколінної наступності, що забезпечує збереження культурно-історичної спадщини українців, їхніх військових традицій [1; 5].

Провідними методами військово-патріотичного виховання учнівської молоді є: особистий приклад – особисті й професійні якості, діяльнісний патріотизм, громадянська позиція або військовий досвід виховника є взірцем

для наслідування його вихованцями; формування позитивного досвіду суспільної поведінки – створення виховних ситуацій, які вимагають від вихованців прояву широкої емоційної палітри, усвідомлення суспільної значимості власної патріотичної діяльності щодо захисту держави; стимулювання діяльності і поведінки через різноманітні форми заохочення та змагання у процесі військово-патріотичної діяльності; культивування цінності іншої людини – формування почуття любові до людини, що проявляється у різноманітних героїчних або благодійних вчинках; самовиховання юних захисників держави [1; 2].

Дієвими формами організації військово-патріотичного виховання учнівської молоді засобами позашкільної освіти вважаємо: освітню діяльність профільних закладів позашкільної освіти військово-патріотичного напрямку (центрів військово-патріотичного виховання та допризовної підготовки, центрів національно-патріотичного виховання) з розгалуженою мережею гуртків, клубів, секцій, функціями організаторів і координаторів військово-патріотичних ігор, вишколів і таборувань у територіальних громадах; освітню діяльність військово-патріотичних (військово-спортивних) гуртків, клубів, секцій; проведення військово-патріотичних (військово-спортивних) вишколів, таборувань, ігор і змагань; урочисте відзначення (вшанування) державних і народних свят, пам'ятних дат, що пов'язані з історією українського війська та його діячами (Дня захисників і захисниць України, Дня українського козацтва (14 жовтня), Дня українського добровольця (14 березня), Дня бійця територіальної оборони (перша субота жовтня), Дня незалежності України (24 серпня), Дня соборності України (22 січня) тощо) [3; 6].

Винятково важливу роль у справі військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді відіграють військово-патріотичні гуртки та клуби, характерними рисами яких є: харизматичні педагоги-виховники (професійні військові, учасники бойових дій), що реалізують авторські виховні системи; оригінальні програмні документи (навчальні програми, статuti, положення, кодекси честі); власна символіка (емблеми, прапори, гасла, особисті відзнаки) та однострій; дієві органи управління й самоврядування, спадковість поколінь; оригінальні ритуали посвяти, присяги (обітниця), традиції; корпоративна культура, що базується на педагогіці партнерства, суб'єкт-суб'єктній взаємодії, повазі до особистості, довірі у відносинах, розподіленому лідерстві, патерналізмі, духовному наставництві з елементами коучингу; вихованні на цінностях, самовихованні як провідному методі виховного впливу; оригінальний зміст освітньої діяльності, що передбачає: посилену загальну та спеціальну фізичну, стрілецьку й тактико-спеціальну підготовку, оволодіння бойовими мистецтвами та військово-прикладними видами спорту, вивчення військової топографії, систематичну участь у військово-патріотичних (військово-спортивних) іграх, вишколах і таборуваннях; співпрацю та соціальне партнерство з військовими частинами й військовими навчальними закладами.

Виховний потенціал військово-патріотичних гуртків, клубів забезпечує: діяльнісний патріотизм, позитивну емоційну насиченість освітнього процесу, його орієнтацію на цінності та запити вихованців; усвідомлення Батьківщини (великої і малої) як безумовної цінності, свідоме бажання її захисту; набуття досвіду гідної та відповідальної поведінки, розкриття своїх фізичних і духовних можливостей; формування духовних цінностей, ствердження почуття самоцінності та суспільної значущості; прояву лідерських якостей.

Військово-патріотичні ігри («Джура», «Патріот», «Вояцький дух») є історично сформованим видом освітньої і дозвіллевої діяльності учнівської молоді, що полягає у відтворенні дій військовослужбовців і відносин між ними в умовах, максимально наближених до військових реалій. Військово-патріотичним іграм традиційно властиві: наявність елементів вояцької героїки (учасники гри неодмінно сприймають і себе в якості героїв минулих років або сучасності, прагнуть бути гідними цих героїв); виражена військово-прикладна спрямованість теоретичних знань і практичних умінь (вирішення тактичних завдань, ведення розвідки, орієнтування на місцевості, подолання різноманітних природних і штучних перешкод, «ліквідація» ворожих об'єктів); можливість використання різноманітного військового, спортивного або туристичного обладнання (макетів зброї, біноклів, засобів сигналізації, компасів, топографічних карт).

Основною метою проведення різноманітних змагань, конкурсів, естафет у ході військово-патріотичних ігор є перевірка рівня знань, умінь і навичок, набутих учасниками в процесі занять за навчальними програмами гуртків, клубів. Базова Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») є системною формою позакласної й позашкільної роботи з військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, важливим засобом формування патріотичної свідомості і національної ідентичності.

Військово-патріотичні (військово-спортивні) таборування також мають стати невід'ємною складовою системи військово-патріотичного виховання учнівської молоді засобами позашкільної освіти. Діяльність таких таборів забезпечує: поглиблену військову підготовку (тактичну, стрілецьку, військову картографію); посилену фізичну підготовку (ранкові руханки, комплекси фізичних вправ, загартування, марші-кидки, подолання смуг перешкод, бойові єдиноборства); створення оптимальних умов для ведення здорового способу життя на основі організації раціонального рухового режиму; туристсько-краєзнавчу підготовку та основи скаутингу (спортивний туризм, піші походи, орієнтування на місцевості, виживання в природі); медичну підготовку (перша долікарська допомога, тактична медицина, народна медицина); участь у спортивних змаганнях (військово-спортивне багатоборство, перетягування линви, кросфіт, хортинг, футбол, плавання); проведення культурно-мистецьких заходів, тематичних екскурсій, навчальних занять і тренінгів, творчих ватр, що спрямовані на виховання

потреби юного покоління в духовному, культурному та фізичному самовдосконаленні (уроки мужності, зустрічі з воїнами АТО-ООС, представниками військових, громадських і волонтерських організацій).

Активізація військово-патріотичного виховання учнівської молоді засобами позашкільної освіти дозволить вдосконалити систему початкової військової підготовки держави, забезпечить формування в учнівської молоді оборонної свідомості (готовності до захисту України) та вміння протистояти зовнішнім загрозам.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського національного виховання дітей та учнівської молоді. К. : ППВ, 2014. 29 с.
2. Військово-патріотичне виховання допризовників: метод. рекомендації / уклад. М. Д. Зубалій. К. : ІЗМН, 1998. 60 с.
3. Зубалій М. Д. Форми військово-патріотичного виховання допризовної молоді. К., 2010. 272 с.
4. Проект Указу Президента України «Про Концепцію військово-патріотичного виховання та громадського сприяння безпеці і обороні України». URL: <https://mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/57372>.
5. Сухотин М. П., Палагеша В. О. Військово-патріотичне виховання молоді: підручн. К. : Вид. дім «Слово», 2009. 488 с.
6. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» від 18.05.2015 № 286/2019. URL: <https://president.gov.ua/documents/2862019-27025>

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Л. В. Гончар

Інститут проблем виховання НАПН України

Методика формування у старшокласників готовності до відповідального батьківства підбиралась так, щоб, застосовуючи її, здійснювався вплив відразу на 3 сфери, які завдячують успішному формуванню готовності до відповідального батьківства у старшокласників – когнітивну (знання, уявлення), емоційно-мотиваційну (емоції, мотиви, ставлення) та практичну, або поведінкову (застосування одержаних знань, підкріплення емоціями, у реальному житті).

Враховуючи ці позиції, створювалася програма варіативного курсу «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства («Я – майбутній батько (майбутня матір)», яка налічує 36 год. (32 год. осн., 4 – резервних). Змістом означеної програми є 11 тем, таких як: 1. «Роль сім'ї і батьківства у становленні особистості»; 2. «Гармонійні взаємини між подружжям як чинник становлення відповідального батьківства»; 3.

«Репродуктивна культура батьків; 4. «Основи сімейного виховання» 5. «Сімейне виховання дитини раннього віку (до 3-х років)»; «Сімейне виховання дитини дошкільного віку (4-6 років)» 7. «Сімейне виховання дитини молодшого шкільного віку (6-10 років); 8. «Основи батьківської взаємодії з дітьми підліткового віку (11-15 років) та старшого шкільного віку (15-17 років)» 9. «Підготовка старшокласниць до материнства» (заняття можуть проводитись лише для дівчат). 10. «Підготовка юнаків-старшокласників до відповідального батьківства» (заняття можуть проводитись лише для хлопців). 11. Підсумкове заняття. Тестування «Рівень готовності старшокласника до відповідального батьківства». Написання есе «Я – майбутній батько (майбутня матір)» та їх обговорення. Організація спільного заходу з дітьми молодшого шкільного віку.

Щодо методів і форм проведення виховної роботи з старшокласниками, поряд з традиційними бесідами, покликаними ознайомити старшокласників з основами готовності до відповідального батьківства, радимо застосовувати інтерактивні – різноманітні творчі завдання, мозковий штурм, спрямовуючу дискусію, роботу в малих групах, аукціон ідей, ігрові методики, розв'язання ситуацій морального вибору, діалоги, метод проектів та ін.

Для прикладу, для того, щоб сформувати уявлення старшокласників про ієрархію сімейних цінностей, разом з тим зробити висновок, що в сімейному житті більш- і менш важливих цінностей не буває, - головне, щоб ці цінності «працювали» на результат – функціонування міцної сім'ї, у ході роботи над темою «Гармонійні взаємини між подружжям як чинник становлення відповідального батьківства» використовували технологію «Дискусія на основі метафор з паралельним моделюванням сюжету» (М. Мартинова, Т.Гапонова).

Після прочитання вчителем притчі з паралельною демонстрацією її сюжету відбувається обговорення притчі в групах (формується 4 групи по 7-8 учасників). Поряд з цим кожна група отримує завдання: прописати на власний розсуд ієрархічну «драбинку» цінностей: від найбільш важливих до найменш важливих.

Учасники пропонують власні обрані цінності «каміння», «горох», «пісок», потім шляхом голосування обирають по три найбільш значущі цінності, які відповідають цим категоріям. Представник кожної групи презентує колективне рішення, відповідає на запитання. Виокремлені групами старшокласників цінності фіксуються на магнітній дошці чи на великому аркуші паперу в три колонки різними фломастерами (приміром, цінності-каміння занотуються червоним фломастером, цінності-горох – зеленим, цінності-пісок – синім фломастером.

У результаті колективного обговорення старшокласники приходять до висновку, що базовими, тобто головними цінностями сімейного життя є ті, що є важливими для кожної сім'ї, тобто існування сім'ї без таких цінностей неможливе. Це такі цінності, як любов (між подружжям, батьками і дітьми),

повага і взаєморозуміння, сімейна гармонія, сімейна стабільність і підтримка тощо. А такі цінності, як кар'єра, улюблені заняття (спорт чи хобі, приміром), є для одних людей дуже важливими, а для інших – не такими вже й значущими. Це показує те, наскільки ми різні. Однак ці цінності також мають місце на своє існування, тобто в сімейному житті немає дрібниць.

Вагомий виховний вплив на учнів та їхніх батьків спричиняє використання притч Бруно Фереро («Сімейний скарб», «Чиста білизна» та ін.), притчі Ш. Амонашвілі «Про рибку-гупію», ряду оповідань-притч Василя Сухомлинського.

У роботі з учнями-страшокласниками радимо застосовувати такі методики, як: «Сторітеллінг», «Дискусійний клуб», «Відеокейс» та ін.

Методика «Сторітеллінг» (дослівно з англ. – розповідання історій) – це мистецтво захоплюючої розповіді. Ця методика розроблена та успішно випробувана на власному досвіді Девідом Армстронгом, головою міжнародної компанії Армстронг Інтернейшел. Широко застосовуються в маркетингу і рекламі. Наприклад, маленька розповідь про корів, які пасуться на альпійських луках, використовується в рекламі шоколаду Мілка.

Побудована на врахуванні відомого психологічного фактору: історії значно легше сприймаються, вони більш захоплюючі, ніж правила чи директиви. Перевага цього методу в тому, що він не вимагає витрат і може бути застосованим у будь-якому місці і в будь-який час. Історії може розповідати вчитель, а можна запропонувати учням в якості домашнього завдання підготувати якусь захоплюючу історію з повсякденного життя чи історію з минулого, в якій будуть фігурувати їхні рідні та близькі, і яка передається із покоління в покоління.

Застосовуючи цей метод, зважаймо на те, що на початковому етапі педагогу складно його використовувати, оскільки кожен намагається подати історію, яка здається привабливою лише йому. Найважливішим є крок – зрозуміти своїх учнів, а потім знайти історії, які відповідають їхнім інтересам.

Дискусійний клуб (як різновид – «Театральна лабораторія») (Дискусія на основі фільму, телепередачі, вистави, художнього твору) Дискусію на основі вистави розробили Сидорова Н., Федоренко С.)

В основі цієї методики - діалог, який передбачає активну позицію всіх учасників, є ефективною формою виховної роботи, оскільки проблемна бесіда - необхідний компонент процесу формування цінностей, зокрема, сімейних. Ця технологія розрахована на те, що дискусії передують перегляд фільму, вистави або прочитання чи прослуховування аудіо-твору. Питання формулюються на основі проблематики твору мистецтва і виводять підлітків на осмислення життєво-значущих колізій.

Адекватною формою обміну думками може бути круглий стіл, що дозволяє кожному учаснику висловити свою точку зору. Якщо в обговоренні беруть участь представники різних поколінь (діти і батьки, учні та вчителі), то ця технологія стає інструментарієм для формування гармонійних, щирих

взаємин старших і молодших. Практика впровадження технології показує, що така робота значно підвищує комунікативний потенціал старшокласників, що, безсумнівно, є актуальним для виховної роботи з формування готовності у них до відповідального батьківства. Новизна технології полягає в тому, що круглий стіл як форма організації діалогу адаптований до завдань нашої програми та дозволяє не тільки формувати комунікативну компетентність і критичність мислення, а й розвивати реальне сприйняття світу, здатність інтерпретувати художній твір у контексті життєвих ситуацій. Іншою відмінною рисою дискусійного клубу є широке використання психолого-педагогічних методів, що дозволяють створити атмосферу довірливого спілкування: «незакінчену пропозицію», «мале комунікативне коло», психологічна інтерпретація особливостей взаємодії учасників діалогу (експертом-психологом або ведучим). Перегляд вистави і відкрите спілкування після неї, аналіз і підведення підсумків відкривають можливість для переоцінки цінностей і поглядів не лише у плані вирішення життєвих конфліктних ситуацій, але просто в умінні спілкуватися, чути один одного і бути відкритими. Можемо запропонувати наступні фільми для Дискусійного клубу: фільм режисера К. Франкліна «Справжні цінності» (1998 р.), «Історія кохання» режисера Артура Хіллера (1970), фільм режисера Фреда Скепісі «Сімейні цінності» (2003 р.), фільм режисера Д. Френкеля «Марлі і я», (2008 р.) , «Платон Ангел» (2010 р.) Івана Войтюка, у якому батька зіграв Геніальний Богдан Ступка, звісно, «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького; перегляд із наступним обговоренням телепроєктів у жанрі «реаліті» чи уривків з них «Кохана, ми вбиваємо власних дітей», ток-шоу «Говорить Україна», «Стосується кожного», програма для родинного прослуховування «Сім'я – фортеця моя» та багато інших ресурсів.

Технологія відеокейс (О. Тихонова, У. Рогожина, К.Малєєва) - інтерактивна технологія, є різновидом кейс-технології, яка заснована на активному проблемно-ситуаційному аналізі задач-ситуацій (кейсів). «Батьківщиною» даної технології (метод CASE STUDY) є США, Школа бізнесу Гарвардського університету. Під відеокейсом розуміють відеоролик тривалістю близько 15 хвилин, що описує конкретну ситуацію з практики роботи будь-якої організації. Навчальні відео-кейси широко використовуються на практиці в якості сучасних засобів навчання тренерами, викладачами вузів, бізнес-шкіл. («The Case Method at the Harvard Business School: Papers by Present and Past Members of the Faculty and Staff», «McNair, Malcolm P.» ed. 1954).

У повному обсязі науково-методичне забезпечення з означеної проблеми буде представлено у колективному посібнику лабораторії «Формуємо готовність старшокласників до відповідального батьківства», який буде видано вже в цьому році.

Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо моделювання партнерської взаємодії закладу загальної середньої освіти з інституціями соціального виховання з проблеми формування готовності

школярів різного віку до відповідального батьківства у майбутньому подружньому житті.

Список використаних джерел

1. Гончар Л.В. Теоретико-методичні засади формування батьківсько-дитячих взаємин: дис. докт. пед.наук: 13.00.07. Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2019. 510 с.
2. Шахрай В. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: основні поняття дослідження. Інноватика у вихованні. 2020. № 11 (2). С. 48–55.
3. Цуркан. Т. Г. Відкриті батьківські студії «Педагогічна культура батьків». 2017. Чернівці. 170 с.

РОЗВИТОК ІГРОВОГО ДОЗВІЛЛЯ В УКРАЇНІ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

І.В. Дубровіна

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Умови пандемії, гостра потреба у соціалізації змушують переглянути роль та місце організації вільного часу населення, а тому підтримують ідею створення різноманітних культурно-просвітніх форм дозвілля, сприяють налагодженню культурно-дозвіллевої роботи та анімаційно-рекреаційних проектів для рекреації людей. Історичне підґрунтя вивчення дозвіллевої діяльності потребувало збагачення новими формами та методами роботи в контексті підготовки кадрів для організації дозвілля населення в Україні.

Історія питання має давні коріння. Обов'язковим елементом ігрового дозвілля були скоморохи чи «ряжені». У «Повісті временних літ» зустрічаємо згадку про скоморохів, які обов'язково були присутніми на славетних банкетах Володимира Святославовича в Києві. Скоморохи – бродячі гурти «веселих людей», які грали, співали, показували вчених звірів (собак, котів, ведмедів), мімічні й маріонеткові вистави загалом – творили всякі «глуми». Без скоморохів не обходилося жодне свято; бажаними гістьми вони були при князівських дворах. У головному храмі України – Русі – Святій Софії в Києві – є фреска, присвячена цим народним улюбленцям.

Ігрища були неодмінною складовою обрядів язичників. Їх починали після жертвоприношень. І чільну роль відігравали тут скоморохи, які були головними організаторами дозвілля, артистами-виконавцями пісень та таночків на князівських святах. Любили стародавні українці відпочивати у скорочищі – місці, де в давні часи відбувалися свята, ритуали з танцями й «плесканням у долоні». За народними уявленнями, обов'язковим атрибутом ігрового дійства були пантоміми – форми магічного танцю води, землі, вогню, які гарантували добробут та багатство в господі. Пращури вірили, що

чим швидше танець і високі стрибки ряжених у святкову ніч, тим багатшим буде урожай.

«Повість временних літ» описує ігрища як «сходилися вони на ігрища, на танці й на всякі бісівські витівки». Після прийняття християнства ігрища не зникали, а продовжували розвиватися в побуті українців. З 1015 року літописці описують картини князівських ігрищ та забав, які відтворено на стінах Софіївського собору в Києві. На одній із фресок зображені танцюристи й музиканти, акробати й ряжені, на інших – поєдинок людини з ряженим звіром, свято Коляди, змагання вершників.

З середини XI століття проти ігрового дозвілля виступає церква та релігійні фанатики, які вбачають у виставах гріхи та засуджують їх. Побутова релігія народних мас починає являти собою складну суміш християнських ідей з язичницькими віруваннями та уявленнями. Образи християнських святих наділялись рисами слов'янських богів (наприклад, Ілля Пророк замінив громовержця Перуна, святі Георгій і Власій – покровителя худоби Велеса і т. ін.). До числа інститутів, породжених релігійними уявленнями й аграрним укладом побуту належали календарні свята і обряди, що у минулому регламентували всі сфери життя українського селянства – виробничу, громадську, сімейну. У річному коловороті хлібороб спостерігав певну закономірність, усвідомлення якої вело його до виділення періодів річного циклу, що повторювались. Виробничі календарні цикли утворювались із послідовних дат праці у полі та вдома і супроводжувались релігійними святами і обрядами, магічними діями, забобонними прикметами, повір'ями, звичаями, багато з яких походили від первісної міри в залежність людини від надприродних сил. Календарні звичаї і обряди українців формально узгоджувалися з річним літургійним циклом православної церкви, головними віхами якого були так звані дванадесять свята і пости.

Народно-календарні ігри були різними у дівчат і хлопців. Так, більш бурхливі та рухливі вони у хлопців, спокійніші в дівчат. Зеленосвятські дні були пов'язані із водінням хороводів та літніх ігор-забав, плетінням вінку та пусканням вінків на воду. На Масницю під час кулачних боїв був звичай витрясати млинці один з одного. Хлопці також показували перед лицем старотців кулачні бої, силу роду, перестрибування через вогонь, воду, стрільбу із лука.

Важливу роль у громадському житті традиційного українського села відігравала церква. На великі релігійні свята (Великдень, Різдво, Водохрещу, Храм та ін.) у церкві й біля неї (на цвинтарі) відбувалися загальногромадські ритуальні церемонії, масові народні розваги.

Значне поживлення у життя селян вносили різноманітні базари та ярмарки, які дарували нові враження та розваги.

Мандрівники були носіями різних історій і переказів, і їх охоче приймали в селах на ночівлю. В цілому всілякі чутки й балачки посідали значне місце у тогочасній громадській свідомості. Ними селянство було змушене компенсувати брак реальної інформації про події в «широкому

світі». Вільно або невільно перекручені, ці чутки з часом набирали стійкої фольклорної форми і ставали народними анекдотами, переказами, бувальщинами.

Загалом дозвілля виконувало оздоровчу та релаксуючу функцію населення минулого. Різноманітні ігрища були пов'язані в першу чергу з тим, як відбувалася зміна пір року: восени організовували вечорні ігри, пов'язані з вибором пари та одруженням; взимку було свято Калити та Дівочої долі, потім різдвяні та новорічні гадання, колядки, щедрівки, зимові вітання; навесні – весняно-великодні ігри, а улітку – Зелені свята й Купала. Наші пращури під час проведення ігрового дозвілля славили Сонце, сили природи та віддавали шану покійникам, до яких зверталися й молилися та вірили в їхній вплив на подальше життя.

Дуже багатим є репертуар традиційних великодніх ігор, представлений у фондах НБУВ, що поділялись на дитячі, парубочі, дівочі, змішані й загальні.

Сучасне ігрове дозвілля змінилося, але доповненням до новорічних свят стали дещо переосмислені традиційні календарні пісні українського народу – колядки та щедрівки (переважно у сільській місцевості), які стали надбанням етносу країни. Трансформоване свято Весни (або проводи Зими) увібрало в себе чимало рис давньої слов'янської Масляної. Розважальну частину свята складають народні ігри та звичаї, загадки, дражнилки та прислів'я. Дуже часто використовуються у святах та обрядах дітей та молоді елементи обрядової традиції, такі як спалення опудала Зими, рядження, календарні пісні-веснянки, театралізовані сценки. Поступово відроджуватися вечорниці як один із варіантів організації святкового дозвілля у роботі культурно-освітніх закладів, у підготовці розважальних радіо- і телепрограм. Високохудожні елементи календарних звичаїв знаходять своє сучасне життя у творчості професійних і самодіяльних артистів, використовуються у декоративно-прикладному і театральному мистецтві, продовжують існувати у повір'ях та особистих ставленнях людей як зразок історичної пам'яті народу.

Отже, наукове обґрунтування ігрового дозвілля в Україні відкриває нові шляхи для дослідження історичних витоків пласту вітчизняної культури на терені загальнолюдської моралі, гуманізму, цінностей та чеснот минулого. Вивчаючи «перлини кольору, народні ігри» дослідники звернуться до нового бачення народних традицій, чинників, що їх опосередкували, адже відродження старовинної культури є ознакою пріоритетності наукового суспільства знань.

Список використаних джерел

1. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посібник. Київ.: Вища шк., 1994. С.169–187.
2. Войтович В. Українська міфологія. Київ, Либідь, 2002. 664 с.
3. Культура і побут населення України: навч. посібник / В.І.Наулко, Л.Ф.Артюх, В.Ф.Горленко та ін. Київ: Либідь, 1993. С.157–173.

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ.

С. М. Загурська

КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Для відновлення працездатності студентів, зниження їх негативного нервового напруження, необхідно здійснити виведення студентів зі стресового стану, спричиненого близькістю активних бойових дій. Дуже важливо триматися разом, бути згуртованими, турбуватися одне про одного. Ми повинні акцентувати увагу на тому спільному, що нас об'єднує – це прагнення відстояти свою незалежність, національну ідентичність, право на життя.

Процес виховання – система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Специфіка цього процесу полягає насамперед у тому, що він є безперервним, тривалим у часі, оскільки людина виховується впродовж усього життя. Процес виховання залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників: особливості розвитку держави, перебудови економіки на ринкових засадах, відродження національних традицій, вплив навколишнього середовища, тощо.

Вторгнення російських військ на територію України зламало мирне життя українського народу і переважну більшість всіх пов'язаних з ним процесів. Зараз ми всі переживаємо стрес. Наслідками цього на психічному рівні можуть бути порушення концентрації уваги, пам'яті, логіки і швидкості мислення, критичного сприйняття ситуації і своїх дій. Найголовніше під час війни – атмосфера довіри, фактор, без якого навчання в кризових умовах не може бути успішним.

Крім постійного психічного напруження і введення у стресові ситуації, воєнний стан спричинює також інші значні труднощі для студентів в період проведення навчального процесу у закладах вищої освіти. До таких труднощів у навчальній роботі студентів слід віднести:

- необхідність реагувати на сигнали повітряних тривог і переміщуватись у бомбосховища, де немає умов для продовження навчальної роботи;

- вимушена евакуація до місць, віддалених від бойових дій, де не зовсім сприятливі умови для продовження навчальної діяльності (перебої або взагалі відсутність Інтернету, необхідність перебувати в одному приміщенні разом з великою кількістю людей, відсутність робочого місця для виконання навчальних завдань, відсутність світла в темну пору доби згідно наказу про світломаскування і т. ін.);

- участь у волонтерській діяльності або загонах територіальної оборони під час проведення навчальних занять;

– різке зниження навчальних здібностей студента, зокрема при сприйманні нового навчального матеріалу, після чергування у підрозділах територіальної оборони в нічний час.

– відсутність або обмеженість доступу до вже звичних засобів навчання.

Всі перелічені труднощі негативно впливають на проведення навчального процесу. Через обставини воєнного стану частина студентів взагалі не мають змоги відвідувати навчальні заняття навіть у дистанційному режимі. А більшість з тих, хто може долучатися до навчання, перебувають на заняттях у пригніченому психологічному стані, що різко знижує їх пізнавальні здібності. Так, О. Матласевич зазначає, що: «...ми повинні турбуватися про себе і студентів. Викладачам потрібно розуміти, що відбувається й давати те, чого здобувачам саме зараз не вистачає. Нам варто бути неупередженими, проявляти щирий інтерес, підтримувати, якщо ми можемо чимось допомогти, то запитувати про це у студентів. Зараз дуже важливо триматися разом, бути згуртованими, турбуватися одне про одного. Ми повинні акцентувати увагу на тому спільному, що в нас є» [1].

Кожному свідомому українцю сьогодні потрібна впевненість у тому, що ми зможемо – відстоїмо своє право бути незалежними в своїй країні; та стійкість щоб це зробити. Студенти є самодостатніми юнаками та дівчатами, та приклад відданості справі і стійкості викладачів будуть підтримуючим виховним фактором для нашої молоді у такий складний час.

Стійкість пов'язана з відчуттям більшої приналежності – ми сильні, коли відчуваємо себе частиною чогось більшого, тривалішого ніж наше індивідуальне життя – бути частиною і творцем Історії. Тому зараз ми відчуваємо, як за нами стоять і козаки, і січові стрільці, і Шевченко, Франко, Леся Українка, Стус, Андрей Шептицький і незліченні герої усіх поколінь, яким ми кажемо «Героям Слава!», що набуває особливого сенсу.

Стійкість – це теж про вибір. Вона не є якоюсь вродженою чи індивідуальною якістю, яка притаманна окремим людям. Вона як м'язи – ми всі з ними народжуємося, але вони ростуть тоді, коли ми їх використовуємо. Коли у випробуваннях робимо вибір реагувати виважено і мудро – такими ж стаємо. Коли у небезпеці – діяти відважно (попри страх, бо ж страх природній, але ж «мужність – це не відсутність страху, а здатність діяти згідно цінностей всупереч страху», то ростемо у відвазі... І тому ми повторюємо собі зараз, мов бойову мантру: «Наше завдання і наш вибір: вистояти, перемогти, відродитися! Що б не було і скільки би часу це не зайняло – вистояти, перемогти, відродитися!» [2].

Отож, підтримка студентської молоді, щирий інтерес та турбота один про одного сьогодні є тими необхідними якостями, які допоможуть вистояти ворожу навалу і зберегти людяність нашої молоді.

Список використаних джерел

1. Матласевич О. Психологічний фронт: про підтримку студентів під час війни. Національний університет «Острозька академія». URL. <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2022/18-03-01>
2. Романчук О. Психологічна стійкість в умовах війни: індивідуальний та національний вимір. Український інститут когнітивно-поведінкової терапії . URL. https://i-cbt.org.ua/resilience_ukraine/

ЦІННІСНЕ ВИХОВАННЯ І ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Т.Г. Заруднюк

Сквирський академічний ліцей Сквирської міської ради

Оновлений освітній простір для дітей нового покоління передбачає зміну у підходах до виховання. Воно має гармонізувати з інтегрованими уроками та проектною діяльністю.

П'ять принципів виховання по-новому:

1. У концепції НУШ передбачено виховання на загальнолюдських цінностях та патріотизмі. Дітей маємо привчати до відповідальності, поваги до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини, екологічної культури, доброти, милосердя, толерантності, терпимості, шанобливого ставлення до сім'ї. Це якраз буде орієнтація на результат, а не на процес. Якщо вдасться створити атмосферу, сповнену свободи, довіри та безпеки, це добре пасуватиме сучасним активним, незалежним дітям, дозволить їм без сором'язливості проявити свої творчі здібності.

2. Виховну програму варто ухвалювати спільно з батьками, а різні тематичні акції краще базувати на дитячій ініціативі, ідеях.

3. Прищеплювати цінності гуманізму найкраще через конкретні дії. Загалом, це притаманно НУШ: менше слів – більше дії. Допомога конкретній людині важитиме для дитини значно більше, ніж слова.

4. Звісно, дисциплінарні прочуханки, публічна критика із залученням однокласників – це не виховні моменти, припустимі в НУШ. Навіть обговорення оцінок відтепер ведеться лише зі школярем та його батьками, а не в класі чи на батьківських зборах.

5. Шкільне виховання має стати не «каральним». Замість «не можна вчиняти інакше» має стати «так було б ефективно». Завдання школи – вказувати та аналізувати орієнтири, підказувати, як вчинки та цінності людини впливають на інших та на її життя, а також створювати психологічно комфортну атмосферу. І тоді новим освітнім простором називатимемо середовище, яке виховує успішну й щасливу людину [3].

Педагог має навчати учнів мислити, розмірковувати, досліджувати, робити висновки, обґрунтовувати та обстоювати свої думки. Нині

найдоцільнішим способом дати їм усі необхідні для цього знання й вміння є метод проектів. Недарма його називають педагогічною технологією XXI століття.

Краще один раз спробувати, ніж сто разів почути. Ця прописна істина «працює» і в школі: хоч як не вчи теорію, а на полиці розставляє все практика. У цьому і полягає секрет ефективності проектного навчання. Учень, який виконує проект, має змогу досліджувати і робити власні відкриття, а головне – розвиватися саме у тому напрямі, який йому цікавий. [4, с. 25]

Проект є творчою роботою, але не всяка творча робота є проектом. Творча робота – більш вільний вид діяльності, ніж проектування. Вона не передбачає чіткого структурування діяльності. А проектне завдання для учня обов'язково поєднує і самостійне розв'язання проблеми, й обґрунтований вибір з альтернативних варіантів, і рефлексією. У цьому полягає принципова відмінність проекту від творчої роботи.

Варто поєднати проекти з творчою діяльністю та ціннісним вихованням.

Специфіка методу проектів полягає у підготовці особистості до реального життя, співпраці, самостійного навчання, пошуку та використання інформації. Школа – це не лише підготовча сходинка до життя. Адже у ній минає дитинство та юність учнів, зі школою будуть пов'язані їхні спогади про ці періоди. І те, якими будуть ці спогади, залежить у тому числі й від педагога.

Розглянемо реалізацію методу проектів на уроках математики.

Досягнення мети – ціннісне виховання через творчу роботу над проектом – можна реалізувати за таким алгоритмом.

1. Спочатку вчитель збирає ілюстровані книги, журнали, друковані картинки про тему дослідження. Пропонує дітям їх погортати, працюючи у групах, знайти для себе щось цікаве і потім обговорити. Кожен має відповісти на одне запитання – що я хочу знати про предмет цього дослідження. Учитель групує запитання за темами.

2. Школярі отримують завдання – обговорити, що вони вже знають про свій об'єкт. Наступний етап – пошук фактів. За допомогою комп'ютерів, планшетів і книг учні шукають інформацію. Інформацію про об'єкт дослідження спочатку записують на папері. Згодом вносять її в комп'ютер.

3. Прийняти рішення, яким має стати остаточний продукт проекту – презентація в Power Point чи постер.

4. Розмістивши факти і фотографії у презентації чи на плакаті, діти гуртом готуються презентувати свої проекти. Після презентації кожна група має відповідати на додаткові запитання і резюмувати найважливіше, про що дізналися.

5. Обов'язковий етап кожної проектної роботи – оцінювання і самооцінювання. Школярі відповідають на запитання: про що ми дізналися, як працювала група, як я працював у складі своєї групи?

6. Після цього до класу запрошують експерта – іншого вчителя математики, науковця, спеціаліста. Усі питання, які виникали до і під час підготовки проекту, учні адресують йому.

7. Наприкінці проекту пропонується творча робота. Діти малюють предмет дослідження, створюють інтелект-карти, розміщують малюнки на стіні класної кімнати; створюють свої уявні предмети з повітряних кульок, паперу, газет, тіста для ліплення; співають пісні, грають на інструментах.

8. Поза уроками можна здійснити екскурсію до місць, пов'язаних з досліджуваним питанням, або здійснити віртуальну екскурсію до наукових музеїв. [2]

Для самооцінювання власної роботи можна запропонувати такі питання:

- Як група працювала разом?
- Чи була робота рівномірно розподілена між усіма учасниками?
- Що пройшло добре? Що пішло не так?
- Чого ми навчилися?
- Як вчився я, як представник групи?

Ціннісні принципи виховання НУШ реалізуються через набуття навичок, які формуються у проектній діяльності:

- навички вербальної та невербальної комунікації (в умовах ситуативно-ділового спілкування);
- навички та прийоми роботи в колективі (виконання різних ролей у груповій роботі, взаємодопомога та взаємо підтримка учасників проектної діяльності);
- навички емоційно-вольової сфери (на всіх етапах роботи над проектом);
- навички спілкування в соціумі (на етапі збору необхідної інформації, під час презентації результату діяльності);
- вміння враховувати потреби навколишніх (під час планування та виготовлення продукту, який має соціальну цінність або прикладне значення);
- вміння приймати оцінку інших (здійснення само-та взаємо оцінювання проектної діяльності за визначеними критеріями).

Таким чином, в основу роботи над навчальним проектом покладено взаємодію суб'єктів, яка полягає у спільній праці, пізнанні, спілкуванні. Учень є активним учасником проектної діяльності. Він визначає мету. Відкриває нові знання, обирає шляхи розв'язання проблеми, експериментує, несе відповідність за свою роботу. Вчитель – партнер учня у цій діяльності. Він допомагає визначити мету, розкриває можливі форми роботи, рекомендує джерела отримання інформації, сприяє прогнозуванню результатів, допомагає оцінити роботу, створює умови для активності учня. Такий підхід дає змогу уникнути авторитарного впливу на особистість дитини, встановлює та підтримує взаємні зв'язки суб'єктів у спільній

діяльності, результатом якої є вияви активності, формування суспільно значущих потреб і зростання мотивації [3, с. 36].

Можливість створення виховного простору на уроці, спрямованого на виховання конкурентоспроможної особистості, яка зуміє розробляти свої життєві плани, самостійно використовувати знання для розв'язання проблем, дає проектна діяльність, бо вона сприяє активному залученню й реалізації життєвих планів школярів.

Список використаних джерел

1. Болсун А.Б. Азбука для вчителя. Харків: Вид. група «Основа», 2014. 144 с.
2. Головіна О. Як можна навчати через проекти. Приклади з фінських уроків URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-mozhna-navchaty-cherez-proekty-pryklady-z-finskyh-urokiv/> (дата звернення: 18.05.2022).
3. Мірошнікова А. П'ять принципів виховання по-новому URL: <https://osvitoria.media/experience/p-yat-pryntsypiv-vyhovannya-po-novomu/> (дата звернення: 17.05.2022).
4. Федорець М. О. Школа ХХІ століття: зміни в контексті розвитку інформаційного суспільства. Частина 1. Харків: Вид. група «Основа», 2014. 128 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО МАТЕРИНСТВА У ДІВЧАТ-СТАРШОКЛАСНИЦЬ

С. Т. Ільченко

*Науковий керівник: Шахрай В. М., доктор педагогічних наук, доцент
Сквицький центр дитячої та юнацької творчості*

Протягом всієї історії людства місце і роль жінки в суспільстві були пов'язані з материнством. Ступінь духовної зрілості суспільства можна визначати по тому, як в ньому ставляться до старих людей, дітей, а також до матерів як джерел нового людського життя. Залежно від того, якими є взаємовідносини матері й суспільства, можна робити висновки про духовні орієнтири конкретного суспільства. Значення материнства неперервне, адже завдяки своїй матері кожний індивід вчиться любити своїх рідних, навколишній світ, жити в соціумі.

Проблеми материнства потребують різноманітних досліджень, зокрема в сфері педагогіки, адже формування готовності до майбутнього материнства дівчат є складною виховною проблемою, насамперед з точки зору соціокультурних процесів в нашій країні, та й загалом, у світі. Трансформаційні процеси у сім'ї, які відбуваються в останні десятиріччя, поширення ринкових відносин, послаблення духовно-моральних орієнтирів приводять до таких явищ, як відмова певної частини жінок від материнства (чайльд-фрі), випадки залишення вже народжених дітей, навіть їх вбивство. У значної частини молодих жінок, які вже народили, спостерігається

байдуже ставлення до дітей, відсутність навичок емоційно-позитивного спілкування з ними. Несприятливо впливає на становлення матері та дитини раннє материнство, зокрема через фінансову, матеріальну, психологічну та духовно-моральну неспроможність юної матері.

Старший шкільний вік є сприятливим для формування у дівчат ціннісного ставлення до материнства, адже саме в цьому віці учнівська молодь зростає фізично, інтелектуально, психічно, виробляє плани щодо майбутнього свого життя, в яких значне місце посідають сім'я і діти.

На важливості проблеми батьківства та материнства загострюється увага в таких державних документах, як Конституція України, Сімейний кодекс України, Концепції «Нова українська школа» тощо.

У педагогіці материнство розглядається насамперед в контексті батьківства як цілісного феномена. Також значну увагу дослідники приділяють підготовці до батьківства і материнства учнівської та студентської молоді (І. Бех, Л. Гончар, В. Кравець, Н. Максимовська, В. Сухомлинський та ін.).

Водночас питання формування ціннісного ставлення до материнства учениць старшого шкільного віку, зокрема в контексті попередження девіацій майбутнього материнства, що набувають поширення в сучасних соціокультурних умовах, у науковій та методичній літературі з педагогіки висвітлено недостатньо. Це і зумовило вибір теми дослідження «Формування у дівчат старшого шкільного віку ціннісного ставлення до материнства в сучасних соціокультурних умовах».

Мета дослідження: здійснити аналіз феномену материнства в сучасних соціокультурних умовах та розробити методiku формування ціннісного ставлення до материнства у дівчат старшого шкільного віку.

Завдання дослідження:

- здійснити аналіз теоретико-методичних джерел з проблеми дослідження для з'ясування значимості феномену материнства та особливостей його прояву в сучасних соціокультурних умовах;
- визначити сутність ціннісного ставлення до материнства у дівчат старшого шкільного віку;
- з'ясувати стан сформованості ціннісного ставлення до материнства у дівчат старшого шкільного віку (на прикладі учениць старших класів загальноосвітніх шкіл м. Сквири Київської області);
- визначити форми, методи формування ціннісного ставлення до материнства у дівчат старшого шкільного віку;
- організувати впровадження розробленої методики формування ціннісного ставлення до материнства у дівчат старшого шкільного віку у виховну практику та проаналізувати його результати.

У результаті аналізу теоретичних джерел та проведеної дослідної роботи ми прийшли до таких висновків.

1. Проблема материнства є важливою соціальною і виховною проблемою та розглядається багатьма науковими галузями.

У сучасних соціокультурних умовах відбувається знецінення материнства, поширення його девіантних проявів (відмова від материнства, відмова від народженої дитини, раннє материнство, жорстоке ставлення до дитини, інфантицид (дітовбивство), нездатність матері забезпечувати дитині необхідний розвиток і виховання тощо). Причинами девіантного материнства є як соціально-культурний чинник (прагнення жінок досягати соціального успіху, самореалізації), так і психологічні особливості дівчат і жінок (небажання дорослішати, егоцентризм, сексуальна нерозбірливість, емоційна і психологічна незрілість, низька стресостійкість тощо).

Формування ціннісного ставлення до материнства є одним із основних шляхів запобігання девіантного материнства. Ціннісне ставлення до материнства визначено як особистісне утворення, в основі якого сприйняття материнства як явища важливої особистісної значимості і цінності. Формування ціннісного ставлення до материнства у дівчат старшого шкільного віку є цілеспрямованим виховним процесом, що передбачає засвоєння ученицями знань про материнство, розвиток в дівчат-старшокласниць емоційного бажання бути в майбутньому матір'ю, прагнення до вироблення певних умінь та навичок, пов'язаних з виконанням материнської ролі в майбутньому. У ціннісному ставленні до материнства дівчат-старшокласниць виділяємо пізнавальний, емоційно-мотиваційний та практичний компоненти.

2. Для з'ясування стану сформованості ціннісного ставлення до материнства було використано методи анкетування, аналізу творчих робіт, документів, групування, ранжування отриманих даних, на основі чого було встановлено рівні сформованості ціннісного ставлення до материнства у дівчат старшого шкільного віку : належний (учениця усвідомлює значення материнства як для себе особисто, так і для соціуму, має бажання стати в майбутньому матір'ю, прикладає відповідних зусиль щодо підготовки до майбутнього материнства); інфантильний (учениця позитивно ставиться до материнства, водночас не повністю усвідомлює необхідність належної підготовки до нього), байдужий (учениця байдуже або негативно ставить до власного материнства в майбутньому, не вважає необхідною підготовку до нього).

3. З метою результативного формування ціннісного ставлення до материнства у дівчат-старшокласниць було розроблено програму клубу для дівчат «Материнство – це щастя», що включає такі напрями: діагностичний, інформаційно-просвітницький, тренінговий та практичний. Для реалізації програми запропоновано використання методів: міні-лекцій, бесід, дискусій, методу «case study», тренінгу, обговорення літературних творів, розучування ігор, пісень, виготовлення іграшок, метод пошуково-пізнавальної роботи, презентацій тощо.

4. У результаті впровадження програми клубу для дівчат у виховну практику закладів освіти у дівчат старшого шкільного віку підвищилась сформованість ціннісного ставлення до материнства, що проявилось у

розвитку компонентів ціннісного ставлення до материнства, збільшенні числа учениць, що мають належний рівень сформованості ціннісного ставлення до материнства. У дівчат розширилися знання щодо важливості материнства, його правових, психологічних та педагогічних засад, зросло позитивно-емоційне ставлення до материнства, бажання стати матір'ю в майбутньому. Дівчата набули певних навичок для належного виховання і розвитку дитини.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості. У двох книгах. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Гончар Л., Куркіна О. Теоретичні й практичні аспекти формування у дівчат-старшокласниць готовності до відповідального батьківства. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип.34. Т. 2. С. 215-220.
3. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання : навч. посібник. Київ : Вища шк., 1997. 304 с.
4. Максимовська Н. Формування культури батьківства учнівської молоді: гендерний підхід. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 2(21). С.120-133.
5. Сіренко М. Концепт материнства як складник педагогічної культури суспільства. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2013. Вип. 38. С. 346-350.

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА У СТАРШОКЛАСНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

Л. В. Канішевська

Інститут проблем виховання НАПН України

Девальвація духовних цінностей сучасного українського суспільства зумовила посилення цілої низки негативних явищ, серед яких: знецінення інституту сім'ї, поширення консесуальних шлюбів; відсутність потреби молодих сімей мати в шлюбі дітей; збільшення кількості розлучень, внаслідок чого зростає кількість неповних сімей, масове поширення соціального сирітства.

У цьому контексті актуальності набуває проблема формування готовності до відповідального батьківства у вихованців інтернатних закладів, оскільки більшість учнів цих закладів – педагогічно занедбані діти, які позбавлені можливості щодо засвоєння позитивного соціального досвіду батьків.

Визначено специфіку формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів: особливості контингенту вихованців (соціальне сирітство, наявність деприваційного синдрому, схильність до нервових зривів, підвищена вразливість, відсутність

засвоєння позитивного соціального досвіду батьків); особливості організації життєдіяльності вихованців інтернатних закладів (відсутність індивідуального підходу до вихованця; вимушена адаптація до великої кількості однолітків); відсутність зразків до засвоєння соціальних ролей, таких як подружжя, батьки, партнери; недостатня обізнаність у питаннях сексуальної культури; відсутність системності у роботі з формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів; недостатнє використання потенційних можливостей позаурочної діяльності у контексті зазначеної проблеми [2].

Названі чинники значно ускладнюють процес формування готовності до відповідального батьківства у зазначеного вище контингенту здобувачів освіти.

Констатувальний етап експерименту засвідчив, що високий рівень готовності до відповідального батьківства виявило 25,8 % старшокласників шкіл-інтернатів; середній рівень – 34,4 % старшокласників; низький рівень – 39,8 % старшокласників.

Теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів, а саме:

- розробка і впровадження у позаурочну діяльність інтернатних закладів авторської програми «Відповідальне батьківство»;
- використання потенційних можливостей позаурочної діяльності у контексті досліджуваної проблеми;
- організація і проведення занять для вихователів інтернатних закладів «Формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників».

Реалізація *першої педагогічної умови* передбачала розробку та впровадження авторської програми «Відповідальне батьківство», мета якої – формування у старшокласників інтернатних закладів традиційної цінності сім'ї та шлюбу, престижності материнства і батьківства. Вищезазначена програма включає наступні модулі: «Роль сім'ї і батьківства в становленні особистості», «Репродуктивне здоров'я молоді», «Основи сімейного виховання», «Підготовка старшокласниць інтернатних закладів до відповідального материнства», «Підготовка юнаків-старшокласників інтернатних закладів до відповідального батьківства».

Найбільш ефективними методами роботи зі старшокласниками інтернатних закладів з формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників виявилися: бесіда, розповідь, пояснення, переконання, приклад, групова дискусія, вправління, створення та аналіз педагогічних ситуацій, педагогічна вимога, суспільна думка, мозковий штурм, ділова, імітаційна гра тощо. До ефективних форм роботи зі старшокласниками належать: години спілкування, тематичні бесіди, тематичні зустрічі, тренінгові заняття.

Використання потенційних можливостей позаурочної діяльності у процесі формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів стало можливим за умов

цілеспрямованої роботи педагогів із вищезазначеної проблеми; організації зустрічей з лікарем-гінекологом, лікарем-урологом, під час яких обговорювалися проблеми щодо негативних наслідків ранніх інтимних стосунків; попередження небажаної вагітності; профілактики інфекцій, що передаються статевим шляхом; питання відповідального ставлення до репродуктивного здоров'я.

Для кожного з рівнів готовності до відповідального батьківства у зазначеного вище контингенту здобувачів освіти була розроблена конкретна програма дій, що забезпечувала подальший розвиток комплексу якостей, що поєднують позитивне ставлення до батьківства [3, с. 52].

Так, основні заходи виховної роботи із старшокласниками інтернатних закладів, які виявили високий рівень готовності до відповідального батьківства, були спрямовані на мотивацію вирішення суперечливих ситуацій, вдосконалення вміння гармонійної взаємодії з іншими людьми; здатності до самовдосконалення себе як майбутніх батьків.

Із старшокласниками інтернатних закладів, які виявили середній рівень готовності до відповідального батьківства, виховна робота була спрямована на коригування їхніх уявлень про відповідальне батьківство; усвідомлення значущості проблеми створення у майбутньому щасливої сім'ї; народження та виховання дітей. У процесі роботи ми сприяли вдосконаленню вмінь, спрямованих на зміцнення репродуктивного здоров'я; здатності до емпатії; потреби у спілкуванні та міжособистісної взаємодії. Прагнули допомогти їм в усвідомленні необхідності самовдосконалення себе як майбутнього батька/матері.

До старшокласників інтернатних закладів, які виявили низький рівень готовності до відповідального батьківства, зусилля були спрямовані на інформування щодо сутності відповідального батьківства. Акцентували увагу юнаків та дівчат на важливості проблеми створення у майбутньому щасливої сім'ї, народження та виховання дітей; відповідального ставлення до репродуктивного здоров'я. Застосовували метод переконань у єдності з іншими методами за допомогою конкретного прикладу, педагогічної ситуації, на основі громадської думки тощо. Велике значення мав авторитет педагога, що давало можливість самим вихованцям побачити в особі вихователя надійного партнера, який завжди може вислухати, підтримати, дати пораду. Залучали юнаків та дівчат у різноманітні форми колективної діяльності, ознайомили їх з нормами спілкування з представниками протилежної статі.

Педагогічна умова – *організація і проведення занять для вихователів інтернатних закладів «Формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників»* – передбачала вирішення наступних завдань: сприяти формуванню емоційно-ціннісного ставлення педагогів інтернатних закладів до проблеми формування готовності до відповідального батьківства в юнаків та дівчат; поглибити знання педагогів про сутність і структуру поняття «готовність до відповідального батьківства у

старшокласників»; розглянути особливості формування готовності до відповідального батьківства в учнів шкіл-інтернатів; ознайомити педагогів інтернатних закладів із діагностикою рівнів готовності до відповідального батьківства у старшокласників; розкрити педагогічні можливості різноманітних форм і методів формування готовності до відповідального батьківства у здобувачів загальної середньої освіти, що навчаються у школах-інтернатах (круглий стіл «Особливості формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів»), (заняття-практикуми: «Діагностика рівнів готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів», «Формування ціннісного ставлення до репродуктивного здоров'я у старшокласників інтернатних закладів», «Оптимізація форм і методів формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів у позаурочній діяльності») [1, с. 79–81].

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблеми. Перспективним вважаємо проблему підвищення ефективності післядипломної педагогічної освіти з проблеми формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів.

Список використаних джерел

1. Канішевська Л. В. Формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів: до проблеми дослідження. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 листопада 2021 р.). Івано-Франківськ: «НАІР», 2021, 77–81.

2. Канішевська Л. В. Особливості формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference (Vol. 3)*, Cambridge March 19, 2021. Cambridge-Vinnitsia: P.C. Publishing House & European Scientific Platform, 106–108.

3. Шахрай В. М. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: основні поняття дослідження. *Інноватика у вихованні*, 2020, 11 (2), 48–54.

ІСТОРИЧНІ ВІХИ МОНОЛОГІВ МИХАЙЛА ВЕРИКІВСЬКОГО

А. О Кармазін

Музей театрального, музичного та кіномистецтва України

Національна історія України, відображена у мистецьких образах – ось квінтесенція композиторської творчості Михайла Вериківського. Найбільшою мірою герої його творів пов'язані з історією Волині, що є цілком зрозумілим. Це і «Волинські акварелі», і обробки волинських пісень, і романси на слова Юліуша Словацького. Як зазначала про край

Н.Герасимова-Персидська, «особливої сили досягали тут народні повстання. З Волинню пов'язані імена Северина Наливайка, Богдана Хмельницького, Семена Палія. Спогади про них збереглися в народних переказах і піснях, на які така багата Волинь» [2, с. 3–4]. Тема Волині і Кременця – один із окремих творчих векторів композиторської творчості митця.

Виникає питання – а чи можна співвіднести образи, створені Вериківським з історією інших регіонів і міст країни? З історією, наприклад, Білої Церкви? Адже багато з них належить не тільки волинській історії. Той же Семен Палій був, як відомо, білоцерківським полковником і залишив дуже помітний історичний спадок.

Семен Палій та Ярослав Мудрий – дві видатні історичні постаті в тому числі й білоцерківського поступу. Вони мають у мистецькій спадщині Вериківського творче відображення у жанрі монологу (вокальна поема «Чернець» за Шевченком, монолог Ярослава Мудрого із драми І.Кочерги «Ярослав Мудрий», загалом же монологів у композитора три – до двох згаданих долучається також присвячений Григорію Сковороді).

Як зазначає Н.Шурова, «жанр монолога – великої сольної вокальної п'єси – дуже рідко зустрічається у вітчизняній літературі... Герої трьох названих монологів – видатні історичні діячі, патріоти, що на схилі життя підводять підсумки зробленому. Їх розповідь лине схвильовано, пристрасно. В музиці чергується пісенність і декламаційність, їй притаманна яскрава образність, декоративна виразність, особливо в «Чернеці» (значна роль супроводу). «Чернець» написаний в супроводі оркестру, інші монологи – в супроводі фортепіано [4, с.28].

З «Чернеця і розпочнемо. Безумовно, що і Т. Шевченка, і М.Вериківського надихала колоритна й сильна постать козацького полковника Семена Палія. Ідучи за поетом у своєму творчому задумі, М. Вериківський нічого не змінює в його авторському тексті – поема звучить без будь-яких скорочень. Композитор присвятив її пам'яті видатного українського музикознавця Миколи Грінченка.

М.Вериківський, на наш погляд, ніби намагається по-новому осмислити відомі історичні події. Вперше виконана в Уфі 1942 року – одразу після написання – поема справила дуже сильне враження на представників української культури, евакуйованих до Башкирії під час радянсько-німецької війни. Адже, як згадувала О.Вериківська, композитор запросив на домашню «прем'єру» твору П.Тичину та М.Рильського. Останній після знайомства з музикою назвав М.Вериківського переможцем, підкреслюючи те величезне враження, яке музика справила на присутніх [1, с.34].

Поема має два великі розділи, трактовані автором відповідно до тексту літературного першоджерела. Перший розділ є жанрово-побутовим – у ньому зображено колоритне козацьке гуляння.

Другий розділ – це спогади та роздуми старого полковника, підведення ним життєвих підсумків. Твір має досить вільну композиційну будову, визначену структурою шевченкового вірша. Проте контрастне співставлення

двох розділів надає поемі художньої цілісності [3, с.59]. Поступове затихання музики у кінцівці твору ніби підкреслює історичну дистанцію, давність зображуваних подій життя та боротьби визначного діяча козацької доби.

Монолог Ярослава Мудрого переносить нас в XI століття. Тоді й було засноване місто Біла Церква, якому в недалекому майбутньому має виповнитися 1000 років. Київський князь (як і Семен Палій) зображений на схилі життя, він згадує свої здобутки й невдачі. А серед цих здобутків є й заснування міста, якому навіть назву дали за його християнським іменем.

Як і в інших творах цього жанру, для монологу Ярослава є характерним вільний розвиток думки героя, зміна музичних епізодів, що йдуть за текстом його філософських роздумів. Вільна побудова, декламаційність вокальної партії зближує твір з козацькими думами.

Такими композитор побачив та відобразив у музиці образи козацького полковника, який на початку XVIII століття очолив у Білій Церкві чергове народне повстання, та великого князя – засновника міста, за правління якого Київська Русь досягла найбільшої могутності.

І зараз у місті можна відвідати гору, яку народ назвав Палієвою та побачити пам'ятник князю-державотворцю Ярославу Мудрому. А уявлення про їх успіхи та звершення допоможе поглибити велична музика Михайла Вериківського.

Список використаних джерел

1. Вериківська О. Митець, свідомий свого покликання // Леля / упоряд. Е. Митницький, О. Непосєдова. Київ, 2006. С. 33–37.
2. Герасимова-Персидська Н. О. М. І. Вериківський. Київ : Держ. вид-во образотв. мист. і муз. літ. УРСР, 1959. 96 с.
3. Шурова Н. Три монологи для баса М. І. Вериківського (жанрово-стилістичні риси) // Українське музикознавство. Київ : Муз. Україна, 1969. Вип. 4. С. 50–66.
4. Шурова Н. М. Вериківський. Київ : Муз. Україна, 1972. 51 с.

НАРОДНЕ І ПРОФЕСІЙНЕ МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО КИЇВЩИНИ У ХІХ -ХХ СТОЛІТТЯХ

С.В. Ковальова

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

Музичне мистецтво Київщини є унікальною складовою музичної культури України, яке й понині зберегло дивовижну неповторність і силу, що сягає корінням у глибину віків та органічно вплітається в духовну скарбницю українського народу.

За способами виконання музичне мистецтво Київщини, як і музика загалом, поділяється на вокальну та вокально-інструментальну. Розрізняють

народну (пісенний фольклор, танці, інструментарій) та професійну (вокально-хорову, симфонічну, камерну) музику.

Оснoву музичного мистецтва Київщини складає пісенна творчість.

Жанри народно-пісенної творчості вже склалися до 19-го століття. В них під впливом визвольного руху розширюється коло образів, тем; нового емоційного змісту набирають думи, балади. Характерну ознаку останніх становить розповідність, увага до висвітлення значних соціальних подій.

Від обрядових пісень епічні твори відрізняються способом виконання: виконання епосу є сольним, що сприяло розвитку мистецтва співаків-професіоналів.

Мотиви визвольної боротьби знайшли відображення в усіх жанрах традиційного фольклору (від селянських повстанських пісень – до любовної лірики, жартівливо-танцювальної пісні). У ХІХ столітті визначились основні теми суспільно-побутових пісень (гайдамацькі, опришківські, солдатські, кріпацькі тощо), зросла увага до героїко-патріотичних дум, творцями і виконавцями яких були кобзарі, бандуристи, лірники. Зміст українських дум поєднує історичну реалістичність, трагедійність та героїку. В них широко використовуються метафори, образи-символи, які мають імпровізаційно-драматичний характер розгорнутої схвильовано-патетичної декламації. Кобзарі зберігали і збагачували репертуар своїх попередників, вносили у виконання особистісне звучання, в якому поєднувались емоційність, експресія, речитативність. Найчастіше думи створювали учасники військових походів, смілі воїни, що втратили зір у боях чи полоні, серце яких було залите кров'ю від болю за порубаних братів, а душа сповнена вірою в майбутню щасливу долю свого народу. Народні музиканти оспівували в думах відомі героїчні постаті, що назавжди залишились в пам'яті цілих поколінь.

На початку ХІХ століття М. Максимовичем, видатним художником та фольклористом Київщини, вперше було утверджено термін “дума”. Він записав думи від кобзарів Ф. Холодного, І. Кравченка-Крюковського (“Бідна вдова і три сини”, “Сестра і брат”), Івана Стрічки, Остапа Вересая – найвидатнішого кобзаря першої половини ХІХ століття.

М.В. Лисенко у праці “Характеристика музичних особливостей українських дум”, виконаних кобзарем Вересаєм, глибоко аналізує його кобзарську діяльність, репертуар, у який входили думи “Втеча трьох братів з города Азова”, “Невольники на каторзі”, “Сокіл і соколя”.

Пожвавленню, розквіту кобзарського мистецтва сприяла виконавська діяльність митців Київщини:

П.І. Тищенко (1903 р.), родом із с. Дениси Київської області;

Г.В. Явтухович (1927р.) – український співак-бандурист, конструктор понад 30-ти моделей бандур, заслужений діяч мистецтв УРСР (1987 р.), народився в с. Пищики Сквирського району;

А.М. Бобир (1915 р.) – український співак-бандурист, заслужений артист УРСР, народився в с. Нечипорівка Яготинського району;

П.В. Носач (1890–1966 р.р.) – український кобзар, член Спілки композиторів України, народився в с. Бовкун Таращанського району;

Н.Є. Павленко (1932 р.) – українська бандуристка, народна артистка УРСР, родом із с. Черевки Київської області;

Н.Д. Писаренко (1937 р.) – українська бандуристка, народна артистка УРСР з м. Фастова;

О.А. Маркевич родом із с. Лук'янівка, Таращанського району.

На весь світ пролунали ліричні голоси сучасного тріо бандуристів “Дніпряночка” у складі Ю. Гамової, В. Пархоменко, Е. Пиlipенко-Миронюк із Сквирщини, які звеличили українську народну пісню на професійній сцені.

Поступово кобзарський рух став досягненням професійних кобзарів-виконавців. Відомі співаки-кобзарі І. Кучугура-Кучеренко, П. Древченко, О. Кушнерик, Є. Мовчан, Н. Прудкий, Г. Менкуш, Л. Посікора надали думі, історичній пісні нового життя, тим самим назавжди зберегли генетичну пам'ять народу.

Надзвичайно яскравим доробком у кобзарському мистецтві Київщини є діяльність М. Будника (1953 – 2001 р.р.), виконавця історичних пісень, дум, балад, кантів, носія традицій великого кобзаря Г. Ткаченка. Талановитий майстер відтворив призабуті народні інструменти – кобзу, народну бандуру, ліру. Його називали співцем-імпрровізатором, народним філософом з християнським світоглядом. Життя, яке так рано обірвалось, не дало можливості залишити нащадка, але панотець (так його називали) Кобзарського цеху залишив послідовників святої справи, виконавців автентичної музики: В. Шевчука (Ярему), К. Черемского, П. Зубченка, І. Кушніра.

У середині ХІХ на початку ХХ століття особливо зростає подальший інтерес композиторів не лише до дум, історичних пісень, але й до інших жанрів української народно-пісенної творчості. Видатні композитори, вчені-фольклористи, виконавці беруть активну участь у збиранні народної пісні, її художній обробці, виявленні специфічних особливостей. У цей час закладаються основи дослідження народної музичної творчості, методів її запису та обробки.

У кінці ХІХ століття з'являються перші спроби запису народного пісенного багатоголосся та його вивчення. Розширюється тематичний жанровий зміст збірників пісень, гармонізації мелодій, аранжировок для хорів, їх використання у великих формах: операх, симфоніях, кантатах, концертах. Ще нотний збірник М. Максимовича налічував 250 текстів найрізноманітніших жанрів українських народних пісень. Повнокровне життя пісні можна спостерігати за записами фольклориста І. Демченка, укладача збірки “Українське весілля” (Київщина).

Саме на Київщині було зібрано найбільше чумацьких пісень. Компактне за стилем музичне народне мистецтво Київщини (підголосковий, поліфонічний, протяжний гуртовий спів, імпрровізаційне начало, перевага грудного звучання) привертала увагу композиторів-класиків, які розробляли

нові принципи систематизації фольклору, завдяки чому музична фольклористика виокремлюється в окрему галузь – музичну етнографію.

Видатними постатями у музичній фольклористиці Київщини були П. Демуцький та К. Квітка.

Порфирій Данилович Демуцький (1860-1927 р.р.) народився в с. Янишівка колишнього Таращанського повіту. Він був одним із перших збирачів та записувачів українського народного багатоголосся, музичним етнографом, громадським діячем.

П.Д. Демуцький – учень і послідовник М. В. Лисенка почав записувати народні пісні ще з юнацтва. Закінчивши в 1889 р. Київський університет, він працював земським лікарем в с. Охматів. Тут він організував сільський хор, записував українські народні пісні від учасників хору та по навколишніх селах, а згодом видав їх у збірці “Народні українські пісні Київщини” у двох випусках. Вони містили 253 українські народні пісні разом з повним текстом та мелодіями. У 1906 році П. Демуцький видав дві збірки пісень із репертуару Охматівського хору.

У 1907 році виходить своєрідна єдина збірка такого характеру та змісту на Україні – “Ліра та її мотиви”. У передмові подаються відомості про ліру як народний інструмент, репертуар українських лірників та їх виконавські традиції.

Всього П. Демуцький зібрав і записав у селах Охматові та Янишівці понад 700 пісень.

Великий інтерес викликають представлені ним зразки народного багатоголосся (на основі розспівів Охматівського хору).

Музичну фольклористику Київщини значно збагатив відомий музичний діяч Климент Васильович Квітка (1880-1953 р.р.), який народився у м. Києві. Тривалий час він був керівником кабінету музичної етнографії при Етнографічній комісії, яка вивчала народну музику, творчість кобзарів, досліджувала особливості різних пісенних жанрів не лише української народної музики, а й інших народів.

З голосу Лесі Українки він записав понад 200 українських народних пісень, з голосу І.Франка - 32 пісні. К. Квітці належать праці з теорії й історії фольклору: “Ритмічні паралелі в піснях слов’янських народів”; “Професійні народні співці і музиканти на Україні”; “Фольклористична спадщина М. Лисенка”; “Українські мелодії”; “З записок до ритміки українських народних пісень”.

Головна роль у справі збирання, вивчення та творчого використання української народної пісні в період 60-х–90-х років XIX століття належить класикові української музики М.В. Лисенку, фольклорна діяльність якого активізувалась у другій половині XIX-го початку XX століття і тривала протягом всього життя.

Лисенко записував пісні переважно з вуст народу від знавців народної пісні, при цьому якнайточніше передавав народний наспів. Саме на Київщині, він заклав основи нового для свого часу методу гармонізації пісні,

прагнучи зберегти народну мелодію, її строфічну форму й національно-своєрідну гармонію, підпорядкувавши її ладовому строю народно-пісенної тематики. На відміну від попередників, він приділяв багато уваги вивченню народного багатоголосся, створивши цілий ряд праць про українську народну пісню та українські народні інструменти.

Послідовниками-однодумцями М.В. Лисенка були К. Стеценко, М. Леонтович, які підтримували й продовжували фольклорну діяльність композитора, перетворивши українську народну пісню в перлину хорового мистецтва.

Серед маловідомих музикантів, фольклористів Київщини, що сприяли посиленому вивченню народної творчості, імена:

М.Я. Берегового (1892-1912 р.р.) – українського музикознавця й фольклориста, який народився у с. Термахівка Іванківського району;

У.О. Браудо (1896-1970 р.р.) – органіста-педагога, музикознавця, родом із м. Боярка;

Г.Л. Любомирського (1865-1937 р.р.) – фольклориста, який народився в м. Васильків;

П.І. Сениці (1879-1960 р.р.) – українського композитора, педагога, фольклориста, який народився у с. Дем'янцях Переяслав-Хмельницького району.

Кінець XIX –початок XX століття поворотний з погляду змін у структурі народної творчості, насиченості її новими явищами і всезростаючим інтересом до неї з боку композиторів. Це був важливий етап історії музичної культури України, який характеризувався появою нових форм і жанрів професійної музики, дальшим розвитком музичної освіти, музичного театру, діяльністю композиторів, що заклали підвалини української національної школи в професійній музиці.

Становлення національного стилю в українській класичній музиці – це не лише творче засвоєння і відбиття закономірностей народної музичної системи, а й розуміння філософсько-морального змісту ідей, пізнання гуманістичного начала, з яким культура кожного народу входить у світове мистецтво.

Усвідомлення художнього сенсу народних шедеврів з новою силою розкрились у творчості українських композиторів-класиків.

З середини XIX століття починається найяскравіша сторінка в історії музичного мистецтва, коли продовжується і завершується формування української національної композиторської школи в професійній музиці. Українські композитори Київщини виступають з численними творами у різних жанрах – від обробок народних пісень, вокальної камерної мініатюри, сольної та ансамблевої інструментальної музики - до кантат, симфоній, опер, ораторій, концертів.

Середина XIX-го початок XX - го століття відмічені високим розквітом композиторської творчості, розвитком демократичних форм концертного життя, музичної освіти. Характерною рисою українського музичного

мистецтва стала його професіоналізація, що сприяло зміні співвідношення між фаховими та аматорськими художніми силами.

Інтенсифікація суспільно-демократичного руху вплинула на поглиблення й подальше утвердження композиторської школи. Важливу роль у розширенні тематики й змісту музичних творів відіграли зв'язки композиторів з літературними середовищем.

В українській музиці все виразніше виокремлюється тенденція до поглибленого розуміння принципів народності, всебічного й творчо-активного використання фольклорних джерел як основи музичної мови.

Творчості українських композиторів торкнулися нові стилістичні віяння, властиві й світовому музичному мистецтву початку ХХ століття, які вплинули на збагачення композиторської техніки та засобів музичної виразності, розмаїття стильових почерків. Продовжував плідну творчу діяльність основоположник української композиторської школи Микола Лисенко – центральна постать українського музичного професійного мистецтва. Його музика, якого б жанру він не торкався, носить справді гуманістичний характер, пройнята служінням Вітчизні й своєму народові.

“Не моє особисте “я” мені любе в моїх роботах”, – писав він в одному з листів, бо я перейнятий глибокою ідеєю добра до моєї Вітчизни, роблю і працюю на її користь. (М. Лисенко. Листи // Мистецтво. – К., С.267. Лист до Ф. Колеси від 22 квітня 1896 р.).

Він був закоханий у поезію Т. Шевченка, все життя працював над музикою до його “Кобзаря”, написав багато творів на вірші поета і, за висловом українського журналіста О. Барвінського, “додав Тарасовій пісні ще одних крил”.

Залишивши своє неповторне унікальне слово в українській професійній музиці різних жанрів, М. Лисенко сприяв професійній підготовці молодих музикантів України, розвитку музичної освіти різних регіонів Київщини. Він став ініціатором відкриття у 1904 році музично-драматичної школи в Києві (реорганізована в музично-драматичний інститут ім. М.В. Лисенка, в якому працювали й здобули освіту видатні діячі української музичної культури). Тут навчалися композитори: К.Г. Стеценко, Л.М. Ревуцький, О.А. Кошиць, співак і педагог В.Микиша, імена яких увійшли в історію національної культури України.

У 1934 році музично-драматичний інститут ім. М.В. Лисенка був поділений на самостійні навчальні заклади: Київську консерваторію ім. П.І. Чайковського та Київський інститут театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого.

У Києві, в будинку, де жив композитор (1908 – 1921 р.р.) відкрито меморіальний музей, а з 1992 року діє музична вітальня родини Лисенків.

“Багатостронньою композиторською діяльністю, – писав послідовник М. Лисенка Ф. Колеса – великий син свого народу підняв українську музику на високий рівень світової музичної культури, яку збагатив скарбами українського духу, захоплюючи своїх і чужих його оригінальністю і красою”

Надзвичайно цікавою сторінкою музичної культури Київщини є хорове мистецтво першої половини ХХ століття. Цей жанр був улюбленою сферою творчого спілкування композиторів, виконавських колективів та слухачів.

Музичне товариство ім. М.Д. Леонтовича підтримувало діяльність 900 постійних хорів периферії. Хорові твори становили близько 70% загальної мистецької продукції. Найкращі композитори, майстри хорового жанру М.Д. Леонтович, К.Г. Стеценко, Я.С. Степовий, О.А. Кошиць керували хоровими колективами та вели активну просвітницьку діяльність.

Філії Музичного товариства проводили роботу в різних напрямках: облік музичних організацій, вивчення умов та форм роботи, сприяння створенню хорів, замовлення композиторам хорових творів та друкування їх, організація концертів, пропаганда української хорової та сольної пісні. Це зумовлено тим, що хорове мистецтво було найбільш доступним, легко вкорінювалось як у селі, так і в місті. На той час хорова справа відповідала завданням українізації культури.

У цей період виникає тенденція створення національних українських хорів. У 1918 році створено Український національний хор, репертуар якого складався з обробок українських народних пісень. Плідно працювали "Мішаний хор" (кер. В.М. Верховинець), Республіканська хорова капела ім. М. Лисенка (кер. О.А. Кошиць). У 1920 році при Дніпросоюзі виникла капела "Думка" під керівництвом К.Г. Стеценка.

На початку ХХ століття на Миронівщині яскраво засвітився талант всесвітньо відомого хорового диригента та композитора О.А. Кошиця. Він народився в с. Ромашки Миронівського району, був засновником Української республіканської капели, вчителем І.С. Козловського.

У 1919 році разом із Стеценком він організовує Українську національну капелу, яка того ж року була направлена у гастрольне турне по країнах Європи, а потім Америки з метою показати світові, що є така держава - Україна, розкрити красу й багатство української пісенної культури.

Після одного з виступів у Пітсбурзі місцева газета писала: "Ми були просто приголомшені, захоплені тембровим багатством і завершеністю динаміки. Український хор репрезентує хорове мистецтво, в якому українці визнані найвищими; він знайомить світ з величезними цінностями української національної музики, що не тільки можуть рівнятися, але без сумніву, перевищують найкращі народні витвори Заходу".

О. Кошиць був великим пропагандистом української народної пісні, його доробок є практичною реалізацією тих ідей і починань, які заповідав М. Лисенко. Його обробки становлять значний крок уперед, які йшли у рідні творчих новацій молодшого покоління. Творчість О. Кошиця має втілення в різних жанрах, проте особливо він любить українські лірико-епічні та жартівливі пісні, канти, обрядові пісні (веснянки, колядки).

Обробки героїко-епічного плану охоплюють здебільшого історичні пісні. ("Гей, не дивуйте", "Максим козак Залізняк", "Про Нечая", "Ой на горі та жінці жнуть", "Пісня про Байду").

Натхнення викликала лірична й ліро-епічна пісня, в якій він надавав перевагу зразкам широкого ліричного розспіву, тонких душевних нюансів.

Одна з обробок, що дістала всесвітню справу в інтерпретації капели О. Кошиця коліскова “Ой ходить сон коло вікон”, в якій використана гармонізація наспіву для фортепіано В. Барвінського.

Обробка “Ох і зійди, ти зіронько” – цікавий зразок поєднання в одній пісні принципів сольної обробки з хоровою.

Талант композитора розкривається в розгорнутих обробках типу побутових сценок, скерцо, жартівливих розповідей (“Ченчик” – сонячне яскраве хорове скерцо).

Всесвітньої слави здобула обробка О. Кошиця мелодії М. Кропивницького “На вулиці скрипка грає”. Творчість і диригентсько-пропагандистська діяльність О. Кошиця відіграла важливу роль у становленні якісно нового етапу історії обробки української народної пісні. Завдяки його неординарній творчості значно зріс рівень культури українського хорового виконавства, змінилось уявлення про художню спрямованість хорових колективів, були апробовані й талановито представлені кращі твори українських композиторів.

Кульмінацією його багаторічної діяльності пропагандиста й популяризатора української народної пісні та професійної музики стали хорові концерти обрядових пісень (“Веснянки”, “Колядки”) – 2 лютого 1916 року та 29 березня 1916 року. У них Кошиць вперше ознайомив широкі кола громадськості з шедеврами М. Леонтовича.

Спадщина О. Кошиця сприяла утвердженню нових принципів обробки народної пісні, поширенню її жанрових типів, кристалізації нових прийомів розкриття пісенного образу, стилю в багатій хоровій літературі.

На Переяславщині, у с. Дем’янцях народився український композитор, педагог, фольклорист Павло Сениця (1879 – 196 р.р.). Він мав чималий доробок у галузі романсу, інструментальних, а також симфонічних творів. Його перша хорова композиція “І день згасає” вийшла у 1909 році. Сениця був другим композитором, який створив оперу на Шевченківський сюжет. (Опера “Наймичка” – 1913 р.).

У творчості він використовував особливості народної пісні, поезію Т.Г. Шевченка. Всього на тексти і сюжети Т. Шевченка ним написано біля 30-ти творів у різних жанрах.

“У небо невмите” – кращий із Шевченківських хорів Сениці. Він позначений надзвичайною проникливістю відтворенням настрою поезії, лаконізмом, яскравим національним звучанням.

Хорові твори П. Сениці свого часу цінувались як за окремі репертуарні твори, так і за композиційні знахідки, розробку національного колориту.

Композитор П. Сениця залишив невелику за обсягом, але цікаву спадщину. Він написав близько 250 творів, 89 солоспівів, 24 вокальні ансамблі, 47 хорів, 7 обробок українських народних пісень для хору без супроводу, 20 записів українських народних пісень, 2 опери, 2 вокально-

симфонічних твори, 9 кuartетів, 28 камерно-інструментальних п'єс, 2 симфонії.

Органічно розвиваючи традиції українського пісенного фольклору, композиторська спадщина П. Сениці виявляє індивідуальний і своєрідний стиль музиканта.

У творенні історії музичного мистецтва Київщини потрібно згадати й зовсім маловідомих, недостатньо вивчених українських композиторів, які сприяли піднесенню музичної культури. Здобутки цих композиторів потрібно вивчати, відроджувати як пам'ять й історію талановитого українського народу.

Г.К. Григоренко (1937 р.) – український композитор, родом із с. Луб'янівки Бородянського району.

Г.І. Дяченко – український композитор, хоровий диригент, співак. Автор симфонічної та хорової музики. Народився в с. Бовкун тепер Київської області.

С.Д. Карпенко (1816 р.) – композитор, письменник, народився в м. Васильків.

А.Д. Лебединець (Бас-Лебединець) (1895 р.) – український композитор, заслужений діяч мистецтв УРСР та УзРСР, народився в с. Скибенці Тетіївського району на Київщині. Навчався у Київському музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка. Найпопулярніші твори: “Червонарми”, “Тракторист”, “Слався, Харків” тощо.

Б.П. Левитський (1887 р.) – український композитор, педагог. З 1923 р. – організатор і керівник капели РЦХ. Народився в с. Андріївка Бориспільського району.

Г.Л. Любомирський (1865–1937р.р), український композитор, музикознавець, педагог, народився в м. Васильків.

М.А. Мільнер (1886 р.) – композитор, народився в смт. Рокитне.

В.П. Скопич (1947 р.) – український композитор, музикант, народився у с. Макарівка Іванківського району.

В.А. Уманець (1916 р.) – український композитор, педагог, народився у с. Рубченки Володарського району.

Музичне мистецтво Київщини – яскрава, самобутня неповторна сторінка, музичної культури України, що органічною складовою увійшла у світову духовну спадщину.

Нині всьому світові відоме українське музичне мистецтво, сповнене високим емоційно-поетичним змістом, дивовижним національним колоритом художньої мови, основу якого продовжує складати народно-пісенна творчість, що дарує поколінням правду про рідну культуру, виховує почуття національної гідності, формує високі моральні якості.

“Ми об'єднуємо глядачів піснею, нагадуємо музику, історію... Саме пісня і зворушує, і пробуджує давно забуте, а відтак примушує замислитись над тим, що діється у світі і чиї ми діти. Народна пісня – то найбільша таємниця людства, причому нерозгадана. Чи, може, в кожній з них

закодоване все минуле народу, з його гнівом чи сміхом, надією та любов'ю? А може, просто вона є отим срібним шнуром, що поєднує душі всіх, хто жив і живе, з'єднує в часі й просторі,” – сказав адміністративний голова капели бандуристів ім. Т. Шевченка Мирослав Гнатюк.

Завдяки творчим зусиллям талановитих українських митців, їх подвижницькій праці народне та професійне музичне мистецтво Київщини продовжує розвиватися, хвилювати нашого сучасника.

Список використаних джерел

1. Головащенко М. Світова слава лицаря української пісні. *Народна творчість та етнографія*. 1997. № 1. С.49-62.
2. Кошиць О. Спогади. К.: Рада, 1995. 385 с.
3. Історія української музики: навч. посібник. К.: Музична Україна, 1990. 296 с.
4. Лисенко М.В. у спогадах сучасників / За ред. Р.Я. Пилипчера. К.: Музична Україна, 1968. 821 с.
5. Боровик М.К. Становлення багатоголосся хорового співу // Історія української музики: В 6-ти томах. Т.3. К.: Музична Україна, 1989. 463 с.
6. Королюк Н.О. Корифеї української хорової культури ХХ століття. К.: Музична Україна, 1994. 231 с.
7. Історія української дожовтневої музики: навч. посібник. К.: Музична Україна, 1969. – 585 с.
8. История украинской музыки / Уч. пособие. М.: Музыка, 1981.
9. Історія української культури / За заг. ред. І. Крип'якевича. Київ : Либідь, 1994. 656 с.
10. Українська культура: історія і сучасність : навч. посібник. Львів: Світ, 1994. 456 с.
11. Історія української музики / За ред. М.М. Гордійчук. К.: Наукова думка, 1989.
12. Рудницька О.П. Українське мистецтво в полікультурному просторі. К.: “ЕнсОб”, 2000. 208 с.
13. Лисенко М.В. Про народну пісню і про народність в музиці. К.: Мистецтво, 1955. 198 с.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

В. М. Ковальов

Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж

Нові суспільно-політичні реалії в Україні, пов'язані з російською агресією, усе більше актуалізують виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції. Кабінет Міністрів України ухвалив першу в країні державну цільову соціальну програму національно-патріотичного виховання. Мета новоствореного документа – удосконалення та розвиток цілісної загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання шляхом

формування та утвердження української громадянської ідентичності (<https://www.pedrada.com.ua/article/2259-plan-zahodv-zmtnennya-natsionalno-dnost-osvta>).

Актуальність даної роботи полягає у тому, що на заняттях фізичної культури викладач має сприяти вихованню у студентів почуття патріотизму, формуванню особистості на засадах духовності, моральності, толерантності, забезпечення створення умов для фізичного розвитку, а також свідомого ставлення учнів до здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад у молоді .

Розвиток та формування патріотизму, національних цінностей в учнівської молоді різного віку відображені в працях О. Гевко, І. Зверєвої, В. Ковалю, О. Литовченко, А. Москальової, П. Онищука, Я. Зорія, Л. Мазур та ін. Фізичне виховання як складову національно-патріотичного виховання розкрито у працях В. Іванова, Є. Ільїна, М. Ісакової, В. Клименко, А. Леоненко, О. Логвиненко, М. Манчури, С. Сінгаєвського, А. Тарасенко, Б. Шиян та ін. [1; 2;4]. Фізична культура прямо чи опосередковано охоплює якості та орієнтації особистості, які дозволяють їй досягати гармонії знань і дій, почуттів і спілкування, фізичного і духовного. Досягнення особистістю такої гармонії забезпечує їй соціальну стійкість, активну життєву позицію. У процесі навчання і виховання учнів важливим є створення вчителем фізичної культури умов для якісного оволодіння ними знаннями та шляхами фізичного удосконалення як одного зі складових підготовки майбутнього захисника своєї країни [4, с. 147]. Вирішення цього завдання потребує організації в навчальному закладі сучасної системи для розвитку і вдосконалення фізичної підготовки під час навчального процесу і в позанавчальну діяльність.

Відомо, що національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [5].

Важливу роль в означеному процесі відіграє створена система національно-патріотичного виховання в закладах освіти, як осередку становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві. Підтримуємо

думку В. Сухомлинського, який зазначив, що національно-патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується [7]. Адже патріотизм виявляється в любові до Батьківщини, свого народу, турботі про його благо, сприянні становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовності відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею, повазі до українських звичаїв і обрядів, усвідомленні спільності власної долі з долею Батьківщини, досконалому володінні українською мовою. Виховання у молодого покоління почуття патріотизму нині визнано проблемою загальнодержавного масштабу, адже патріотизм – це одна із найважливіших рис сучасної людини, пов'язаної з її духовно-моральним ціннісним світом [3;5; 6].

Ураховуючи сказане вище, в освітньому процесі гуманітарно-педагогічного коледжу створено оптимальні умови для реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, що здійснюється на заняттях із фізичної культури, й знаходить продовження у спортивній діяльності. В теоретико-методичних знаннях і спортивній діяльності здійснюється загальна фізична підготовка студенської молоді. В цілому в умовах коледжу зростає роль компетентнісного потенціалу фізичної культури, спрямованої на виховання морально-етичних якостей особистості та патріотичне виховання молоді на оздоровчих та культурних традиціях українського народу, формування постави, розвиток якостей швидкості, спритності й координації рухів, вивчення спеціальних підготовчих вправ хортингу, вивчення основних стійок і технік, методів переміщення в стійках і виконання початкових форм (комплексів) хортингу тощо. Також важливим є формування засобами змісту фізичної культури моральних якостей особистості, що характеризуються ціннісним ставленням до суспільства, держави, самої себе та інших, природи, праці, мистецтва, активного та здорового способу життя.

В означеному контексті нами розроблена дидактична модель розвитку особистості майбутніх вчителів початкових класів на заняттях фізичної культури, в якій її кожний структурний компонент уключає реалізацію завдань, пов'язаних із патріотичним вихованням, формуванням компетентностей студентів, з високорозвиненим духовно-моральним ціннісним світом. Її структурний зміст відповідає сучасним потребам у реалізації концептуальних ідей Нової української школи щодо компетентнісного навчання й, відповідно, підготовці висококваліфікованих вчителів майбутніх початкових класів, розвитку їхньої готовності до різних видів спортивної діяльності як основи самозбереження здоров'я.

Нам імпонує думка О.В. Ливацького, який зазначає, що формування фізкультурних знань, культури рухів, пріоритету здоров'я, як найвищої людської цінності і на основі цього покращення загального фізичного стану організму відбувається через удосконалення форм, засобів та методів

фізичного виховання, що використовуються у процесі формування особистої фізичної культури учнів. Це удосконалення повинно торкнутись виховання патріотизму через формування основ здорового способу життя, технології формування особистої фізичної культури учнів через всебічну фізкультурну освіту, що включає в себе оволодіння широким колом рухових умінь і навичок, методикою самостійних занять фізичними вправами, розвиток кондиційних та координаційних фізичних якостей [4 с. 46–47]. Отже, національно-патріотичне виховання має пронизувати всю структуру освітнього процесу від мети до рефлексії, від змістового наповнення до вибору сучасних форм, методів та технологій. Так рухливі ігри, які є складовою фізичного розвитку студентів сприяють вихованню фізичних якостей, розвитку витривалості, спритності й впливають на збереження їхнього здоров'я, ведення здорового способу життя, а також набутті молоддю патріотичного досвіду, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності колективу, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів.

На особливу увагу заслуговує активна підготовка студентів до педагогічної практики, й зокрема, проведення уроків фізичної культури у початковій школі. З цією метою у зміст і форми національно-патріотичного виховання на заняттях фізичної культури включаються відомі українські народні ігри, такі як: як «Високий дуб», «Чаклун», «Хлібчик», «Джура» та ін. Також Всеукраїнський фізкультурно-патріотичний фестиваль школярів України «Козацький гарт» та ін.

Отже, фізичне виховання студентської молоді, що здійснюється в гуманітарно-педагогічному коледжі є необхідною складовою частиною

національно-патріотичного виховання, для реалізації якого необхідні сприятливі умови для фізичного саморозвитку особистості засобами фізичної культури та спорту.

Список використаних джерел

1. Джурка Г., Куценко Н. Патріотичне виховання як складова гуманізації освітнього процесу в загальноосвітній школі. *Педагогічні засади формування гуманістичних цінностей природничої освіти, її спрямованості на розвиток особистості* : зб. наук. пр., 29-30 трав. 2003 р. Полтава, 2003.
2. Каюков В.І. Виховуємо патріотів України. Кіровоград 2000 р. 47 с.
3. Конституція України Верховна Рада України, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, тлумачення від 15.03.2016, підстава v001p710-16, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
4. Ливацький О.В. Фізичне виховання учнів як складова національно-патріотичного виховання. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 7 (296), 2015 С.102-105.
5. Патріотичне виховання української молоді засобами фізичної культури та козацької педагогіки: Матеріали II обл. наук.-практ. конф., 15 трав. 2001 р.
6. Постанова Верховної Ради України “Про заходи Кабінету Міністрів України щодо захисту національних інтересів держави у сферах національно свідомого і патріотичного виховання молодого покоління та забезпечення умов його розвитку”. Постанова від 22.05.2003 № 865-IV, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/865-15>. 11.
7. Сухомлинський В. А. Вибрані твори в 5 т. Т.1. К.: Рад. школа, 1976. 654 с.

ЗМІНА ЦІННІСНИХ ПРІОРИТЕТІВ ШОДО НАВЧАННЯ УЧНІВ МИСТЕЦТВА ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНУ

О.А. Комаровська

Інститут проблем виховання НАПН України

Протягом останніх двох років, а конкретно – з початком пандемії і вимушеним переходом навчання школярів у формат онлайн загострилися питання організації такого навчання, а також готовності вчителя до змін. Суттєво поглибилися проблеми саме мистецької освіти, яка потребує занурення особистості у специфічний формат художньої комунікації як необхідної умови будь-яких мистецьких практик. Так само окреслилися питання специфіки комунікаційних систем, що продиктовані природою різних видів мистецтва. Адже аксіоматично, що поза багатоаспектною художньою комунікацією навчання мистецтва в принципі унеможлиблюється, причому панівну роль відіграє комунікація міжособистісна, яка мала б трансформуватися в нових реаліях, однак без втрати свого призначення і сутності.

Саме ця проблема об’єктивної цифровізації мистецької освіти, що містить достатньо позитивних моментів (планетарність, стирання кордонів у поширенні і здобутті інформації, інтерактивність спілкування) [3],

перемістилась у центр занепокоєння вчителів стосовно їхніх можливостей впливати на ціннісну сферу учнів, рельєфно виявляючи ризики (перш за все стосовно тієї ж міжособистісної комунікації). При цьому власне ціннісні позиції залишалися незмінними: прилучення до кращих зразків світового мистецтва, національне виховання особистості через занурення учнівської молоді в пізнання національних традицій, пізнання свого «Я» через мистецтво, здатність до міжкультурної комунікації і мистецької толерантності у пізнанні творів інших культур. На цьому, як зазначається в освітніх стандартах [2], вибудовується духовно розвинена патріотична нація.

Однак, усі ці проблеми наче відійшли на другий план з початком повномасштабної російської агресії. На порядку денному миттєво з'явилися питання переоцінки змісту мистецької освіти як кардинальної переоцінки цінностей, що пов'язано з контентом російської культури в освітніх матеріалах, передусім у підручниках.

Так, наприклад, експрес опитування педагогічної спільноти в березні, а потім у травні 2022 року показало істотну динаміку зміни пріоритетів: в березні 2022 до 30 % респондентів мали сумнів стосовно використання в освітньому процесі творів російських авторів-класиків, аргументуючи свою позицію тим, що неможливо відмовлятися від творів-шедеврів, які увійшли до світової спадщини. Натомість опитування в травні цього ж року показало суттєво інше: категорична відмова понад 99% педагогів від творів російських авторів, а ще важливіше – аргументовані сумніви в тому, що те, що вивчається українськими школярами, насправді є визнаними світом, а не нав'язаними українському суспільству шедеврами.

Відповіді, які «звучать» у листах, анкетах учителів, надзвичайно емоційні:

- «В роботах моїх учнів зазвучало піднесення патріотичного духу!!!»
- «Звернімо увагу на історичні факти і національні символи»
- «Необхідно терміново провести заміну російського музичного матеріалу»
- «Мало вивчаємо свого, українського!».

Чимало вчителів відзначають, що діти набагато мобільніші і критичніші щодо прикладів творів російських авторів, причому не від лютого 2022 року, а ще від весни 2014: постійно порівнюють, ставлять запитання про час написання того чи іншого твору (тобто до 2014 чи після); їх цікавить позиція автора тощо.

Нині до дискусії в медіа просторі залучається все більше учасників, які аналізують репертуар театрів, концертів, окремих виконавців тощо, що важливо: саме заклади культури – музеї, театри, філармонії створюють візуальне та аудіальне оточення для занурення в той чи інший мистецький ареал. Надзвичайну роль відіграє і віртуальний медіапростір, який вкрай

складно контролювати педагогічній спільноті, а отже тим важливішу роль відіграє національно орієнтоване змістове наповнення освітнього процесу, що утворює особистісні цінності учнів. Крім того, особлива увага має звертатись на ту складову цього віртуального освітнього простору, під яким розуміємо певний контент в Інтернеті, що створюється за допомогою програмового забезпечення та комп'ютерних мереж саме з навчальними цілями і впливає на особистий освітній простір конкретного суб'єкта [4, с. 11].

Також постають досить складні питання національної ідентифікації творчості значної кількості митців, що потребує розроблення чітких критеріїв.

Не менш серйозною проблемою ціннісного плану є усвідомлення і вчительством, і учнівською молоддю очевидного дисонансу між художньою мовою творів і тими цінностями, які в них закладені; передусім, це стосується російських творів із «привласненою» українською історією або із спотвореною історією загалом, події якої покладені митцями держави-агресора в основу сюжетів, художньої драматургії тощо; розкриття «прихованої» від неозброєного ока технології інформаційної маніпуляції свідомістю [5], яка впродовж століть застосовувалась до української культури на тлі планомірного її приниження і культивування в українців комплексу меншовартості [1].

Серед найближчих викликів – озброєння вчителя зрозумілим інформаційним інструментарієм для переконливої пояснювальної роботи з учнями тощо.

Список використаних джерел

1. Гінтов П. Музика і політика у першій половині ХХ століття. Репресовані українські композитори та їхні твори. *Букви. Інтернет-видання*. 2021. 6 вересня. URL: <https://bykvu.com/ua/mysli/muzyka-i-polityka-u-pershii-polovyni-xx-stolittia-represovani-ukrainski-kompozytory-ta-ikhni-tvory/>
2. Комаровська О.А., Просіна О.В. Мистецька освіта: вектори реформування. *Вісник НАПН України*, 2020, 2 (1). URL: <http://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/issue/view/2>
3. Лупак Н.М. Художня комунікація в площині мистецької освіти: теорія, практика, інновації. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 1(91). С.6-11.
4. Смульсон М.Л. Психологічна характеристика віртуального освітнього простору. *Наука і освіта*. 2015. № 10. С. 10-15.
5. Чекан Ю.І. «Життя за Царя» Міхаїла Глінки та імперська ідеологія. *Критика*, 2015, січень, №9-10 (203-204), с. 23–26.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВСТВА

Т.М.Корж

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

Патріотизм, як синтетична якість, охоплює емоційно-моральне, дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань суспільства. Плекання національної свідомості й самосвідомості, прищеплення моральних ідеалів та ціннісних орієнтирів починається з раннього дитинства.

Серед компетентностей, окреслених Державним стандартом дошкільної освіти, важливе місце посідає соціально-громадянська – здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя [1].

До проблем виховання молодого покоління на засадах патріотизму у різні часи зверталися такі класики педагогічної науки, як Г. Сковорода, К. Ушинський, О. Огієнко, С. Русова, О. Духнович, Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Важливим внеском у вирішення цієї проблеми стали роботи сучасних науковців: І. Бега, О. Сухомлинської, О. Вишневського, О. Губко, П. Кононенка, Н. Косаревої, В. Кузя, К. Чорної.

Велике значення для розробки сучасних підходів та методів формування у дітей старшого дошкільного віку елементів національної самосвідомості мають концепції розвитку українського дошкілля, розроблені Л. Артемовою, А. Богуш, Л. Калуською, Н. Лисенко, Т. Поніманською. Виховання у дітей любові до рідного краю у педагогічній теорії та практиці досліджують Т. Бондаренко, Т. Завгородня, І. Зайченко, С. Золотухіна, Л. Потапова, Б. Ступарик, О. Сухомлинська, М. Чепіль та ін. Вони вважають краєзнавство важливим засобом патріотичного виховання дітей.

Ознайомлення дітей з рідним краєм у закладі дошкільної освіти охоплює цілу систему краєзнавчої роботи. На думку А. М. Богуш, краєзнавство – це багатогранна діяльність дітей: освітня, пошуково-дослідницька (результатом якої у дошкільному віці передбачається природоохоронна діяльність), суспільно корисна [2, с. 266]. Краєзнавство як педагогічна категорія включає в себе поняття «рідний край», тому йому належить особлива роль у ознайомленні дітей з рідним містом (селом).

Однією з умов ефективної реалізації завдань національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку є належне програмно-методичне забезпечення освітнього процесу (необхідними програмами, навчально-методичною, художньою літературою, методичними розробками тощо) [6]. Зважаючи на це, у комплексних програмах розвитку дітей

дошкільного віку подано зміст роботи щодо ознайомлення їх з рідним краєм. Знання, які формуються у дітей у процесі використання краєзнавчого матеріалу, умовно можна поділити на такі групи: адміністративно-територіальні (населений пункт, район, область, край, країна); економічні (заводи, господарства, шахти); історичні (пам'ятки, заповідники, пам'ятки природи); культурно-мистецькі (театри, музеї, бібліотеки, освітні заклади); природні (рельєф, гори, низовини, водойми; корисні копалини, рослини і тварини).

На нашу думку, ефективному використанню краєзнавчих об'єктів у освітній роботі сприятиме розроблення адаптованої (парціальної) програми ознайомлення дітей з рідним містом (селом), яка дасть можливість педагогам відібрати відповідний матеріал, врахувавши вікові особливості дошкільнят. Зміст краєзнавчої роботи у програмі повинен відповідати таким основним вимогам: науковість і доступність; комплексність і систематичність; плановість, наступність, гласність; оптимальне поєднання пізнавально-пошукової і суспільно корисної праці; спілкування дитячих колективів з місцевими установами й організаціями, які мають безпосереднє відношення до краєзнавчої діяльності; поєднання самостійної краєзнавчої діяльності дітей з кваліфікованим керуванням з боку дорослих.

Розроблення такої програми варто розпочати із визначення змісту для дітей молодшого дошкільного віку, передбачивши використання краєзнавчого матеріалу з їх найближчого оточення. Дітей необхідно познайомити з вулицею, на якій розташований заклад дошкільної освіти, та вулицями, на яких вони мешкають, назвами об'єктів найближчого оточення (магазин, лікарня, кінотеатр, аптека, перукарня тощо), назвою міста.

Зміст програми для дітей середнього дошкільного віку повинен сприяти формуванню у них уявлень про рідне місто (село), рідний край, які об'єднані історичними зв'язками і географічним розташуванням населеного пункту, особливостями праці дорослих, засобів зв'язку тощо. Варто познайомити дітей із краєзнавчими об'єктами свого краю: економічними (заводи, господарства); історичними (пам'ятники, заповідники, пам'ятки природи тощо); культурно-мистецькими (театри, музеї, бібліотеки, навчальні заклади тощо). Особливу увагу слід звернути на ознайомлення дітей із походження назви міста (села), з його історичним минулим та трудовим сьогоденням. Ознайомлюючи з основними соціальними спорудами та їхнім призначенням, потрібно дати знання про людей, про те, де вони працюють, їхні професії, роль їхньої праці для всього міста (села).

Продовжуючи формувати уявлення дітей про рідне місто (село) у групі дітей старшого дошкільного віку, потрібно познайомити їх з основними пам'ятками історії та природи (річки, водоймища, балки, гори); з підприємствами та установами, які знаходяться в найближчому оточенні. Особливу увагу варто звернути на ознайомлення з діяльністю видатних людей рідного краю; символами міста (села) та їх значенням; творчістю, яка присвячена рідному краю; традиціями, які започатковані у місті (селі).

Реалізації змісту програми сприяє інтегрування в освітньому процесі закладу різних форм роботи з дітьми, методів, засобів педагогічного впливу, видів дитячої діяльності. Під час ознайомлення дітей з рідним краєм варто використовувати різноманітні форми роботи, які підвищують зацікавленість дітей, а саме: спостереження, бесіди, читання творів художньої літератури, вивчення віршів, приказок та прислів'їв, знайомство з легендами, екскурсії, піші переходи, цільові прогулянки, виставки дитячих та спільно підготовлених з батьками робіт, свята та розваги, краєзнавчі проєкти.

Ефективною формою роботи з краєзнавства є екскурсії вулицями, пам'ятними місцями рідного міста (села), до адміністративних будівель, шкіл, бібліотеки, парків, музеїв, на підприємства, в магазини, аптеки, де діти ознайомлюються як з історією, так і з природою рідкого краю. Почуття патріотизму формується у процесі участі дітей у різноманітних заходах, які проводяться у закладі дошкільної освіти та місті (селі): День сім'ї, День матері та батька, День міста (села), День вишиванки, День незалежності України.

Важливо на етапі дошкільного дитинства переконати дітей у тому, що тільки спільними зусиллями можна забезпечити розквіт рідного міста (села). Тому спільна участь батьків і дітей у благоустрої території садочка теж сприяє вихованню любові до рідного краю, забезпечує партнерську взаємодію педагогів, дітей та батьків.

Особливе місце у формуванні компонентів патріотичності дітей займає музейна педагогіка. Використання засобів музейної педагогіки сприяє розширенню, поглибленню та систематизації знань дітей у ході проведення екскурсій, збору експонатів [4, с. 398].

Таким чином, ознайомлення дітей з містом (селом) у закладі дошкільної освіти охоплює систему різноманітної краєзнавчої роботи і є організованою та керованою педагогом багатогранною пізнавальною, пошуково-дослідницькою, суспільно-корисною діяльністю дітей, яка спрямована на комплексне вивчення рідного краю (природи, побуту, господарства, культури). У процесі використання краєзнавчого матеріалу в освітній роботі з дітьми необхідно забезпечити реалізацію наступних педагогічних умов: розроблення та реалізація адаптованої (парціальної) програми з патріотичного виховання дітей; інтегрування в освітньому процесі різних форм роботи з дітьми, методів, засобів педагогічного впливу, видів дитячої діяльності; організація розвивального середовища (природного, соціального, предметно-культурного); партнерська взаємодія з батьками дітей.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Науковий керівник : Т. О. Піроженко. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата останнього звернення: 25.05.2022).

2. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. Посіб. Київ : Вища школа, 2004. 407 с.
3. Беленька Г. Місце музейної педагогіки в освітньому процесі сучасного дошкільного навчального закладу. *Збірник наукових праць*. Вип. 18 (№1). 2015. С. 396-400.
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. [URL:http://osvita.kr-admin.gov.ua](http://osvita.kr-admin.gov.ua) (дата останнього звернення: 25.05.2022).
5. Про організацію національно-патріотичного виховання у ДНЗ : Інструктивно-методичні рекомендації МОН України від 25.07.2016 р. № 1/9-396. [URL:https://imzo.gov.ua/2016/08/22/list-mon-vid-25-07-2016-1-9-396-pro-organizatsiyu-natsionalno-patriotichnogo-vihovannya-u-doshkilnih-navchalnih-zakladah](https://imzo.gov.ua/2016/08/22/list-mon-vid-25-07-2016-1-9-396-pro-organizatsiyu-natsionalno-patriotichnogo-vihovannya-u-doshkilnih-navchalnih-zakladah) (дата останнього звернення: 25.05.2022).

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

О. В. Литовченко

Інститут проблем виховання НАПН України

24 лютого російська федерація розпочала широкомасштабний наступ на Україну (війна триває 8 років). Надзвичайна стійкість та професійний рівень Збройних сил України, які нищать окупантів і завдають їм значних втрат; громадська активність та патріотичний супротив українців, безпрецедентна підтримка країн світу – ті чинники, які наближають Перемогу.

Водночас, ворогу вдалося нанести значної шкоди нашій країні. Частина населених пунктів України окуповано, деякі - не мають умов для здійснення освітнього процесу (зруйнована інфраструктура, житлові будинки та заклади освіти, лікувальні установи, спортивні об'єкти, бібліотеки; тривають постійні обстріли тощо). Наразі на територіях, звільнених від окупантів, – відновлюється інфраструктура, люди отримують можливість жити і працювати.

В умовах війни значення освіти виняткове. Освіта надає знань, формує цінності, впливає на світогляд, а також підтримує, відволікає дітей та дорослих від гнітючих спогадів та травматичних подій.

Позашкільна освіта у цьому сенсі має значні переваги, зважаючи на її специфіку, як то мобільність, варіативність, соціально-педагогічна спрямованість, добровільність, доступність та можливості здійснення у різноманітних формах (гурток, студія, клуб або інше творче об'єднання); орієнтація на інклюзивність та безбар'єрність.

Із самого початку широкомасштабного вторгнення – значна кількість *закладів позашкільної освіти* (ЗПО) відчинили свої двері для переселенців, надали прихисток і підтримку тисячам дорослих і дітей.

Офіційно з 14 березня 2022 року позашкільна освіта України поновила освітній процес там, де це є можливим (на територіях, де не велися бойові дії,

освітній процес тривав із використанням дистанційних форм). Відповідно до рекомендацій МОН України (від 06.03.2022 №1/3371-22) заклади позашкільної освіти публікують відеоматеріали на порталі МОН (*«Позашкільна освіта онлайн: розклад»*), за якими можна проводити заняття з дітьми, організувати їхнє змістовне дозвілля. До занять може долучитися будь-хто, незалежно від того, чи займається дитина в ЗПО.

За результатами пілотного опитування (травень 2022), що проводилося лабораторією позашкільної освіти ІПВ НАПН України, в умовах воєнного стану освітній процес у більшості закладів позашкільної освіти здійснюється у дистанційному (47,4%) та змішаному форматі (43,6%); у очному форматі – у 1,1% закладів; у 7,9% закладів оголошено простій, оскільки здійснення освітнього процесу наразі є неможливим в умовах війни. При цьому педагоги зазначають, що навіть за такої умови по можливості проводять заняття у дистанційній формі (0,9%).

Проводяться навчальні заняття, онлайн майстер класи, фестивалі, ігрові програми, літературні читання, творчі конкурси, спортивні змагання тощо. В умовах воєнного часу педагоги ЗПО проводять не лише освітню, але також просвітницьку, громадську діяльність, надають психологічну підтримку та організують цікаве дозвілля для дітей, які вимушено покинули свої домівки.

Особливо на часі – численні освітні, просвітницькі, методичні проєкти, а також форуми, марафони, волонтерські акції тощо, спрямовані на підтримку дітей та дорослих в умовах війни.

Серед проєктів, які об'єднали позашкільля України, – *Мистецький марафон «Віримо у Перемогу! Діти України – рідній країні!»*, у межах якого публікуються фото/відео творчих робіт, досягнень учнів ЗПО України (малюнки, поробки, технічні моделі, відеозаписи пісень і таночків тощо).

На підтримку та організацію дозвілля дітей ВПО спрямовано значну кількість проєктів, акцій, занять тощо (акція «Підтримай дитину», зустріч-подорож «Долонька до долоньки», Арт-десант та інші). Серед прикладів – *Арт-десант* Центру дозвілля Рівненського міського ПДМ у складі педагогів різноманітних підрозділів: Школа образотворчого мистецтва, театр-студія «Маленький принц», клуб авторської пісні «Музика мрій», клуб східного танцю «Орхідея», ансамбль естрадної пісні «Вітамін», молодіжний ансамбль сучасної пісні «Меридіан». А вже Рівне стало прихистком для тисяч маленьких переселенців. Діти приїхали з Лисичанська, Северодонецька, Харкова, Києва, Запоріжжя, Дніпра, Чернігова, Миколаєва тощо. Педагоги Палацу організують для них ігри, розвиваючі руханки, міні концерти, майстер класи аби тільки відволікти їх від сумних і гнітючих спогадів.

Переважна кількість проєктів і флешмобів за організації ЗПО – на тему цінності України, єднання українців, віри в Перемогу, підтримки наших захисників (проєкти «Генетичний код нації», «Молитва без слів», «Вишиваю Перемогу», «Земле наша – Україно!», «Пишаємося Україною»; обласний національно-патріотичний проєкт «Кровна родина» (Сумський

ОЦПО та РТМ); Всеукраїнські мистецькі марафони до Дня народження Т.Шевченка та «Віримо у Перемогу!», флешмоб «Єднаймося заради миру!» (Кропивницький КОЦДЮТ); акції «Напиши солдату листа», «Подарунок бійцю» та багато інших), а також відновлення нашої країни після війни (обласний конкурс соціально-освітніх проєктів «Діти розбудовують громаду» (Сумський ОЦПО та РТМ) та інші).

Значна кількість тематичних проєктів (до Дня вишиванки, Дня матері тощо) є вкрай актуальним в умовах війни, адже об'єднують учасників навколо справжніх цінностей, актуалізують потребу у національній ідентифікації. Зокрема, *Проект «Вишиванка єднає»!* (Департамент освіти і науки міста Києва, Центр творчості «Шевченківець») до Дня вишиванки – свята, яке покликане зберегти споконвічні народні традиції. *Арт фестиваль до Дня Матері «Україна ненька, Україна-мати»* (УДЦПО) зібрав навколо себе майже тисячу вихованців закладів освіти з усіх регіонів України, які через свої світлини передали частинку мальовничого краю, у якому зростають.

У ЗПО приділяється значна увага розвитку інклюзивного освітнього середовища, зокрема із залученням дітей ВПО. Наразі значна кількість осіб з особливим освітніми потребами була тимчасового переміщена до інших регіонів України. Зважаючи на це виникли нові умови організації освітнього процесу для учнів інклюзивних груп. Водночас, в умовах війни збільшується частка дітей, що можуть мати тимчасові соціоадаптаційні, соціокультурні труднощі (можуть полягати в наявності бар'єрів на шляху до формування навичок пристосування до умов соціального середовища; інтеграції в соціальні групи, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища тощо).

Заходи, що проводяться ЗПО в умовах війни – особливо на часі. Наприклад, *Міжнародний фестиваль «Прес-весна на Дніпрових схилах»* ([#ПресвеснаНаДніпровихСхилах](#) [#ПРЕСвесніБУТИ](#)) за організації КПДЮ, за сприяння Департаменту освіти і науки виконавчого органу КМДА та Національної спілки журналістів України, що традиційно об'єднує майбутніх журналістів України та інших країн. В умовах війни організатори фестивалю актуалізували у педагогічному середовищі важливі питання медіаграмотності, критичного сприйняття інформації, боротьби з дезінформацією в умовах кібервійни тощо.

Специфічні особливості позашкільної освіти України зумовлюють її виняткову значущість і затребуваність в умовах війни.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МУЗИКАЛЬНОСТІ ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ПОЧАТКОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Лі Хуйфан (LI HUIFANG)

*Факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського, Національний
педагогічний університет імені М.П.Драгоманова
Department of Art, Luliang University, Shan'xi Lvliang, China*

Розглядаючи феномен музикальності учня-музиканта як досить складне особистісне утворення, автор розуміє його з декількох позицій: 1) інтегрального вектору природного синтезування спеціальних музичних здібностей, який на підґрунті емоційного переживання засобів і смислів музичного висловлювання формує нову якість здатності музиканта створювати унікальні художні образи як у виконавській інтерпретації, так і під час сприймання; 2) процесуальності прояву і розвитку феномену, зумовленої іманентним природі музики як мистецтва часовим розгортанням образу і взаємодією видів музичної діяльності суб'єкта, що компенсаторно доповнюють один одного (сприймання, практично-творча, передусім виконавська діяльність, а також інтерпретаційна діяльність як невід'ємний, базовий складник кожного із зазначених видів), провокуючи збагачення емоційної сфери, поглиблення мотивації до оволодіння виконавською майстерністю, креативності, артистизму тощо; 3) опори на симультанність із розвитком музичного мислення, музично-естетичної свідомості, художньої рефлексії, що реалізують себе під час досить складної і багатоступеневої музичної і загально художньої комунікації. Зазначимо, що таке тлумачення музикальності було запропоновано нами [3] в результаті аналізу низки теоретичних джерел.

Відтак, для організації оптимального педагогічного впливу на розвиток музикальності і її якісну динаміку має бути створений відповідний комплекс необхідних і достатніх педагогічних умов. Такий комплекс має містити такі умови, які б прицільно впливали на кожен компонент музикальності як особистісної якості, забезпечуючи при цьому цілісний розвиток і враховуючи особливість індивідуального таланту кожної дитини. Із наведеного визначення випливає, що такими компонентами є емоційно-мотиваційний, операційно-діяльнісний, художньо-комунікативний, когнітивно-рефлексивний.

Крім того, при визначенні педагогічних умов значну роль відіграє сфера, в якій музикальність виявляє себе і яка слугує творчою і освітньою площиною для розвитку, якою може бути навчання гри на певному музичному інструменті, оскільки оволодіння певним інструментом також диктує свої вимоги і очікування. Для прикладу звертатимемось до фортепіанного навчання.

Окреслимо педагогічні умови, спираючись на зазначене.

Так, *першою педагогічною умовою є, безсумнівно, врахування самобутності і самоцінності особистості учня, опори на його музичні уподобання збалансовано із задачами етапу навчання.*

Дія цієї умови виявляється у виборі виконавського репертуару спільно з учнем, який має бути зацікавлений в опануванні того чи іншого твору, доборі цікавих і доступних для учня творів для сприймання; в індивідуальній постановці суто технічних труднощів, які б не були занадто легко подоланими, але такими, подолання яких не гальмувало емоції і не зменшувало мотивацію до навчання. Ця педагогічна умова корелює із особистісно орієнтованим і аксіологічним педагогічними підходами до фортепіанного навчання [1; 2].

Дотримання цієї умови сприяє розвитку самостійності мислення, вибору інтерпретаційних рішень, креативності – як підґрунтя розвитку музикальності. Обов'язково ця умова реалізується лише, якщо педагога виявляє шанобливе ставлення до досягнень учня, розкриває перед ним самим позитивну динаміку його досягнень і вселяючи впевненість у своїх можливостях, а отже – здатності самостійного ухвалення рішень щодо перспектив саморозвитку – ініціативності, відсутності страху неподолання труднощів тощо.

Другою педагогічною умовою окреслимо забезпечення невід'ємності музичної, зокрема фортепіанної творчості і розширення загально мистецького світогляду.

Ця умова означає таку організацію спілкування з учнем у класі фортепіано, під час якого пробуджувались уподобання в різних мистецтвах, але спрямовано на опанування певного фортепіанного твору. Важливу роль відіграє добір високохудожнього репертуару у поєднанні із доступністю і спрямованістю на вирішення конкретних методичних задач, які визначені педагогом стосовно конкретного учня. Ця умова корелює із художньо-інтегральним і культурологічним підходами до навчання музики [4;6].

Третя педагогічна умова пов'язана із врахуванням специфіки саме фортепіанного навчання і максимальної реалізації його педагогічного потенціалу, що в методико-розвивальному плані охоплює оволодіння учнями різними видами музикування (гра соло, в ансамблі, концертмейстерська творчість тощо); формування в учнів ставлення до інструменту як унікального для втілення необмежених композиторських задумів, що буде пробуджувати в них фантазію, стимулювати потребу технічного удосконалення задля втілення інтерпретаційних задумів, ознайомлення з новими творами, пробуджувати прагнення експериментування з стилями, жанрами, тембрами, гармоніями, застосовувати імпровізаційні здібності тощо.

Ця умова реалізується з опорою на дві попередньо виокремлені і в такий комплексно сприяє розвитку окремих музичних здібностей, емоційності переживання як переживання власних «відкриттів» і разом

забезпечує розвиток музичного мислення. Слід враховувати, що реалізувати цю умову можливо лише в разі доступності фортепіанного навчання – наявності інструменту для занять, причому в гарному технологічному стані; наявності нотного (репертуарного) матеріалу; бажано – в доступності до комунікаційних ресурсів. Ця умова, передусім, корелює із суб'єктно-діяльним педагогічним підходом до навчання гри на музичному інструменті [5].

Як бачимо, всі педагогічні умови за змістом взаємозумовлені. Однак, їх поєднане застосування оптимізується на підставі введення ще однієї - четвертої – **педагогічної умови**, яка об'єднає попередні в цілісність. А саме йдеться про створення в класі відповідного освітнього середовища як стрижня.

Таке середовище поширюється як на середовище класу викладача як співдружності його і його учнів, тобто певного колективу односторонців, які підтримують успіхи одне одного, дискутують, слухають і навчаються сприймати і оцінювати тощо, так і на клас як приміщення, предметне оточення, яке носить естетичний характер і своїм змістом спонукає дитину до розвитку своєї музикальності, і на середовище закладу освіти в цілому. Важливу роль у сучасній музичній освіті відіграє віртуальне освітнє середовище, яке сконцентроване в Інтернет просторі і користування яким потребує спрямованої допомоги педагога. Відтак, ця педагогічна умова корелює з середовищним педагогічним підходом до розвитку особистості, а в контексті статті – музикальності як основоположної особистісної якості юного музиканта, і є інтегральною стосовно решти умов, оскільки їх реалізація уможливлена саме в певному освітньому середовищі, що дозволяє оптимально впливати на всі компоненти особистісного феномену музикальності і дає підстави для розроблення і застосування методики індивідуально до кожного учня.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Духовний розвиток особистості у фокусі сучасного виховного процесу. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип 6. С. 30 - 52.
2. Комаровська О.А. Художньо обдарована особистість: сутність, реалії, розвиток: Монографія. Івано-Франківськ, НАІР, 2014. 412 с.
3. Лі Хуйфан. Розвиток музикальності особистості як проблема науково-педагогічного знання. *Молодь і ринок*. 2020. № 5/184. С.152-156. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.223096>
4. Рудницька О.П. Інтегративні зв'язки у викладанні предметів художньо-естетичного циклу. *Початкова школа*. 2001. № 5. С. 40–43.5.
5. Самопроекування особистості у дискурсивному просторі: монографія / Н. В. Чепелева, М. Л. Смільсон, О. В. Зазимко, С. Ю. Гуцол [та ін.] ; за ред. Н. В. Чепелевої. К.: Педагогічна думка, 2016. 232 с.
6. Ся Гаоян. Методика поліхудожньої підготовки майбутніх учителів музики у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін: автореф.... канд.пед.наук. 13.00.02-Теорія та методика музичного навчання / НПУ імені М.П.Драгоманова. Київ, 2019. 20 с.

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ФОРМИ ТА МЕТОДИ

О. Л. Макарук

Коломийський навчально-науковий інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Розв'язання педагогічних завдань, спрямованих на розвиток підприємливості у молодших школярів, поєднує в собі оволодіння знаннями, уміннями, переконаннями, установками, практичними навичками для входження у доросле життя і здійснюється за такими напрямками: безпосередньо на заняттях у школі та у позанавчальній діяльності.

Один із найперспективніших шляхів формування підприємливості у молодших школярів, донесення до них необхідних знань, практичних умінь і навичок – застосування активних навчальних форм і методів, що сьогодні набуває інтенсивного використання у закладах освіти.

Кожен із них, має певний арсенал форм (лекції, семінари), методів та прийомів. Так наприклад, з учнями розробляють і виконують творчі проекти на уроках, що пропонують розв'язання різних економічно або соціально значущих завдань; набуття досвіду роботи за допомогою організації практики на виробничих і сільськогосподарських підприємствах [3].

Важливим елементом є те, що вчитель проводить короткий інструктаж на початку семінару, потім учні здійснюють розбір кейсів, що належать до теми, виконують рольові ігри або симуляції, необхідні для того, щоб школярі спробували свої сили в кожному виді діяльності [4].

Навчання за допомогою розв'язання кейсів допомагає сформувати справжнього фахівця, що правильно аналізує ситуацію, тобто симптоми проблеми, виявляє можливі причини їхньої появи, установлює дійсну причину (ставить діагноз), аналізує можливі варіанти рішення, вибирає найбільш оптимальне з них, впроваджує його і здійснює контроль [1].

Для урізноманітнення навчального процесу учитель використовує метод прикладу, демонструючи сюжети про реальних підприємців. Також застосовується метод розігрування різних ситуацій ділового спілкування, які проводять волонтери. Вони демонструють як позитивні приклади взаємодії, так і приклади неефективного спілкування. Спостереження з боку інтерпретації моделей поведінки дуже корисне для школярів, оскільки обговорення життєвих прикладів допомагає їм сформувати чіткіше уявлення про те, які норми етикету необхідно дотримуватися та які міжособистісні навички їм необхідно розвивати. Їм пропонують картки з основними фразами, які можуть стати в нагоді у різних ситуаціях ділового спілкування. Наявність базових мовних одиниць дозволяє школярам відчувати себе впевненіше. За допомогою заздалегідь підготовлених фраз і діалогових схем педагогу вдається поєднати логічну і мовну структуру різних ситуацій

ділового спілкування. Наприкінці заняття вчитель просить учасників узагальнити основні умови бізнес-комунікації [2].

Робота в команді та взаємонавчання в групах застосовується при оволодінні учнями новими знаннями, а також виконує функцію розвитку здібностей школярів до крос-культурного спілкування, допомагає їм усвідомити його прагматичну функцію, відчувати себе комфортно у суспільстві, дізнатися багато цікавих фактів із різних галузей життя. Якщо мотивація до досягнення безконфліктного спілкування є високою, то школярі все частіше будуть уживати заходів для того, щоб виходити зі своєї «зони комфорту» і розвивати відносини з однолітками. На семінарах також підкреслюють: що якщо школярі прагнуть змінити ситуацію у сфері спілкування, вони повинні самі проявити ініціативу [3].

Таким чином, з молодшими школярами було проведено лекцію-візуалізацію «Креативність і підприємливість – провідні особистісні якості», семінари-тренінги «Підприємливість як ключова компетентність Нової української школи», «Підприємливість як вияв творчих здібностей молодших школярів», що сприяло створенню сприятливих умов для формування підприємливості, поліпшенню комунікативних здібностей, знайомству з основними поняттями та конкретними проектами.

Список використаних джерел

1. Маркетинг: ситуаційні справи (кейси) та практичні завдання : навч.- метод. посіб. / О. В. Зозульов, Н. В. Язвінська, О. Ю. Цапук та ін. ; за ред. С. О. Солнцева. К.: НТУУ «КПІ», 2012. 448 с.
2. Назаренко Г. А. Формування підприємницької компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідності до вимог нових державних стандартів: метод. посібник. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2019. 80 с.
3. Сліпенко В. О. Форми та методи забезпечення розвитку підприємницької компетентності учнівської молоді в закладах середньої освіти США. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2018. № 9 (83). С. 13–22.
4. Романовський О. О. Теорія і практика підприємницької освіти в розвинутих зарубіжних країнах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 2003. 40 с.

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ В УМОВАХ НУШ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ)

С. І. Мірошник

КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Постановка проблеми. У реформуванні загальної середньої освіти на основі Концепції Нової української школи [1] одним із ключових її компонентів визначено освіту як наскрізний процес виховання, який формує цінності. У зазначеному документі виховання передбачено не як окремі "заняття з моралі", а як основа, що пронизує освітній процес, орієнтований на

загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). Також нова школа зорієнтована на формування української ідентичності учнів.

У Законі України "Про освіту" [2] компетентність трактується як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Отже, цінності – це складник компетентності кожної особистості, що разом з іншими складниками виявляється в її життєдіяльності.

Таким чином, в умовах Нової української школи освіта розглядається як процес, що формує й розвиває як індивідуальні здібності кожної дитини, її інтелект, здатності практично діяти саме на основі загальнолюдських і національних цінностей, які виявляються в налаштуваннях, ставленні, практичній діяльності.

Мета публікації аналіз видів навчальної діяльності для формування цінностей учнів в освітньому процесі в умовах НУШ на прикладі вивчення мови й літератури.

Виклад основного матеріалу. У наукових працях стверджено [4], що система цінностей є регулятором поведінки людини та основою для успішної соціалізації в суспільстві. Тож формуватися, утверджуватися базові загальнолюдські й національні духовні основи суспільства як переконання й налаштування, що виявляються у ставленні (поведінці, діяльності) кожного учня, а пізніше – дорослої людини, мають в освітньому процесі. Яким чином цього досягти? Насамперед вважаємо, що кожен учитель як провідник становлення особистості учня має бути носієм цінностей. Ціннісне (поважливе) ставлення до кожного учня, його думок, бачень, поведінки, можливості доведення їх правильності, пояснення та обґрунтування їх помилкості (за наявності цього) – усе це має бути нормою та цінністю, основою навчального середовища.

Переконані, що учня / ученицю можливо сформувати як особистість, яка має загальнолюдські й національні цінності й виявляє їх у діяльності тоді, коли він / вона має розвинене критичне мислення, може з допомогою вчителя, а згодом самостійно проаналізувати інформацію, подію, явище і зробити висновки. Тож спрямування освіти на формування й розвиток критичного мислення як наскрізного вміння учня або учениці – також надзвичайно важливе завдання сучасної системи освіти, що утверджено в законодавчих документах [2; 3] і має реалізуватися у вивченні навчальних предметів. Отже, навчання в сучасності має організовуватися як постійний інтенсивний мислительний процес – пошуку відповідей, спостереження, аналізу матеріалу, порівняння, його обговорення, узагальнення, оцінювання,

– а також включати відповідальність здобувача освіти за результати діяльності.

Водночас розглядаємо освітній процес як такий, що постійно в системі забезпечує формування й розвиток цінностей учнів засобами різноманітної навчальної (і не лише) інформації у вивченні шкільних предметів, зокрема й мови і літератури [4]. У значному загальному творів художньої літератури, інформаційних текстах утверджено загальнолюдські й національні цінності. Тож процес навчання має забезпечувати їх актуалізацію, обговорення, висловлення власного ставлення до цінностей засобами різних видів навчальної діяльності, як-от: бесіди, диспуту, пошуку відповіді на запитання у груповій інтерактивній роботі, методів ігор та творчих завдань, вправ ("Мовний конструктор", "Кола на воді"), методів і прийомів ТРКМ тощо. Так, утвердити здоровий спосіб життя як цінність у вивченні, до прикладу, мовної теми "Іменники загальні й власні. Велика буква та лапки у власних назвах" забезпечить робота з текстом здоров'язбережного змісту (вибірковий диктант, мовне завдання: виписати іменники, власні назви; додаткове завдання: визначити основну думку висловлення), робота у групах:

1. Запишіть крилатий вислів "Мудрий буде уникати хвороб, ніж вибиратиме засоби проти них". Відшукайте в мережі Інтернет, кому належать ці слова. Автор цього вислову – іменник – власна чи загальна назва? Поясніть, як ви розумієте зміст вислову.

2. Гра "Хто більше і швидше". Пригадайте та запишіть слова – власні назви – імена та прізвища відомих українських лікарів, які змінили світ. З одним з іменників складіть просте речення, розкриваючи світові досягнення цього лікаря.

3. Гра "Мовний конструктор". Запишіть речення, додавши до них закінчення. Випишіть із тексту власні назви. Визначте головну думку тексту.

В одній груші міститься ...	символом безсмертя, бо деревина груші дуже міцна.
Китайці вважають грушу ...	ще за тисячу років до нашої ери.
Давньогрецький письменник Гомер назвав грушу ...	груші зміцнюють зубну емаль.
Рослина потрапила до Європи з Південної Азії ...	виростили в Японії.
Кальцій і фосфор у складі груші ...	двадцять відсотків добової норми клітковини, десять відсотків вітаміну С та шість відсотків калію.
Найбільшу грушу – понад три кілограми – ...	"подарунком богів".

4. Назвіть іменники, власні назви, наявні в тексті "Ліси – легені планети". Проаналізуйте його, на цій основі утворіть речення з іменників та

словосполук з іменниками. *Зразок.* Ліси – це легені планети. Поясніть, чому люди мають оберегати і примножувати лісові насадження.

Одне дерево – це ... .

Один гектар лісу – це ... .

Знищення лісу – це ... .

Небайдужість до екологічних проблем – ...

Такі й інші завдання, у змісті яких утверджено здоровий спосіб життя, потреба дбайливого ставлення до свого здоров'я, довкілля, природи й виконання яких потребує активної мислительної діяльності, забезпечують, окрім формування й розвитку мовної компетентності, удосконалення й інших – компетентності в галузі природничих наук, екологічної, громадянських і соціальних компетентностей, культурної, а також формуванню цінності здорового способу життя та піклування про довкілля.

На етапі підбиття підсумків уроку важливо також виявити ставлення п'ятикласників до здорового способу життя, запропонувавши їм творче завдання – утворити сенкан або креативну поезію "11-слів'я", "Даймонд", "Хмаринку слів" зі словами "здоров'я", "здоров'язбереження", "екологія", словосполуками "здоровий спосіб життя", "правильне харчування". Можливо також із цими словами і словосполуками укласти "Кластер", "Асоціативний ряд". Власне ставлення до здоров'я школярі можуть також розкрити за допомогою методів навчання "ПРЕС", "Доміно" або прийому "Продовж речення" тощо. Отже, етап підбиття підсумків на занятті також має вагоме значення у формуванні й розвитку цінностей учнів.

Розглянуті види навчальної діяльності вважаємо оптимальними й в організації вивчення літератури й формуванні цінностей учнів: для аналізу художнього твору, утілених у ньому тем і порушених проблем, аналізу образів-персонажів тощо.

Висновки. Отже, освіта в умовах НУШ має потужно формувати й розвивати загальнолюдські й національні цінності в учнів. Провідними чинниками в цьому процесі вважаємо ціннісно орієнтоване освітнє середовище, зміст навчання й відповідним чином організоване навчання.

Список використаних джерел

1. Концепція Нової української школи / упорядн. Гриневич Лілія, Елькін Олександр, Калашнікова Світлана та ін. / заг. ред. Грищенко Михайла ; Міністерство освіти і науки України. Київ, 2016. 36 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Про освіту : Закон України (Документ 2145-VIII, чинний; редакція від 10.07.2021, підстава – 1557-X). *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39. 380 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
3. Державний стандарт базової загальної середньої освіти / затверджений Постановою КМУ 898 від 30.09.2020 року. *Освіта.Ua*. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/.

4. Мірошник С. І. Формування цінностей старшокласників на уроках позакласного читання з української літератури. *Ціннісні засади реалізації ідей Нової української школи* : збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (Біла Церква, 12 березня 2019 року). Київ : КНЗ КОР "КОПОПК", 2019. С. 88–93.

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ВИБІР ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ

О. Л. Морін

Інститут проблем виховання НАПН України

Свідомий і обґрунтований вибір професії є одним із визначальних життєвих рішень випускників закладів загальної середньої освіти. В означеному контексті свідомий вибір означає, що здобувачі освіти розуміють важливість цього кроку у своєму житті і відповідальність за здійснений вибір, а обґрунтованість обумовлена усвідомленістю перспектив розвитку даної професії, інформованістю щодо її специфіки, тенденцій розвитку ринку праці, і головне наявністю інтересу, нахилів і здібностей до професійної діяльності саме у обраній галузі праці.

Метою виступу є розгляд факторів впливу на вибір здобувачами освіти майбутньої професії, можливих помилок означеного вибору та шляхи нівелювання негативних наслідків означеного вибору.

З найбільш впливових факторів впливу на вибір випускниками майбутньої професії можна виділити, це батьки, однолітки, засоби масової інформації, навчальний заклад, практичне знайомство з професією, спілкування з представниками професій, тощо.

За класичними підходами, існує вісім основних факторів впливу на вибір майбутньої професії (за Є. Клімовим): позиція старших членів сім'ї (батьків або осіб, які їх замінюють); позиція однокласників, друзів (однолітків); позиція класного керівника, вчителів-предметників, педагогічних працівників закладів позашкільної освіти, тренерів, та ін.; особисті професійні плани (уявлення про етапи набуття професії); наявність певних здібностей, професійних уподобань; рівень домагань стосовно суспільного визнання, прагнення до життєвої самореалізації; інформованість про світ професій, про сучасний ринок праці; схильності до певного роду діяльності.

Стисло зупинимось на найбільш впливових, на нашу думку, факторах.

Позиція старших членів сім'ї. Як правило батьки, інші дорослі члени родини обирають наступні варіанти поведінки, ідеальна ситуація, якщо батьки і діти однакостайні в питанні стосовно вибору професії і дорослі тільки сприяють означеному вибору корисними порадами. Однак, частіше дорослі не згодні з вибором і наполягають змінити його. Тому молодим людям доводиться вступати в дискусію с цього приводу, і шукати додаткові аргументи на користь наміченого вибору. Інша протилежність, коли дорослі

надають дітям повну свободу вибору, що вимагає від них самостійності і відповідальності в обмірковуванні власного професійного майбутнього.

Однак більшість батьків вважають за необхідне надавати допомогу дітям у виборі професії, мотивуючи тим, що тільки достатній життєвий досвід може бути запорукою для успішності цього важливого кроку. Означений вплив батьків різний.

Негативний вплив батьків на вибір професії старшокласниками може проявляється у наступному:

- часом батьки не мають досить повних уявлень про інтереси, схильності, здібності своїх дітей і особливості вимог обраної ними професії;
- деколи батьки, не зважаючи на інтереси й захоплення дітей, наполегливо рекомендують вибір професії не привабливої для них;
- іноді батьки, незалежно від свого соціального, матеріального стану й рівня освіти, націлюють своїх дітей на обов'язкове набуття вищої освіти, частіше радять не вибір професії, а вибір навчального закладу.

Також є певна залежність вибору професії старшокласниками від соціального та матеріального стану батьків та виду їх професійної діяльності. Вплив батьків різних соціальних прошарків суспільства неоднаковий і залежить від сфери їх праці.

Позиція друзів, однолітків. У підлітковому віці дружні зв'язки вже дуже міцні і можуть суттєво впливати на вибір професії. Особливу небезпеку створює ситуація, коли вибір здійснюється не за власним переконаннями, а виключно під впливом друзів або однокласників, тощо. Такий вплив не є кваліфікованим, і вибір під дією означених обставин може у подальшому житті призвести до незадоволення професією, до байдужості у праці, розчаруванні у професії.

Позиція педагогічних працівників. Спостерігаючи за поведінкою, освітньою та позанавчальною активністю учнів, педагогічні працівники доволі чітко можуть визначити інтереси, схильності, здібності учнів. Тому вони можуть надавати своїм учням доволі слушні поради щодо вибору майбутньої професії.

Здібності та схильності. Вони складають важливу ланку майбутньої професійної придатності. Здібності визначають як індивідуально-психологічні особливості людини, які допомагають їй досягати успіху в певній діяльності (і не зводяться до знань, навичок). Наявні здібності учня можна виявити не тільки за успіхами в навчанні, а й за досягненнями в найрізноманітніших видах активності поза школою. Схильності людини виявляються в улюблених заняттях, діяльності на яку вона готова витратити значну частку свого часу.

Рівень домагань щодо суспільного визнання. Стійке, властиве даній людині уявлення про те, якого місця у суспільстві вона заслуговує, можна вважати рівнем домагань. Обираючи професію і плануючи трудовий шлях, дуже важливо подбати про реалістичність своїх домагань на перших щаблях професійної підготовки. Найкращий шлях самовиховання реалістичного рівня

домагань – включення в життя оточуючих, постійне порівняння своїх успіхів і невдач з досягненнями товаришів, об'єктивне ставлення до їх успіхів.

Основними труднощами при виборі професії можна вважати:

- недостатня поінформованість особи про світ професій і про шляхи набуття професії;

- незнання й невміння оцінити власні індивідуальні особливості і ступінь відповідності власних інтересів і нахилів обраній професії;

- незнання ступеню відповідності стану здоров'я вимогам, які висуває професія;

- невпевненість при прийнятті рішення про вибір професії, сімейні конфлікти, пов'язані з вибором професії, тощо.

Означені труднощі призводить до низки помилок під час вибору професії.

Таким чином, основними чинниками помилок під час вибору професії можна вважати:

1. *Орієнтація одразу на професії високої кваліфікації (учений, дипломат, менеджер, тощо).* Як правило, вершин професійної кар'єри людина досягає тоді, коли перед цим успішно опанувала початковими ступенями майстерності. Наприклад, успішним керівником можна стати лише той, хто перед цим пройшов достатній шлях виконавця.

2. *Вибір професії «за компанію», під прямим або опосередкованим впливом товаришів.* Це бажання не відставати від товаришів, прагнення бути з ними завжди разом. Якщо у друзів збігаються інтереси, нахили, здібності щодо професії – це добре. Якщо ні, спостерігається легковажне ставлення до такого важливого для подальшого життя питання, як вибір професії.

3. *Вимога батьків оволодіти саме цією професією.* Проблеми виникають у випадку, коли батьки нехтують позицією дитини, не враховують при цьому її інтереси і нахили, а самі діти виявляють пасивність.

4. *Поділ професій на «важкі» і «легкі», «престижні» і «непрестижні».* Лише за умови мобілізації фізичних та інтелектуальних сил людина може стати успішною у професії, досягти високого фахового рівня, завоювати повагу оточуючих, бути потрібним соціуму. Також кожна професія несе у собі певні елементи романтизму, кожна передбачає творчість, сприяє саморозвитку особистості, тощо.

Престижність певної професії значною мірою визначається особою самого працівника, його авторитетом, ставленням до праці і її результатів. З іншого боку, всі професії, на які є поточний і перспективний попит на ринку праці, непрестижними назвати не можна, оскільки всі вони є соціально й економічно необхідними.

5. *Захоплення лише зовнішньою стороною професії.* Але кожна професія вимагає зібраності й організованості, стійкої психіки і високої комунікабельності, наявності глибоких знань, підтримування себе у відмінній фізичній формі, тощо.

6. *Незнання чи недооцінка своїх можливостей (нахили, здібності, стан*

здоров'я тощо) та небажання або невміння співвіднесення їх із вимогами майбутньої професії. Нерідко оволодіння певною професією виявляється марною через профнепридатність.

7. *Вибір професії на основі особистої симпатії до представника тієї чи іншої професії або шкільного предмета.* Наприклад, якщо учневі подобається біологія, то він має розмірковувати про те, як його майбутня трудова діяльність може бути пов'язана з цим предметом, у якому відповідному навчальному закладі можна оволодіти професією агронома, селекціонера, садівника, мікробіолога, генетика, біохіміка. Якщо подобається іноземна мова, то професій, де необхідне знання мови, багато, це перекладач, екскурсовод, тощо. Тому при виборі професії необхідно враховувати, які реальні заняття та професії стоять за цим предметом.

8. *Застарілі уявлення про зміст і характер праці.* Матеріально-технічне оснащення багатьох масових професій зараз докорінно змінюється за рахунок ускладнення техніки, яка досить суттєво змінює продуктивність, характер і умови праці, дедалі більше звільняє робітника від фізичного навантаження. Крім того, за назвою професії нерідко прихований зовсім інший зміст праці, яка вимагає від робітника необхідності постійного підвищення кваліфікації.

Висновок. На шляху вибору особистістю професії нерідко виникають об'єктивні труднощі. Особливу небезпеку створює ситуація, коли вибір здійснюється не за власним переконаннями, а виключно під впливом сторонніх факторів, що може у подальшому житті призвести до незадоволення професією, до байдужості у праці, розчаруванні у професії. Означені вище фактори мають бути враховані здобувачами освіти при побудові ними індивідуальної освітньої траєкторії. Зокрема, при виборі професії необхідно враховувати індивідуально-психологічні особливості особистості. Вони накладають відбиток на способи поведінки і спілкування людини, її ставлення до процесу і результатів праці. Тому в процесі здійснення освітньої діяльності варто знайомити здобувачів освіти, перед якими об'єктивно постає проблема вибору майбутнього професійного шляху, з вимогами професії до людини та сприяти формуванню в них професійно-важливих якостей.

Список використаних джерел

1. Барабаш Ю. Г., Позінкевич Р. О. Психолого-педагогічні основи вибору професії : навч. посіб. Луцьк: РВВ «Вежа», 2003. 201 с.
2. Климов Е. А. Как выбирать профессию : кн. для учащихся ст. классов сред. шк. 2-е изд., доп. и дораб. Москва: Просвещение, 1990. 159 с.
3. Ліхачова Є. С. Індивідуально-психологічні особливості особистості як підстава для вибору професії. 2012. URL: <http://ua-referat.com> (дата звернення: 05.05.2022).
4. Маклаков А.Г. Общая психология. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 592 с.
5. Побудова кар'єри : навч.-метод. посіб. / [О. В. Мельник, О. Л. Морін, Л. А. Гуцан, І. І. Ткачук, О. М. Пархоменко, З. В. Охріменко, Т. С. Попова, М. В. Лузан; за ред. О. В. Мельника]. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 172 с.

6. Професія. Кар'єра. Успіх: метод. посіб. / За заг. ред. Т. П. Цюман. Київ: Основа-Принт, 132 с.

7. Психологическое сопровождение выбора профессии в школе: учебное пособие. Санкт-Петербург: ООО Издательство «Северо-Запад»; 2006. 76 с.

8. Резапкина Г. В. Психология и выбор профессии: программа предпрофильной подготовки. Учебно-методическое пособие для психологов и педагогов. Москва: Генезис, 2005. 208 с.

ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ІЗ ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В. Б. Нечерда

Інститут проблем виховання НАПН України

У сучасному світі питання соціалізації зростаючої особистості і її соціальної успішності набувають надзвичайної важливості. Характерні для підростаючого покоління прагнення до зовнішніх аспектів успіху, таких як високий суспільний статус і матеріальне благополуччя, мають обов'язково доповнюватися розвитком у його представників таких важливих компонентів соціалізації, як моральна відповідальність, соціальна компетентність, готовність до гармонійної взаємодії з оточуючими. Саме тому одним із завдань сучасного закладу освіти є формування соціально успішної особистості учня. Академік Бех вважає необхідною для педагога орієнтацію на виховання успіхом як одну із важливих умов розвитку позитивної особистості: «Виховання успіхом, надання допомоги в прагненні вихованця задовольнити потребу в гідному місці в колективі однолітків – шлях створення довірливих взаємин творчої співдружності дорослих і дітей. Тільки за таких умов у підростаючої особистості виробляється готовність до сприйняття виховних впливів і правильного реагування на них» [1, с. 35].

Наразі очевидним є той факт, що відкритий для соціального партнерства заклад освіти ефективніше вирішує поставлені перед ним системою освіти завдання, швидше реагує на суспільні зміни, збагачується більшими ресурсами і відшукує оптимальні шляхи для успішного розвитку. Американські дослідники [4; 5] називають педагогіку партнерства інноваційним педагогічним методом, метою якого є формування здатності партнерів до рівноправного й рівноцінного діалогу та розвитку особистості його учасників. З цього приводу вітчизняні дослідниці наголошують, що «партнерство спрямоване на системні зміни, насамперед, зміну світогляду людей, має виявлятися в їхній суб'єктній активності... Результатом вважатиметься успішна кооперація діяльності ... із метою формування людини, гідної довіри» [2, с. 117]. Одними із надійних соціальних партнерів, на думку педагогів експериментальних закладів освіти лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя, є недержавні громадські організації.

Рефлексія науково-педагогічних джерел з проблеми соціального партнерства закладу освіти із громадськими організаціями й аналіз результатів проведеного експериментально-практичного етапу дослідження дозволили визначити основні переваги партнерської взаємодії закладів освіти із недержавними громадськими організаціями у формуванні соціально успішної особистості учня. На нашу думку, варто відзначити формування необхідних для життєвої і соціальної успішності компетентностей учнів, зокрема, розвиток навичок спілкування з представниками різних вікових категорій і соціальних груп, толерантності, соціальної мобільності, самоконтролю у міжособистісних і міжгрупових взаєминах, а також таких якостей, як дисциплінованість, наполегливість, відповідальність та ініціативність, разом з тим значною перевагою вважаємо ознайомлення учнів із різними соціальними ролями і соціальними моделями поведінки, що, у цілому, сприяє адаптації учнів у соціумі.

Також зазначимо, що сучасні громадські організації мають вагомий досвід у написанні і реалізації проєктів за бюджетної підтримки ЄС, який допомагає закладам освіти у формуванні нових принципів і підходів до організації освітнього процесу. Окрім того, за результатами співпраці експериментальних закладів освіти із громадськими організаціями, соціальне партнерство позитивно впливає на ставлення територіальної громади і батьківської громадськості до закладу та його комунікацію із представниками влади, а також підвищує імідж закладу освіти.

Під час упровадження у практику експериментальних закладів освіти програми формування соціально успішної особистості у партнерській взаємодії закладу освіти із громадськими організаціями було проведено онлайн-заходи для педагогів із залученням представників громадських організацій «Національна рада жінок України», «Всеукраїнська ліга історії та культури хортингу», «Ліга розвитку людини» й ін., зокрема, семінари «Готовність до соціального партнерства із громадськими організаціями», «Партнерство для успішного розвитку», педагогічну раду «Партнерство школи й родини – шлях дитини до успіху», круглий стіл «Партнерство закладу освіти і громадських організацій у формуванні соціально успішної особистості учня» та ін.

Упродовж реалізації програми формувального експерименту педагоги мали змогу ознайомитись із нормативно-правовою базою зазначених організацій та їхнім успішним досвідом співпраці із закладами загальної середньої освіти, а також, спільно із представниками громадських організацій, визначити засади педагогіки партнерства: «поважати особистість іншої людини; доброзичливо й позитивно ставитись до інших; довіряти одне одному; працювати за технікою «діалог – взаємодія – взаємоповага»; розподіляти лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); працювати за принципами соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей)» [3, с. 7].

Під час підготовки педагогів до проведення заходів перевага надавалась індивідуальним формам роботи, зокрема, консультаціям («Як виховати конкурентоздатну особистість») та самоосвіті, також використовувались наступні методи: «мозковий штурм», ділова гра, аналіз історій і ситуацій. Результатами зазначених заходів стали: ефективний розподіл освітньої і громадської діяльності учнів; підвищення мотивації педагогів до соціального партнерства із громадськими організаціями; проведення представниками громадських організацій серії вебінарів для учнів і педагогів; залучення учнів до практики соціального служіння, що сприяла формуванню соціальної компетентності й набуттю учнями індивідуального досвіду вирішення актуальних життєвих завдань (навчальне й екскурсійне волонтерство) та ін.

Упродовж формувального експерименту на серії вебінарів для учнів «Успішне написання проєкту» та вебінарів для педагогів «Успішний проєкт: методика створення і алгоритм реалізації» висвітлювались типові помилки авторів та універсальні правила бюджету, менеджменту, комунікації і звітності проєктів, відбувалось знайомство із найвідомішими донорами, пропонувались для обговорення різні успішні проєкти, надавалась допомога у написанні власних креативних проєктів, зокрема, учнівського проєкту «Школа успіху вдома», необхідного для якісної дистанційної освіти дітей з особливими потребами, та спільного проєкту педагогічного і батьківського колективів «Моя школа – територія успіху».

Також у взаємодії із громадськими організаціями впроваджувались у практику формування соціально успішної особистості інформаційно-комунікаційні технології, такі як web-кейс для учнів «Мій успіх», web-квест для вчителів «Соціально успішний учень», ігрові технології, зокрема, ділова гра «Успішний директор школи», метою якої стало формування в учасників правильних уявлень щодо чинників, що забезпечують успішну діяльність, та рольова гра «Плануємо сімейний бюджет», під час якої учні мали змогу вдосконалювати емоційну культуру взаємин, необхідну для життєвого й соціального успіху, визначати економічні основи функціонування сім'ї, окрім того, упроваджувались фото-відео-технології, що забезпечували візуалізацію основних меседжів формування соціально успішної особистості тощо.

На підсумковому круглому столі «Дорогою успіху» позитивними результатами партнерської взаємодії закладу освіти із громадськими організаціями у формуванні соціально успішної особистості учня педагогічні колективи зазначили: виховання комунікативної компетентності учнів, формування їх активної життєвої позиції та просоціальних ціннісних орієнтацій, а також лідерських якостей; самореалізація учнів у суспільно значущій діяльності. Розмірковуючи з приводу важливості участі підростаючого покоління у діяльності недержавних громадських організацій, вчений Willetts наголошує, що це «дасть можливість зростаючій особистості розвивати здатність приймати самостійні рішення й розвивати емоційний

інтелект і самосвідомість» [5, с. 403]. Суголосною є думка іншої американської дослідниці Taylor, яка вважає, що завдяки залученості учнів закладів освіти до організації заходів громадських організацій і написання спільних з ними проєктів для них відкриваються нові горизонти пізнання й самоосвіти [4, с. 17].

Вважаємо, що для учнів співпраця із громадськими організаціями у ролі активістів, волонтерів, учасників заходів є потужним соціалізуючим фактором, оскільки вони долучаються до обговорення і розв'язання різних складних для них життєвих ситуацій, активізують процеси рефлексії і самоконтролю, осмислюють важливість відповідальності й організаторських умінь. Відтак учні отримують можливість інтеріоризації соціально значущих норм і цінностей, самореалізації у нових для себе видах діяльності та розвитку якостей і навичок, необхідних для життєвої і соціальної успішності.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Сучасна освіта на шляху досконалості. *Рідна школа*. 2021. № 1–2 (1072). С. 32–37.
2. Калініна Л., Лісова Н. Соціально-педагогічне партнерство як демократична модель державно-громадської взаємодії та компонента підручника для керівника освіти. *Проблеми сучасного підручника*. 2019. Вип. 22. С. 105–120.
3. Марковська М., Титиш Г. Взаємодія в школі: 6 прикладів змін через партнерство / упоряд. Г. Титиш. Харків: ГО «ЕдКемп Україна», 2020. 77 с.
4. Taylor L. A. *The role of non-governmental organizations in global education: a case study on Sub-Saharan Africa*. Oxford: University of Mississippi, 2019. 64 с.
5. Willetts P. NGOs as Insider Participants: Evolution of the role of NGOs at the United Nations / Peter Willetts // *Contribution to Elgar Handbook of Research on NGOs* / Ed. A. Kellow and H. Murphy-Gregory. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2018. 488 pp.

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

С. А. Ничкало

Інститут проблем виховання НАПН України

Стрімкий розвиток цифрових інформаційних технологій, що розпочався ще наприкінці минулого століття, продовжує невпинно зростати і виявляти все більший вплив на усі сфери суспільного життя, в тому числі – на освіту. Віртуальний інформаційний простір значною мірою полегшує і прискорює навчальний процес, розширює можливості комунікації і, разом з тим, висуває перед педагогами нові питання, відповіді на які доводиться шукати як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

У цьому сенсі особливої уваги потребують навчальні предмети мистецького циклу, місія яких полягає не просто в передачі учням певних

знань і вмінь, а у вихованні всебічно розвиненої, духовно наповненої особистості, здатної самостійно мислити і творити.

Проблеми використання віртуального інформаційного простору в мистецькій освіті і естетичному вихованні останнім часом набули особливої актуальності в нашій країні у зв'язку з поширенням дистанційної освіти, зумовленої обставинами спочатку пандемії коронавірусу, а тепер і повномасштабної війни, розв'язаної росією проти України. Втім, дистанційна освіта і невід'ємна від неї віртуалізація навчання – це світова тенденція сучасності, спрямована у майбутнє.

Естетичне виховання засобами інформаційних технологій формується як новий науковий напрям вітчизняної педагогічної науки. Протягом останніх років українські науковці і педагоги-практики все більше звертають увагу на проблеми, пов'язані з інформатизацією мистецької освіти. Так, доктор культурології і досвідчений педагог С. М. Волков справедливо вважає, що новітні засоби електронних комунікацій розширили поняття мистецької освіти в масовій свідомості. Якщо раніше вона зводилася просто до навчання гри на музичних інструментах, співу, малюванню, танцю тощо, то тепер виявляє все більший вплив на суспільство.

Вчений зазначає: «З точки зору пересічної свідомості, що звикає до стандартів «споживання», інформаційні технології прагматично вбудовуються в соціальний простір і виступають каталізаторами змін соціокультурних систем, якою є освіта... Перелік дисциплін, спосіб і зміст викладання предметів у будь-якому навчальному закладі є механізмом створення і формування світогляду молодшої людини, її політичних імперативів, а не тільки виховання нової освіченої людини, нової генерації молоді та підготовки її до життя в соціумі постмодерного суспільства... Електронні технології дали можливість широкого доступу до світових мистецьких здобутків різних культур, континентів, епох, на яких мають формуватися естетичні смаки нового покоління і на яких й базується творче навчання. Це нібито дало можливість суттєво скоротити затратну частину навчання, освітнього процесу, але, як негатив, виключає з контексту навчання емоційне, живе спілкування зацікавлених сторін» [1, с.14].

Отже, маємо підстави констатувати головну проблему дистанційно-віртуального мистецького навчання: втрату безпосереднього контакту з педагогом, фасилітатором, наставником і з однокласниками, тобто втрату того живого поля, яке породжує спільну творчу й інтелектуальну ауру. Ця проблема стимулює до пошуку нових навчально-виховних технологій, які б дозволили використовувати можливості віртуального інформаційного медіапростору таким чином, щоб зробити заняття з учнями ефективними і цікавими. Адже зацікавленість – це саме той психологічний «гачок», який утримує бажання пізнавати, навчатися, розвиватися. Пізнаючи мистецтво – пізнавати світ і себе, розширювати границі свідомості, зберігаючи разом з тим базові життєві цінності.

Достатньо тривала практика дистанційної мистецької освіти з використанням віртуальних інформаційних технологій, зумовлена названими вище драматичними реаліями життя, дозволяє робити певні спостереження і висновки щодо оцінки школярами такого способу навчання. Опитування, проведене серед учнів ряду українських шкіл, поміж іншими містило питання про те, як змінилися уроки мистецтва в школі під час дистанційного навчання (стали цікавішими, нецікавими, або інший варіант). Відповіді на нього виявилися різними.

На думку більшості респондентів, дистанційні уроки мистецтва стали «нецікавими», «нудними», або ж «нічого не змінилося», «в школі було легше» тощо. Деякі - більш розгорнуті - відповіді конкретизують ставлення учнів до окресленої ситуації: «від дистанційного навчання завдання на уроках не змінилися, але їх стало важче виконувати, тому що я звикла до живого спілкування, і вчитель не завжди може зрозуміло пояснити завдання»; «навчання офлайн краще, адже можна детальніше порадитись з вчителем, не наробити проблем в роботі і, звичайно, комунікація з друзями, її не вистачає».

Менша частина учнів дала неоднозначні відповіді, наприклад: «вони (*дистанційні уроки*) дуже цікаві, але мені більше подобається живе спілкування». Найменше отримано повністю позитивних відповідей на питання, як от: «онлайн-уроки стали цікавішими»; «нічого значно не змінилося, але стало цікавіше виконувати завдання, в яких треба використовувати креативність та фантазію».

Результати опитування підтверджують припущення про те, що навчання мистецтву в школі в дистанційному форматі, попри об'єктивні труднощі (передусім – відсутність живого контакту), відкриті і приховані небезпеки віртуального інформаційного простору, може бути цікавим і ефективним. Для цього потрібне об'єднання зусиль науковців і вчителів у перегляді навчальних програм, підручників відповідно до виховних завдань у реаліях сьогодення, відборі навчального матеріалу, оволодінні необхідним «інструментарієм» у сфері інформаційно-освітніх технологій. Педагогічна майстерність вчителя, як і раніше, залишається головною умовою здійснення естетичного виховання школярів – з урахуванням об'єктивних тенденцій сучасності.

Список використаних джерел

1. Волков С. М. Мистецька освіта як імагема в українській культурі. Динаміка і практика трансформації. *Тенденції розвитку початкової мистецької освіти в Україні* : зб. тез доповідей Всеукраїнської наук.-практ. конф. Національна академія мистецтв України. Київ : 2020. С. 12-15.
2. Лазарева Л. М. Художня комунікація та її особливості в сучасному інтернет просторі. *Образотворче мистецтво*. 2011. № 1. С. 96–99.
3. Падалка Г. М., Зайцева А. В. Культурологічні виміри проєктивного моделювання мистецької освіти. *Культура і сучасність : альманах*. № 1. Київ: ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 3-6.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Г.І.Ніфоровська

Сквирський центр дитячої та юнацької творчості

Основним завданням позашкільної освіти сьогодні є допомогти дитині пізнати саму себе, розкрити та розвинути її здібності та таланти. Важливо наголосити, що обдаровані діти є безцінним національним надбанням кожної держави, оскільки вже в недалекому майбутньому саме вони визначатимуть зміст і темпи її соціального й економічного прогресу, займуть ключові позиції в економіці, адмініструванні, науці, мистецтві, ідеології тощо [1].

Заклад освіти і сім'я відіграють основну роль у навчання та вихованні дитини, але є такі аспекти в таланті учнів, які можуть розкритися лише в системі позашкільної освіти, зокрема, в такій цікавій сфері учнівської діяльності як науково-дослідницька діяльність.

Слід відмітити, що позашкільна установа має яскраво виражену специфіку впливу на особистість дитини. Передусім, це добровільність і право вибору занять, різноманітність і альтернативність спілкування як з однолітками, так із педагогами, диференційованість за інтересами та захопленнями, унікальні можливості щодо інтелектуального та творчого становлення особистості. Саме у позашкільному закладі створені найбільш сприятливі умови до розвитку особистості, її творчості, задатків та здібностей.

Одним з найвагоміших векторів науково-дослідницької діяльності є робота в Малій академії наук України. МАН гуртує дітей за інтересами, створює, з одного боку, атмосферу взаємного пошуку, діяльності, а з іншого боку, забезпечує допомогу в цій роботі фахових спеціалістів. МАН є своєрідним стартовим майданчиком для талантів і геніїв сучасної та майбутньої України.

Учнівська науково-дослідницька робота повинна розвиватися і вдосконалюватися. Цей напрямок роботи в освіті є надзвичайно важливим і перспективним, саме він сприяє вихованню наукової та інтелектуальної еліти нашої країни. На нашу думку, освітні заклади повинні проводити системну і цілеспрямовану роботу, підтримувати не тільки морально, але й матеріально дітей, які займаються пошуково-дослідницькою роботою. Для цього в закладі позашкільної освіти створено комфортні умови для діяльності дітей.

Робота з обдарованими дітьми вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової аналітичної, розвиваючої, творчої діяльності. Вона під силу високопрофесійним педагогам, які володіють сучасними методиками, технологіями навчання і виховання, методами діагностики якості освіти, здатних до всебічного аналізу своєї педагогічної діяльності.

У Сквирському центрі дитячої та юнацької творчості з 2011 року ми працюємо над проблемою «Створення оптимальних умов для виявлення, розвитку та підтримки науково-дослідницької та пізнавальної діяльності учнів». Нами було налагоджено співпрацю з науковцями з різних напрямків науково-дослідницької діяльності, а саме: літературознавства, фольклористики, мистецтвознавства, мовознавства, філософії та суспільствознавства, історії, економіки, хімії та біології, екології та аграрних наук.

Окрім того, із обдарованими дітьми Сквирщини працює десять науковців та кращих вчителів-предметників. Серед них: 2 заслужених вчителі України, 2 кандидати наук, 4 доктори наук, 2 професори. Необхідно зазначити, що ними розроблено програми, згідно яких поставлено завдання сформувати громадянина, спроможного до гнучкої зміни способів і форм життєдіяльності, на основі комунікації, позитивного типу та принципу соціальної відповідальності, громадянина, який бере активну участь у суспільному та політичному житті країни. Для цього проводяться різноманітні форми роботи з юними науковцями:

- конференції, конкурси-виставки творчих робіт учнів;
- олімпіади, турніри з різних напрямів науки;
- конкурси наукових творчих робіт учнів;
- семінарські заняття по секціях, наукові та технічні конференції;
- захист науково-дослідницьких робіт;
- проведення систематичної науково-пошукової роботи, навчальних дослідів та експедицій.

Протягом багатьох років плідно працює наукове товариство «Еврика», яке функціонує на базі Сквирського центру дитячої та юнацької творчості. Напрямами роботи наукового товариства «Еврика» з обдарованими дітьми центру дитячої та юнацької творчості є:

1. Навчання учнів роботи з науковою літературою, формування культури наукового дослідження.
2. Написання та оформлення науково-дослідницької роботи.
3. Знайомство та співпраця з представниками науки, надання практичної допомоги учням у здійсненні експериментальної та дослідницької роботи.
4. Організація індивідуальних консультацій проміжного та підсумкового контролю в процесі наукових учнівських досліджень.
5. Рецензування учнівських наукових робіт під час підготовки їх до участі в конкурсах і конференціях.
6. Підготовка, організація та проведення науково-практичних конференцій, турнірів, олімпіад.
7. Редагування та видання учнівських наукових збірників.

Юні науковці займаються переважно в одній із секцій МАН за бажанням дитини. Із запропонованих тем з різних галузей знань учень обирає одну для дослідження, яка найбільш його цікавить. Тематика робіт не

обмежується. Хід виконання робіт, обговорення результатів проходить на засіданнях секцій товариства «Еврика». Захист творчих досліджень відбувається на засіданнях наукового товариства в присутності членів журі. Крайні роботи направляються для участі на обласних конкурсах.

Як результат систематичної та цілеспрямованої роботи у науково-дослідницькому напрямі роботи з обдарованими дітьми, маємо високу результативність у 2021-2022 навчальному році: 16 учнів – переможці I етапу Всеукраїнського конкурсу – захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України; 14 учнів - переможці II етапу конкурсу, з них:

I місце – 3 учні;

II місце – 7 учні;

III місце – 4 учні.

Зараз юні дослідники готуються до участі у III етапі Всеукраїнського конкурсу – захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України.

Вихованці наукового товариства «Еврика» у 2022 році брали участь у Міжнародному конкурсі GENIUS Olympiad (Олімпіада Геніїв). У категорії «Наука» здобуто такі нагороди: Птушкіна Марія – бронзова медаль конкурсу; Прохачька Софія – срібна медаль; Ільченко Софія – золота медаль олімпіади, а далі конкурс продовжується на міжнародному рівні.

Отже, педагогічна діяльність з обдарованими вихованцями Сквирського центру дитячої та юнацької творчості має результативність, формує компетентного юного дослідника і сприяє розвитку здібностей та інтересів дитини, рівня сформованості в них соціальної компетентності та реалізації творчих здобутків.

Список використаних джерел

1. Аніскіна Н. Педагогічна підтримка обдарованості. К. : Шкільний світ, 2005. 128 с.
2. Козіпа І. Плекаємо особистість – плекаємо талант. *Обдарована дитина*. 2003. №2. С. 23-24.

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ШКОЛЯРІВ У НОВІЙ ОСВІТНІЙ РЕАЛЬНОСТІ

Т. В. Омельченко

Білоцерківська школа I-III ступенів №6 Білоцерківської міської ради

Сьогодні вже всім відомо, що досягти успіхів у навчанні та житті можна не лише завдяки спеціальному складу розуму, зразковим знанням, працездатності та професійним навичкам. Залежність між інтелектом і життєвим успіхом зрозуміла і майже аксіоматична. Але ж на життєві здобутки впливає й емоційна сфера людини. Нові дослідження показують,

що багато в чому успішність дорослої людини в суспільстві визначається не стільки певним багажем знань та рівнем загального інтелекту (IQ), скільки вмінням керувати своїм емоційним станом та передбачати реакції оточення (EQ). Саме тому сьогодні в школі необхідно створити таку атмосферу, яка б сприяла розвитку емоційного інтелекту учнів. Відомий американський психолог Деніел Гоулман у книзі «Емоційний інтелект» доводить, що «формування емоційні звички з дитинства не лише важливо, але й можливо» [2, с. 474]. Емпатія, співчуття, вміння чути та слухати інших – це те, що є актуальним у сучасному суспільстві. Під емоційним інтелектом зараз розуміють здатність розбиратися в мотивах інших людей та вміння керувати власними емоціями. Емоційний інтелект допоможе працювати в команді та краще розуміти оточуючих. Тож емоційний інтелект – це не про гарний настрій, як дехто вважає, а про вміння керувати своїми психічними станами та емоціями.

Сьогодні в умовах нових освітніх реалій, під час війни та дистанційного навчання, тема формування емоційного інтелекту в учнів стає надзвичайно актуальною, адже діти дуже чутливо сприймають те, що відбувається навколо. На думку Деніела Гоулмана «емоції є засобом подолання життєвих негараздів» [2, с. 54]. Тому завдання дорослих, і вчителів у першу чергу, – допомогти школярам навчитися керувати своїми почуттями, психічними станами, розуміти свої емоції та емоції інших людей. Як стверджував К. Д. Ушинський: «Діти не вміють приховувати своїх почуттів, та, коли їх переслідуватимуть за почуття, вони швидко навчаться таїти їх і тоді вчитель блукатиме в темряві» [4, с. 112]. Тож, на думку О. С. Мироник, ефективність навчального процесу в таких умовах залежить не лише від здібностей учнів, але й від наявності в них емоційних переживань, здатності навчатися, старанності, працелюбства і, звичайно, емоційного інтелекту [3].

Цілісне сприйняття навчального матеріалу відбувається тоді, коли учень не лише аналізує події, а й ставиться до них емоційно, що спонукає його до самовираження. Емоції створюють основу формування нових знань, подальшого пізнання, вивчення, дослідження. Освіта, яка задіює емоційну сферу людини, сприяє розвитку ціннісного ставлення до знань, до світу, до інших людей.

Художня література – чи не найголовніший засіб, який керує почуттями учнів, а уроки української літератури, на відміну від інших, відрізняються неймовірною емоційною атмосферою. Продуманий, правильно організований урок може перетворитися на повноцінний тренінг з розвитку емоційного інтелекту. На цих уроках здобувачі освіти не лише знайомляться з життям, вони його переживають разом із героями, збагачуючи свій емоційний багаж. Це урок, на якому вчитель повинен вразити учнів, показати їм справжнє диво, яке захоплює і запалює душу дитини. Урок літератури сьогодні має стати гнучким, яскравим, емоційним, наочним, креативним,

інтригуючим. Лише у цьому випадку можна сподіватися на відповідь у душах школярів.

Щоб діалог на уроках літератури був змістовним та повноцінним, необхідно у ході читання виконувати різноманітні завдання: знаходити в тексті прямі та приховані авторські питання, ставити свої, обмірковувати припущення щодо подальшого змісту тексту, перевіряти, чи збігаються вони із задумом автора, вмикати уяву. Ефективним прийомом роботи на етапі занурення в текст є прийом роботи над художньою деталлю, через яку можна спонукати учнів до розуміння ідейно-художнього змісту твору, через розкриття глибинного сенсу – до книги, через книгу – до життя, від життя – знову до книги.

Наприклад, вивчаючи у 8 класі повість Григора Тютюнника «Климко», важливо звернути увагу на помітну деталь у змалюванні характеру та життя хлопчика – босі ноги, що свідчить про злиденне та знедолене життя дитини. А чорнобривці в руках дівчини, яка хоче продати свою хустку, – це не лише останні квіти осені, а й символ України, її стійкості в боротьбі з нападником, бо, за легендою, чорнобривці вперше вирости там, де загинули козаки, захищаючи рідну землю від ворогів. Уміло проведені паралелі з сучасним життям зможуть викликати відповідні емоції та навчити керувати ними у певних життєвих ситуаціях.

Зануренню в текст сприяє перегляд екранізації художнього твору, який збільшує у сотні разів здатність учнів зрозуміти авторський задум, тему та ідею твору. Мобілізувати внутрішній мотив, дати можливість відчутти, побачити, подумки торкнутися до того, що вивчається. Від слова до почуття. Такі прийоми подобаються учням, проте вимагають додаткової підготовки. Як правило, така робота породжує на уроці величезну кількість різноманітних емоцій, переживань щодо одного й того ж образу. Асоціації може викликати слово, образ, музика, звуковий ряд. Можна, навпаки, уявити щось у вигляді певного образу, зважаючи на внутрішні мотиви учнів, самооцінку на основі застосування індивідуальних стандартів.

У самому процесі вивчення художнього твору необхідно використовувати набір «емоційно-психологічних чудес», які пропонує А. І. Богосвятська:

- алегоричність викладу інформації через цілісний образ;
- подив (емоційний стрес);
- нові терміни в мовленні;
- недомовленність з натяками на особливі мотиви;
- включення в бесіду особистих емоційних переживань;
- щирість заяв;
- провокації в діалозі або дискусії;
- емоційна та інтелектуальна підтримка (прогнозування успіху);
- кодування фактологічної інформації на образну;
- візуалізація інформації та образів;
- шифрування, дешифрування, впізнання інформації;

— вживання в образ, співпереживання та багато інших [1, с. 23].

Одним із дієвих прийомів розвитку емоційного інтелекту може стати вправа «Розфарбуй свої почуття», виконуючи яку учень може візуально показати свої емоції та переживання у певний період знайомства зі змістом твору, його героями, ставлення до них та їх вчинків, адже колір підсвідомо впливає на наші емоційні стани. Аналогічно можна запропонувати вправу «Озвуч свої почуття», підбираючи відомі мелодії, що допомагають виразити емоційний стан. Такі прийоми доцільно використовувати, вивчаючи ліричні твори. Створення ілюстрацій, афіш, колажів дає можливість більш яскраво виразити свої емоції.

Творчим утіленням думки учнів через занурення в текст є творчі роботи: есе, фанфіки, листи до героїв чи автора твору, етюди, власні вірші. Як тренувальну вправу, що допомагає позбавитися страху перед чистим аркушем можна використовувати прийом «спонтанне письмо», дозволивши використовувати не тільки текст, а й графіку.

Отже, використання на уроках словесності різноманітних освітніх технологій у процесі вивчення художнього твору дає можливість формувати емоційно-пізнавальне ставлення учнів до себе, інших людей, навколишньої дійсності, що може забезпечити успішну самореалізацію. Тож художні твори й уроки літератури є найважливішим засобом розвитку емоційного інтелекту, своєрідна профілактика прояву агресивності, закам'янілості совісті, дефіциту любові та милосердя.

Список використаних джерел

1. Богосвятська А.І. Емоційний інтелект і уроки світової літератури. Зарубіжна література в школах України. 2012. № 11. С. 22 – 27.
2. Гоулман Деніел. Емоційний інтелект. Книжка, яка змінює уявлення про те, що означає бути розумним. «Vivat». 2018. 512 с.
3. Мироник О.С. Лекція- методична панорама «Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. Технології, методи розвитку емоційного інтелекту на уроках літератури». <https://naurok.com.ua> (дата звернення 19.05.2022)
4. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічних антропологів// Твори: В 6 т. К: Рад.шк. 1952. Т.1 Передмова. 230 с.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІНІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ

З.В.Охріменко

Інститут проблем виховання НАПН України

Війна є тим чинником, який завдає найбільш руйнівного впливу на життя людини. Воєнні дії в Україні змінили ритм звичного життя людей, та завдали значної шкоди фізичному, психічному, моральному, економічному стану людей. Суттєві зміни відбулися і в наданні освітніх послуг здобувачам

освіти. Так, за даними департаментів освіти і науки обласних військових адміністрацій, у 4-х областях освітній процес триває дистанційно, частково змішано та очно. У 5-ти областях України навчання організовано в дистанційній формі, частково канікули або призупинено. У 2-х регіонах освітній процес відбувається в дистанційному форматі, частково змішано або канікули, частково призупинено навчання». Станом на 28 квітня 2022 року кількість тимчасово внутрішньо переміщених дітей, які долучилися до навчання з інших областей, сягає понад 88 тис. осіб [4].

Зазначене безумовно впливає на якість надання освітніх послуг. В той же час для дітей різних вікових категорій актуальною є активна пізнавальна діяльність, спрямована на самопізнання та розвиток своїх інтересів, здібностей, можливостей. Таким чином, бачимо наявну суперечність між задоволенням освітніх потреб здобувачів освіти й недостатніми можливостями освіти для забезпечення якісного освітнього процесу.

Особливо активізуються рефлексивні процеси в старшому підлітковому та старшому шкільному віці. Адже, саме в цей період особистість свідомо обирає майбутній профіль навчання та сферу професійної діяльності. Зважаючи на те, що процес професійного самовизначення учнів постає як усвідомлення особистістю себе, як суб'єкта конкретної професійної діяльності і передбачає самооцінку людиною індивідуально-психологічних якостей та зіставлення своїх можливостей з вимогами професій, усвідомлення своєї ролі в даній системі соціальних відносин і своєї відповідальності за реалізацію своїх здібностей, саморегуляцію поведінки, спрямованої на досягнення поставленої мети. Зазначене свідчить про багатоаспектність професійного самовизначення.

У зарубіжних теоріях натомість професійне самовизначення досліджується переважно в контексті побудови кар'єри. За цих умов, успішне професійне самовизначення має вигляд виборів, що постійно чергуються і залежать від рівня розвитку «Я – концепції» індивіда, від збігу типу особистості і виду професійного середовища, від прагнення людини удосконалюватися, виражати, проявляти себе в значущій для себе справі, від співвідношення зовнішньої та внутрішньої мотивації у цьому процесі, а також від особливостей розвитку ідентичності в юнацькому віці. Відкритим питаннями для сучасних зарубіжних науковців в контексті теорій професійного самовизначення є: можливості розвитку людського потенціалу у зв'язку зі збільшенням свободи і самостійності виборів та зростання особистості, як ефективного функціонування та гарного самопочуття.

Таким чином, попри розбіжності в розумінні сутності, детермінант (зовнішні чи внутрішні), складових процесу професійного самовизначення, незаперечною у процесі професійного самовизначення є активність особистості щодо власного саморозвитку, виявлення самостійності, відповідальності, самокритичності, самовимогливості до себе як суб'єкта професійної діяльності.

Отже, профільне та професійне самовизначення детермінує активізацію самосвідомості учнів, визначає її змістовну характеристику та стає головною рушійною силою подальшого розвитку. Оволодіння індивідом своєю мотиваційно-сисловою сферою означає її усвідомлення, котре виступає механізмом самовизначення особистості. Результатом такого усвідомлення є трансформація особистісних смислів у ціннісні орієнтації, що становлять найвищий рівень диспозиційної саморегуляції поведінки [1, с. 180].

Як зазначає Л. Романюк [3] у психологічному просторі людини ранньої дорослості особистісна рефлексія виявляється в усвідомленні змісту цінностей. На підставі їх осмислення виникає переживання задоволеності або не задоволеності ними. Завдяки рефлексивному аналізу особистість здійснює пошуки просторів реалізації цінностей. У процесі вивчення образу соціокультурного простору відбувається уявна «імплементация» цінностей через рефлексивні очікування. Якщо останні співвідносяться з «аттракторами цілей» близьких і власними, тоді особистість прагне реалізувати цінності реально і вони стають стійкими особистісними утвореннями в життєтворчості людини.

Враховуючи зазначене вище, вважаємо, що допомогти учню у рефлексивних процесах спрямованих на самопізнання, саморозвиток і самоусвідомлення в контексті професійного самовизначення, допоможе система професійної орієнтації.

Професійна орієнтація покликана забезпечити умови для усвідомлення людиною свого ставлення до себе, як суб'єкта майбутньої професійної праці та поведінки, що передбачає здійснення нею розгорнутого в часі й відносно самостійного пошуку професій з урахуванням передусім, власних інтересів і можливостей, а лише згодом кон'юнктури ринку праці.

В сучасному психолого-педагогічному просторі професійна орієнтація – комплекс науково-обґрунтованих форм, методів та засобів допомоги особистості щодо вибору чи зміни професії, працевлаштування на основі врахування її індивідуально-психологічних особливостей, інтересів, можливостей та потреб ринку праці в кадрах. Професійна орієнтація є комплексною науково-обґрунтованою системою форм, методів та засобів, спрямованих на забезпечення допомоги особистості в активному, свідомому професійному самовизначенні та трудовому становленні. Професійна орієнтація є обов'язковим елементом ринку праці, оскільки забезпечує оптимальний розподіл і використання робочої сили у відповідності з можливостями працівника та потребою у представниках певних професій [2].

Метою професійної орієнтації є: формування в особистості здатності вибрати певний тип професійної діяльності, що оптимально відповідає її індивідуально-психологічним особливостям, можливостям, інтересам та потребам ринку праці у кадрах; сприяння специфічними методами посиленню конкурентноспроможності працівника на ринку праці та досягнення ефективної зайнятості населення. Завдання професійної орієнтації полягають у тому, щоб кожен учень засвоїв у школі універсальні

способи діяльності, розвинув свої людські ресурси, міг відповісти собі на просте і закономірне запитання, де і як він може продовжити цей розвиток, включаючи й підготовку в професійних навчальних закладах; де і як він потім зможе конвертувати, капіталізувати набуті знання, свої ресурси. Він повинен зрозуміти, що професійна підготовка потрібна йому як засіб професійної самореалізації.

Цілісна система професійної орієнтації будується за відповідними принципами. До загальних принципів профорієнтації відносяться: принцип свідомості при виборі професії (виражається у прагненні задовольнити не тільки свої особисті потреби, інтереси, але й держави); принцип активності (активність особистості у професійному самовизначенні); принцип розвитку (спрямованість особистості на професійний розвиток).

Зазначене вище, дає підстави стверджувати, що система професійної орієнтації є гуманістично спрямованою і вона має весь необхідний арсенал для допомоги особистості у професійному становленні. Зважаючи на те, що у учнів старшого підліткового і старшого шкільного віку, попри воєнний стан, актуальною залишається потреба у профільному і професійному самовизначенні, надзвичайної значущості набувають виховні системи, які допоможуть особистості краще адаптуватися як в воєнний так і пост воєнний час. Однією з таких систем є профорієнтація, яка не лише задовільнить потреби особистості, а й спрямована на розбудову держави. Адже, безумовно відбудуться суттєві зміни на ринку праці, що буде супроводжуватися як зміною державної політики щодо підтримки певних галузей виробництва, так і зміною професійних планів на рівні особистості. Окрім цього, для зменшення стану психологічної напруги, психологи радять зосередитись на діяльності й виробленні корисних навичок. На нашу думку, допомога учню у самоусвідомленні у період трансформації ціннісних орієнтацій (як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівні) є одним із найбільш значущих виховних напрямів освіти.

Список використаних джерел

1. Карпенко З. Аксіологічна психологія особистості: монографія. 2-ге вид. Івано-Франківськ, 2018. 720 с.
2. Професійна орієнтація : підручник [для студентів] / Є. В. Єгорова та ін. ; за ред. О.М. Ігнатівич. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.
3. Романюк Л. В. Концепція становлення цінностей особистості раннього дорослого віку в соціокультурному просторі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*, 2018. Серія: Психологія. № 6. С. 71-76.
4. Сергій Шкарлет розповів про початок восьмого тижня навчання в умовах воєнного стану URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-rozpoviv-pro-pochatok-vosmogo-tizhnya-navchannya-v-umovah-voyennogo-stanu?fbclid=IwAR3EKVuS8O0N7S7VHw7ixHeV66PZM>.

СУЧАСНІ НАСЛІДКИ ВІДХОДУ ВІД ПРИНЦИПУ КУЛЬТУРОВІДПОВІДНОСТІ У ВИХОВАННІ

Д.І. Пащенко

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

Ідею про необхідність дотримання принципу культуровідповідності освіти, тобто формування людини відповідно до вимог сучасної їй передової культури, запропонував відомий німецький педагог Адольф Дістервег (1790-1866) [1]. Особливо слід наголосити на тому, що мова має йти про сучасну їй передову культуру. Реально ж у радянському просторі історично вибудовану культуру було примусово замінено на так звану «пролетарську культуру» [2].

Принцип культуровідповідності обумовлює закономірність про класовий характер освіти, культури, моралі. Ця закономірність полягає в тому, що і державна освіта, і офіційно підтримувана державою культура та мораль завжди відповідають інтересам панівного класу. Тому і в змісті програмного матеріалу, і в методах роботи закладу освіти неодмінно відображалися всі ідеологеми та напрямки виховної роботи, яких неодмінно мав дотримуватися вчитель чи викладач.

Події останніх років, особливо нелюдське поводження ворожої солдатні в ході війни РФ проти України, наводять на тверде переконання про необхідність докорінної відмови від нав'язуваних нам десятиліттями комуністичним вихованням ідеологічних стереотипів ставлення до так званих «простих людей». Згадаймо, нас довгий час настирливо переконували в тому, що народ ніколи ні в чому не винен, його хоч до рани прикладай. Винуватцями усіх наших бід проголошувалися царі, королі, власники підприємств, банкіри, політичні діячі капіталістичних країн, куркулі тощо, а простий народ тут ні при чому. Більше того, з цим простим народом (пролетаріатом) комуністичні ідеологи завжди загравали наданням йому всіляких пільг, а свій злочинний комуністичний диктат партійна верхівка безсоромно проголошувала «диктатуру пролетаріату».

Але ж реальні кримінальні злочини, особливо під час війни, здійснюють саме представники «простих людей». Кожен з них неодмінно має відповісти за скоєне у повній мірі. Не зменшує цю відповідальність ні розпорядження диктатора, ні богохульство патріарха московського Кирила (Гундяєва), який заслуговує на анафему після так званого «благословення» російської орди... на вбивство. Благословити військо можна на захист своєї країни від нападу ворога, але аж ніяк не на масове нищення на території сусідньої держави мирних людей, використання фосфорних і вакуумних бомб, прицільний артилерійський обстріл пологових будинків, гвалтування неповнолітніх, мародерство та інші тяжкі злочини. Гундяєву не слід забувати, що його попівська ряса – це не бронезилет і тому не захистить його ні від суду Божого, ні від суду людського і за стукацтво в КДБ під

псевдо «Михайлов», і за незаконне особисте збагачення за рахунок «відкатів» від реалізації права церкви безакцизно продавати алкоголь та тютюнові вироби, як і за безліч інших його особистих злочинів.

Зовсім не випадково, що в період різкого загострення епідемії Covid-19, коли від коронавірусу щоденно гинуло в сотні разів більше громадян України, ніж від російських поплічників у Донецькій та Луганській областях, у Білій Церкві (Київська область) не де-небудь, а саме на воротах ще недобудованого храму московського патріархату по вул. Ярослава Мудрого (поруч з першою міською лікарнею) з'явився заклик не вакціонуватися (навіщо витрачати путінським посіпакам зброю, коли можна ефективно винищувати мешканців України з допомогою таких закликів). Заклик було виготовлено так, щоб з ним могли ознайомитися якомога більше містян: папір проламіновано з обох сторін та посаджено на міцний клей, щоб не було змоги відірвати його. Не виключено, що дехто з читачів цього заклику скористався злочинною порадою і не зміг уберегтися від загибелі. Цей заклик у повній мірі можна вважати усвідомленим замахом на вбивство.

Керівництво держави, яке нездатне підняти матеріальний добробут та розвиток культури до вимог сучасного передового рівня по всій території країни, вдається до активного маніпулювання свідомістю своїх громадян. При цьому народ намагаються обікрати до нитки запровадженням розкуркулення, всіляких податків, позик, починів для безкоштовної праці під приводом нібито створення передумов для заможного щасливого майбутнього. Вдавалися до подібної практики Сталін, Гітлер та інші диктатори. Використовує цю схему і Путін. Адже доведеним до злиденності народом дуже легко керувати, він готовий обожнювати будь-кого за найдрібнішу подачку і навіть за обіцянку зробити якусь подачку згодом.

Досить мудрим є твердження, що народ має ту владу, на яку він заслуговує. Більше того, сам народ обирає цю владу. Дуже повчальними були результати виборів і мотиви голосування як в Україні, так і в сусідніх державах. Як могло статися, що у нас президентом було обрано рецидивіста з кримінальним минулим? Чому передвиборчий рейтинг Путіна захмарно виріс внаслідок його заяви після серії вибухів у багатопверхових будинках, котрі відбулися найімовірніше не без сприяння самого Путіна, що чеченців-терористів будуть «мочити і в сортирі»? Останнє для електорального бидла в РФ було бальзамом на душу. Після цього всі інші його злочини – особисте розпорядження на використання отруйних речовин за кордоном, вбивства його опонентів, введення військ на чужу територію вже не могли знизити цей рейтинг.

А чого вартий прямиий заклик Путіна до своїх військових – виставляти поперед себе дітей та жінок і, будучи в бронезилетах, прикриватися ними (він чітко усвідомлював, що жоден бандерівець, на відміну від бандитів його орди, не буде стріляти в цивільних людей без зброї, а особливо – у дітей та жінок).

Вершиною цинізму є оприлюднене по телебаченню на весь світ твердження Путіна, що в разі загибелі його вояки-мародери відразу попадуть прямісінько в рай, а їх супротивники, відповідно, – в пекло. Гундяєв своїм мовчанням на це богохульство морального виродка роду людського фактично легітимізував самовільне привласнення диктатором функції Бога.

Оприлюднені СБУ телефонні розмови російської солдатні зі своїми сім'ями переконливо свідчать, що простий російський народ став за останні роки, по-перше, злиденним, а, по-друге, під впливом масованої ідеологічної пропаганди перетворився у зазомбоване дегуманізоване бидло.

Засліплений ідеологічною пропагандою народ "не помічає" при цьому захмарних витрат на бункери, палаци, обслуговування, яхти очільників держави й не звертає увагу на те, що якість життя співгромадян на кілька порядків нижча від відповідних зарубіжних стандартів. А якщо й помічає, то вихід з цієї ситуації бачить лише у мародерстві, пограбуванні сусідніх держав.

Кожен диктатор нав'язує своє уявлення про культуру, залучаючи до цього відомих у суспільстві людей. Путін спонукав митрополита московського освятити війну проти України, композитор О. Пахмутова схвально висловилася про окупацію Криму, відомі діячі культури навперейми вихваляють кремлівського карлика за злочини проти України, а перша космонавтка В. Терешкова, позичивши у Сірка очі, озвучила підсунуту їй пропозицію про «обнулення», всупереч конституції РФ, усіх каденцій перебування диктатора Путіна при владі.

Втім, людство має величезний досвід реалізації принципу культуровідповідності в освіті й гуманізації соціального середовища [3], а тому є всі шанси відразу після відродження повоєнної України зробити якомога швидше життя в нашій країні комфортнішим і соціально справедливішим.

Список використаних джерел

1. Дистервег А. Руководство для немецких учителей / с предисл. Д. Н. Королькова. М. : Книгоизд-во К. И. Тихомирова : Тип. Рус. Тов., 1913. IV, 321 с.
2. Кравченко О. О. Всеукраїнський Пролеткульт : освітньо-просвітницька та культуротворча діяльність (1917-1932) : моногр. Умань : ФОП Жовтий О. О. 2016. 320 с.
3. Пащенко Д. І. Зарубіжний досвід гуманізації соціального середовища та виховання. К.: Знання. 1999. 212 с.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИХ ЕКСКУРСІЙ (ІЗ ВЛАСНОГО ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ)

В.С. Перерва

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

Історія України є найбільш репресованим предметом у вітчизняному шкільному розкладі. Саме її, на відміну від більшості інших дисциплін, довгий час було заборонено викладати у школах. А тому практика показує, що і рівень викладання, і рівень дослідження української історії ще дуже часто має куди більше перспектив, ніж досягнень. Це особливо стосується місцевого (мікроісторичного) рівня. Краєзнавчі дослідження частенько рясніють вигадками, небилицями та міфами [3, с. 52].

Ми маємо 25-літній досвід дослідницької краєзнавчої роботи у вітчизняних та зарубіжних архівосховищах, що дає можливість поставити місцеву історію на міцний фундамент джерельної достовірності, а також понад 20-літній досвід екскурсійної роботи зі школярами та студентами, що переконало нас у вагомості такої діяльності для національно-патріотичного виховання. Звісно, що в умовах нинішньої війни таке виховання є дуже своєчасним та необхідним. При цьому варто зауважити, що жоден інший шкільний предмет не володіє таким потужним потенціалом виховання любові до Батьківщини, як історія України, в тому числі на місцевому рівні.

Тому очевидну **актуальність** даної теми ми вбачаємо у необхідності запровадження нових історично-краєзнавчих розробок в сучасну практику національно-патріотичного виховання. **Метою** ж даної роботи є ознайомлення педагогів із досвідом проведення історично-краєзнавчих екскурсій.

Насамперед слід зауважити, що такі екскурсії мають відповідати рівневі підготовки учня. Тобто, для школярів 7-го класу оптимальними будуть екскурсії, присвячені епосі Русі [4, с. 8-19], для 8-го - краєзнавчі розповіді часів польсько-литовської доби та козаччини [4, с. 37-70], для 9-го – сюжети ХІХ – початку ХХ століття тощо [4, с. 81-164].

Порушення принципу вікової відповідності часом призводить до нерозуміння учнями матеріалу. Втім, школярі старших класів часто з цікавістю ставляться до тем, які вони вивчали у минулих класах і які вже не зайве й повторити. Наш досвід проведення екскурсій у місті Білій Церкві показує, що серед 10-ти запропонованих тем серед школярів 8-11 класів учні найчастіше замовляють екскурсію під назвою «Козацька Біла Церква», хоча доба козаччини вивчається лише у 8-му класі [2]. Цю тему школярі та педагоги замовляють у більш, ніж 60% випадків. До речі розповіді про героїчне минуле козацької епохи мають найбільше значення для

національно-патріотичного виховання школярів. Крім того, історія нашого міста тісно пов'язана з діяльністю багатьох осіб (зокрема, козацьких гетьманів), котрі фігурують у шкільній програмі. Тому на цьому рівні таке екскурсійне заняття буде зовсім не зайвим повторенням пройденого матеріалу із історії України. А на краєзнавчому рівні тут є вельми чимало загадок та сенсацій не лише для учнів, але навіть і для досвідчених і титулованих педагогів.

Так, навіть із вчителів історії України далеко не всі знають, де у рідному місті знаходиться пам'ятник тому історичному діячу, який був проголошений гетьманом саме у Білій Церкві і про кипучу діяльність якого є навіть пункт у одному з параграфів шкільного підручника з історії України...

Ще більше педагогів жодного разу не бували в Свято-Миколаївській церкві, заснованій в 1706 р. гетьманом Іваном Мазепою та його свояком київським полковником Костянтином Мокієвським [5, с. 240-242]. (До речі, останній – незаслужено забутий військовий діяч та церковний меценат, який лише на території Києво-Печерської лаври та прилеглий території спорудив три православних храми, які збереглися донині) [4, с. 70-74].

Звісно, що гетьман Іван Степанович Мазепа – це вже далеко не містечковий патріотизм [1]. Діяльність цього історичного діяча загальнонаціонального рівня вивчає кожен український школяр. А Миколаївський храм, закладений відомим гетьманом, є найдавнішою архітектурною, історичною та культовою спорудою міста. Далеко не всі дипломовані вчителі історії з довгочасним стажем роботи (і навіть кандидати наук!) взагалі знають, що така *історична* (!) пам'ятка існує в місті. Навіть деяким тим педагогам, які живуть і працюють за два квартали від цього сакрального для багатьох білоцерківців місця, воно за два-чотири десятиліття педагогічного стажу не стало ні сакральним, ні навіть жодного разу знаним.

І в даному випадку йдеться лише про місцезнаходження. В середині цього храму не був жоден (!) із десятків вчителів історії та регіону міста (з тих, хто був з нами на екскурсії). Звісно, що для їхніх учнів це також ставало «очевидним-неймовірним». А любити ж учні можуть лише те, що знають...

При цьому педагоги й учні залюбки розповідали про те, що вони бували у храмах Франції чи Туреччини. Ясна річ, що загальний розвиток також необхідний. Однак, для національно-патріотичного виховання громадян України цього явно не достатньо. Бо ж відомо, що турки на українську землю неодноразово приходили у якості завойовників, а французький імператор Наполеон у своїх славнозвісних планах мріяв взяти Київ.

Тому ми переконані, що учасникам освітнього процесу варто, за словами Т. Г. Шевченка, «і свого научатися, і чужого научатися». При цьому на першому місці для українського школяра має бути історія рідного народу – тих людей, які подарували нам життя, які цю землю доглядали, обробляли і захищали. А оскільки Біла Церква близько семи століть була прикордонним

форпостом [4], який часто приймав на себе перші удари ворогів, то в її історії є чимало потенціалу національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання.

Ще одним із важливих напрямків історико-краєзнавчої роботи є духовно-патріотичне виховання. Відомо, що духовна свідомість є важливим чинником національної самоідентифікації. Класичний приклад: колишні русичі Холмщини та Підляшшя (колишня територія Русі та нинішня територія Польщі) вже багато століть розмовляють переважно польською мовою, однак переконані, що вони не поляки, а православні. Тобто, у даному випадку духовна або ж релігійна свідомість (самоідентифікація) виявилась міцнішою і тривалішою, ніж власне національна.

Тому не дивно, що не лише в Україні, але й в більшості розвинених країн світу туристам завжди чи не в першу чергу показують культові споруди, причому без врахування конфесійної належності прибулих. Так вже історично склалося, що культові споруди завжди вирізняються на тлі одноманітного цегляно-бетонного пейзажу своєю оригінальною естетикою та красою і дуже часто є важливими історичними пам'ятками окремо взятого населеного пункту [5].

Часто наші предки, захищаючи свою землю та народ, захищали ще й свою віру від іновірців. Війни України часів середньовіччя та й почасти модерної епохи часто мали релігійний характер. А оскільки ми протягом радянського часу встигли значною мірою відмовитися від того стилю духовного життя, який значною мірою визначав національну самоідентифікацію багатьох поколінь українців, то екскурсії в історичних храмах (зокрема, козацької доби) дуже часто є інноваційною формою виховання як для учнів, так і для педагогів.

Практика показує, що екскурсії в храмах завжди невимушено дисциплінують учнів, деякі з яких сюди навіть у 17 літ заходять уперше. На таких заходах, типових для більшості країн цивілізованого світу, у Білій Церкві бувають представники різних християнських конфесій (баптисти, адвентисти сьомого дня), а то й іновірці (наприклад, мусульмани). І абсолютна новизна духовно-історичної інформації робить екскурсію цікавою якщо не для всіх, то для більшості. У цьому немає нічого дивного, адже вітчизняні підручники з історії України часом пишуться ще радянськими авторами і тому там часто є хіба що слабкі натяки на історію духовності та її роль в історії нації. А про краєзнавчий рівень навіть не йдеться...

Тому вважаємо, що історично-краєзнавчі екскурсії є дієвим засобом як національно-патріотичного, так і духовного виховання школярів. Крім того, у цій галузі перспектив значно більше, ніж досягнень.

Список використаних джерел

1. Аброскін П., Кривошея В., Стасенко О. Київщина козацька: люди і долі. К.: Видавничий дім «Стилос», 2004. - 170 с.
2. Кривошея В. Білоцерківський полк. К.: Видавничий дім «Стилос», 2002. - 184 с.

3. Перерва В. Історія шкільництва Київщини XIX – поч. XX ст. Біла Церква: Видавець О. Пшонківський, 2008. – 265 с.
4. Перерва В. С. Місто Біла Церква: історія проти міфів. Біла Церква: Видавець О. Пшонківський, 2018. – 232 с.
5. Перерва В. С. Православне Надросся XIX ст. Біла Церква: Видавець О. Пшонківський, 2004. – 272 с.

ЗАСТОСУВАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ ПАРТНЕРСТВА З БАТЬКАМИ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОСВІТНИЦТВІ

К.В. Плівачук

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

Важливою складовою освітнього процесу закладу освіти є організація роботи з батьками. Одним із напрямів освіти є просвіта батьків, яка стала досить актуальною у наш час і потребує все більшої уваги суспільства. Батьки – це перші наставники та вихователі дитини, які покликані створити умови для повноцінного становлення й розвитку особистості в сім'ї. На сучасному етапі нашого життя, у зв'язку з розвитком суспільства знань, утвердження нових суспільних, етичних цінностей актуалізується доцільність розвитку компетентнісного потенціалу батьків

Варто наголосити на тому, що проблематикою педагогічної освіти батьків опікувались видатні вчені минулого: П. Блонський, А. Дистервег, Я.А. Коменський, П. Лесгафт, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький; та сучасності Є. Бондаревська, І. Гребенніков, І. Дубінець, Т. Іванова, В. Постовий, М. Стельмахович, І. Трубавіна та інші.

Розглядаючи поняття просвіта, нами було виявлено, що це форма організації громадянського суспільства, що має за мету підвищення культурно-освітнього рівня людей, поширення досягнень наук і мистецтв [4].

Отже, слід зазначити, що педагогічна освіта і просвіта батьків та членів родин – це цілеспрямований процес і результат засвоєння людиною систематизованих знань, навичок, умінь, розвиток розуму і почуття, формування світогляду і пізнавальних процесів; цілеспрямований процес виховання і навчання в інтересах людини, суспільства і держави; суспільно організований і нормований процес постійної передачі попередніми поколіннями наступним соціально значимого досвіду [4].

Безперечно, здійснюючи просвіту батьків у закладі освіти, педагоги повинні будувати її на принципі добровільності. Надаючи батькам актуальну інформацію щодо розвитку особистості дитини, навчаючи сучасним підходам і методам ефективної корекції психосоматичного і особистісного стану дитини для забезпечення взаємодії родини та закладу освіти у процесі формування у дітей системи цінностей та ціннісних орієнтирів. Звичайно,

просвіта батьків допоможе набуттю знань, умінь і навичок щодо довірливої взаємодії, співпраці з дітьми на різних етапах їх розвитку у різних життєвих ситуаціях.

Варто зазначити, що для того, щоб навчати батьків, педагоги повинні мати глибокі знання із родинного виховання, уміти взаємодіяти на рівних, на принципах співробітництва у процесі комунікації, володіти різноманітними формами, технологіями, методами та прийомами. Формування педагогічної культури сім'ї – це передусім просвітницька робота закладу освіти. Педагоги надають допомогу батькам у виконанні ними функції вихователя. Навчити правильно виховати особистість людини – завдання батьків.

Відтак, просвіту батьків у закладі освіти бажано організувати за допомогою традиційних й інноваційних партнерських форм роботи: батьківські збори, батьківські університети, перегляди кінофільмів на педагогічну тематику, дискусії, дебати, педагогічні читання, конференції з обміну досвідом, індивідуальні та тематичні консультації, Інтернет-консультації, круглі столи, майстер-класи, перегляди відео-роликів, тренінги, зустрічі з працівниками юридичної, соціальної, медичної служб, брифінги.

Розглянемо декілька форм роботи. Батьківські читання – форма роботи з батьками та членами родин, яка дає можливість батькам не тільки слухати лекції педагогів, а й вивчати літературу з проблеми та брати участь в її обговоренні.

Батьківські вечори – форма роботи, яка чудово згуртовує батьківський колектив. Батьківські вечори проводяться у класі 2 рази на рік без присутності дітей. Теми батьківських вечорів можуть бути найрізноманітнішими. На таких вечорах батьки висловлюють свою думку із запропонованих тем, ведуть дискусії, діляться власним досвідом виховання дитини [1].

Цікавою є форма проведення батьківського рингу. Під час його проведення відбуваються дискусії, спілкування батьків і формування батьківського колективу. Це приносить користь для батьків, адже батьки більш глибоко вникають у питання організації освітнього простору їхніх дітей, змісту навчально-виховного процесу.

Класні батьківські збори – це школа освіти батьків, видами яких є: організаційні збори, збори за планом психолого-педагогічної освіти та просвіти, тематичні, збори-диспути, підсумкові. Класні батьківські збори проводяться чотири-п'ять разів на рік. На них обговорюються завдання освітнього процесу здобувачів, планування виховної роботи в класі, підводяться підсумки роботи, розглядають актуальні педагогічні проблеми. На батьківських зборах педагог веде розмову про психологічні особливості дітей та педагогічні підходи, попереджає батьків про можливі ускладнення в поведінці дітей, розповідає про пріоритети і цінності даного віку [5].

Готуючись до проведення батьківських зборів, педагог повинен використовувати інноваційні форми проведення. До таких належать: збори-ділова гра, що має на меті виявити в ході гри уявлення батьків з означеної

проблеми, шляхи та способи її вирішення, а також сприяти об'єднанню батьківського колективу, формуванню доброзичливих і довірчих відносин між батьками, членами родин і педагогами. На зборах-прецедентах присутнім демонструється сценка або відеозапис будь-якої проблемної ситуації. Це може бути конфлікт із серії «батьки і діти» або ж між учнем і вчителем. І після цього класний керівник спрямовує батьків на обговорення побаченого, обмін думками, досвідом, порадами.

У сучасній шкільній практиці, для забезпечення можливості навчання батьків, використовують лекції як форму психолого-педагогічної освіти та просвіти, що розкриває сутність тієї чи іншої проблеми виховання. Бажано, щоб лектором був класний керівник, який знає інтереси дітей, вміє проводити аналіз виховних явищ, ситуацій та наводить приклади з досвіду сімейного виховання. Тематика лекцій повинна бути різноманітною, цікавою і актуальною для батьків:

- Роль батьківського виховання у попередженні суїцидів.
- Єдині педагогічні вимоги закладу освіти й батьків до виховання дитини.
- Фізкультура і спорт у житті дітей.
- Заохочення і покарання дітей.
- Розвиток обдарованості дитини і комп'ютерні ігри.
- Організація проведення сімейного дозвілля.
- Державне законодавство про сім'ю, соціальний захист дитинства.
- Виховання свідомої дисципліни і відповідальності дитини.
- Значення сімейних традицій у вихованні дитини.
- Стилі сімейного виховання і можливості їх корекції.

Не слід забувати і про вимоги до ораторської майстерності вчителя-лектора. Мова вчителя має бути граматично правильною, відповідати мовленнєвим нормам.

Необхідно вказати також на таку форму просвіти батьків, як конференція. Конференція – форма педагогічної освіти та просвіти, що передбачає розширення, поглиблення і закріплення знань про виховання дітей. Конференції можуть бути науково-практичними, теоретичними, читацькими, з обміну досвідом, конференціями матерів, батьків тощо. Вони проводяться раз на рік та вимагають ретельної підготовки. Теми конференцій повинні бути конкретними, наприклад: «Позитивний та негативний вплив засобів масової інформації на розвиток та здоров'я дитини», «Морально-патріотичне виховання дітей сім'ї», «Створення ситуації успіху в дитини», «Відповідальність батьків за виховання дітей», «Родинне виховання у творчій спадщині Василя Сухомлинського». Теми доповідей розподіляються між батьками, надаються рекомендації по використанню літератури.

Поширеною організаційною формою педагогізації батьків є бесіди. До кожної бесіди вчитель намічає план розмови, проводить її стримано і тактовно. Орієнтовними темами бесіди можуть бути: «Формування творчої працелюбної особистості», «Фізичний розвиток та зміцнення здоров'я

учнів», «Дотримання мовленнєвих норм у сім'ї», «Сім'я і формування розумових потреб і ціннісних орієнтацій в підлітковому віці», «Культура поведінки дитини» та інші.

Обговорення педагогічних ситуацій є важливим компонентом будь-якої форми занять з батьками. Основною метою застосування педагогічних ситуацій при формуванні педагогічної культури батьків має бути можливість батькам стати співучасниками конкретних подій, перенестись у певну життєву ситуацію. Ситуації потрібно добирати на такі теми: «Типові помилки в сімейному вихованні», «Лихослів'я у мові дітей», «Стилі виховання в сім'ї» та інші [3].

До педагогічної дискусії залучають батьків для обговорення поставлених проблем. Учитель за місяць знайомить учасників дискусії з темою, основними питаннями, літературою. Необхідно під час дискусії встановити регламент, вислуховувати всі виступи, пропонувати, аргументувати свою позицію, у кінці диспуту підбити підсумки, зробити висновки. На диспуті кожен може відверто висловитися стосовно обговорюваної проблеми [5].

Круглий стіл – це зустріч батьків та представників певних установ: психолога, соціального педагога, правозахисника, медичного працівника, працівника соціальних служб. Для обговорення пропонується будь-яка значуща тема. Крім того, круглий стіл має на меті більш поглиблений, комплексний розгляд актуальної для батьків проблеми, пов'язаної із завданнями батьківства, способами здійснення ролі батьків, вихователів, а залучення до участі фахівців дозволяє учасникам побачити обговорювану проблему з різних сторін, знайти її можливе рішення, знявши обмеження, що накладаються властивими батькам стереотипами і установками.

Педагогічними чинниками сформованості педагогічних умінь батьків до колективної творчої діяльності є рольові ігри. Програвання ролі, пошук виходу із запропонованої комунікативно-ігрової ситуації, аналіз ходу гри й досягнутих результатів сприяє тому, що батьки усвідомлюють власні дії, переживання, які виникають в пізнавальному та комунікативному досвіді [53]. На нашу думку, зразковими темами рольових ігор з батьками можуть бути такі: «Подорож до парку», «Залучення дітей до читання художньої літератури», «Сімейна рада», «Сімейний бюджет на місяць» та ін.

Проведення консультації з батьками «Виникло питання», «Поради фахівця», «Це цікаво знати» дає можливість батькам отримати реальні уявлення про шкільні справи й поведінку дитини та отримати конкретні рекомендації щодо батьківського сприяння. Принципи успішного консультування – довірчі відносини, взаємоповага, зацікавленість, компетентність.

Однією з активних форм роботи з батьками є батьківські тренінги. Батьківський тренінг проводиться, як правило, психологом школи. За результатом тренінгу психолог проводить співбесіду з класним керівником і дає йому рекомендації з організації взаємодії з кожною дитиною та батьками.

Крім того, тренінг для батьків застосовується для підвищення рівня батьківської самосвідомості, рефлексії, де партнерство та діалог є основою інтерактивності батьківських зборів, спонукання до пошуку власного виходу із ситуації [3].

Враховуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що застосування традиційних та інноваційних форм партнерства з батьками у педагогічному просвітництві дає можливість використовувати різноманітні форми, методів і прийомів організації освіти та просвіти батьків, залучаючи їх у процес взаємодії закладу освіти та сім'ї.

Список використаних джерел

1. Зміст, форми та методи роботи з батьками. URL : <https://bagovucya.webnode.com.ua/robotashkoli/formi-ta-mjetodi-roboti-z-batkami/>
2. Капська А.Й. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями: навч.- метод. посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2015. 328 с.
3. Нова українська школа. Порадник для вчителя. Розділ 8. Співпраця з батьками. URL : https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozd_8_Batki.pdf
4. Освіта і просвіта батьків, членів родин: практичний посібник / Котирло Т.В., Щербина Д.В. К.: ПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2019. 219 с.
5. Освітня програма «Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно» / Культура добросусідства. Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно. Програма та методичні рекомендації / [редактори-укладачі: О. В. Аніщенко, М. А. Араджионі, А. І. Гусев, В. І. Потапова]. К. : ТОВ «Прометей», 2019. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719910/76>
6. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Шахрай В. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: основні поняття дослідження. *Інноватика у вихованні*, 2020, 11(2), С. 48–55.

РОБОТА КЕРІВНИКА ГУРТКА ЦЕНТРУ ДИТЯЧОЇ ТА ЮНАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ З БАТЬКАМИ

О.П. Плівачук

Сквицький центр дитячої та юнацької творчості

Проблема взаємовідносин сім'ї та закладу освіти виникла відносно недавно в педагогіці. До ХХ ст. в зарубіжній та вітчизняній педагогіці існував чіткий поділ виховання сімейного і виховання в навчальному закладі. Діти здобувають освіту, виховуються і навчаються не лише в школі. Їх розвиток продовжується і поза стінами школи і насамперед – у сім'ї. Сім'я – один із головних виховних інститутів, значення якого у формуванні особистості дитини важко переоцінити. Лише в сім'ї, під керівництвом та з допомогою батьків дитина пізнає навколишній світ у всіх його складнощах і багатогранних проявах, тут проходить її громадське становлення, формується світогляд та естетичні смаки [3, с. 41].

Гурткова робота в центрах позашкільної освіти є частиною освітнього процесу. Це один із найефективніших шляхів розвитку творчо спрямованої особистості. Саме тому організація роботи різноманітних гуртків, секцій, студій у позашкільних навчальних закладах, потребує особливої уваги. Результативність позашкільної освіти значною мірою залежить від чіткої, продуманої її організації, планування та координації.

Взаємодія керівника гуртка з сім'ями гуртківців – дуже важлива ділянка роботи. Саме батьки мають можливість допомогти системі роботи позашкільного закладу, щоб вихованці гуртків реалізували свій виховний потенціал. Діяльність батьків і керівника гуртка буде успішною лише в тому випадку, якщо вони стануть союзниками, що дасть їм змогу краще пізнати дитину, побачити її у різних ситуаціях. Керівник гуртка повинен допомогти батькам усвідомити, що індивідуальні особливості дітей, розвиток їх здібностей, формування ціннісних життєвих орієнтирів – це їх спільна робота.

Зазначимо, що сім'я, як і позашкільний навчальний заклад, – це своєрідний посередник між особистістю, яка формується, і суспільством. Варто звернути увагу, що батьки повинні мати уявлення про мету і завдання, кінцевий процес виховання, що допоможе їм у вихованні власної дитини.

Керівник гуртка і батьки відчувають труднощі у встановленні контактів з дітьми. Тому вони повинні спільно віднайти найбільш ефективні засоби розв'язання цієї проблеми, долучати батьків до педагогічної просвіти, визначати зміст і оптимальні форми цієї роботи, яку слід спрямувати на вирішення певних завдань.

Найпоширенішою формою групової роботи з батьками є батьківські збори. Батьківські збори проводяться один раз на місяць залежно від особливостей групи. Перші батьківські збори, як правило, є організаційними й проводяться на початку вересня, а наступні є тематичними зборами, на яких обговорюються потреби батьків, керівника гуртка, закладу освіти. Останні збори року є підсумковими та проводяться наприкінці навчального року в травні. Має сенс керівнику гуртка підготувати до кожних батьківських зборів діагностичний або статистичний матеріал, пов'язаний із вивченням окремих аспектів життя членів гуртка. Корисність зборів для батьків полягає в отриманні особливо актуальної для них саме на цей час інформації. Тому батьківські збори доцільно урізноманітнити такими рубриками, які згодом можуть стати традиційними: «Виховання дітей у родині», «Василь Сухомлинський про родинне виховання», «Мирослав Стельмахович про виховання дитини засобами народної педагогіки», «Крилаті вирази про виховання», «Абетка виховання дітей у родині», «Радимо прочитати, переглянути», «Книжкова полиця батьків», «Обговоріть разом із дитиною», «Скринька мудрості», «Творча майстерня родини» та ін. [2].

В.О.Сухомлинський стверджував: «У сім'ї шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини-культурної особистості. Із сім'ї починається суспільне виховання. У сім'ї, образно кажучи,

зкладається коріння, з якого виростають потім і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави. На моральному здоров'ї сім'ї будується педагогічна мудрість школи» [5].

Важливою умовою ефективної навчально-виховної роботи з дітьми є партнерство закладу освіти і сім'ї, спрямоване на формування високого рівня педагогічної культури батьків. Тісна співдружність закладу освіти та сім'ї допомагає забезпечити єдність вимог і виховних впливів. Велике значення має заохочення батьків, яке здійснюється в різних формах: нагородження грамотами, дипломами, сувенірами, зробленими руками членів гуртка, випущені іменні вітальні стіннівки або медалі, листи подяки, які керівник гуртка надсилає додому батькам. Варто зазначити, що великим стимулом для гуртківця може стати лист подяки, отриманий сім'єю у день народження дитини.

Керівник гуртка повинен працювати з батьками щоденно, використовуючи різноманітні форми роботи: спілкування, консультації, залучення батьків до організації та проведення заходів, екскурсій, виставок, а також проводячи погурткові творчі засідання.

Батьки розглядають будь-які питання і приймають рішення, крім тих, що належать до компетенції інших органів управління чи органів громадського самоврядування закладу.

З метою дотримання протиепідемічних заходів під час карантину робота з батьками керівником гуртка може проводитися як в офлайн, так і в онлайн режимі, відповідно Постанови головного державного санітарного лікаря України Міністерства охорони здоров'я України від 06.09.2021 № 10 «Про затвердження протиепідемічних заходів у закладах освіти на період карантину у зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID – 19)».

Завдяки співпраці з батьками членів гуртка налагоджений механізм взаємодії «педагоги-вихованці-батьки», який включає організацію та участь учасників освітнього процесу у житті закладу позашкільної освіти.

Особливу увагу керівник гуртка повинен звернути на просвіту батьків: надання батькам систематизованих знань з теорії виховання, привернення їх уваги до актуальних проблем виховання. Заняття можуть відбуватися у формі лекцій та семінарів, тестів, обговорення педагогічних ситуацій, перегляді презентацій, відео роликів, кінофільмів онлайн. Доцільно залучати батьків до участі в обговоренні проблем, які стосуються виховання їх дітей. Диспути, дискусії, дебати, обмін думками з наболілих питань виховання дітей у сім'ї є найцікавішими методами взаємодії педагога з батьками гуртківців.

Цікавою формою роботи є проведення Днів відчинених дверей, головною метою якого є показати роботу центру дитячої та юнацької творчості, привернути увагу батьків до проблем виховання. Для цього кожен гурток готує виставку робіт гуртківців, святково прикрашається заклад освіти.

Отже, заклади позашкільної освіти є невід'ємною і водночас унікальною ланкою, яка забезпечує безперервність освіти, створюючи умови для

додаткової освіти, виховання творчої, гармонійної, інтелектуально-розвинутої особистості, формування національної самовідданості, професійного самовизначення. Тут здійснюється трудове виховання, робота з обдарованими дітьми, раннє виявлення і подальший розвиток у кожної дитини нахилів, здібностей.

Спільно з батьками керівники гуртків зможуть організувати такі напрями діяльності, які допоможуть вихованцям реалізувати свої творчі здібності. Батьки повинні бути переконані, що саме в позаурочний час, займаючись у різноманітних гуртках, дитина має змогу розкрити свої таланти, самовиразитися, реалізуватися, розвивати естетичний смак і фізичні здібності, навчитися терпінню та працелюбності.

Список використаних джерел

1. Зміст, форми та методи роботи з батьками. URL : <https://bagovucya.webnode.com.ua/robotashkoli/formi-ta-mjetodi-roboti-z-batkami/>
2. Нова українська школа. Порадник для вчителя. Розділ 8. Співпраця з батьками. URL : https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozd_8_Batki.pdf
3. Програма та методичні рекомендації / [редактори-укладачі: О. В. Аніщенко, М. А. Араджионі, А. І. Гусєв, В. І. Потапова]. – К. : ТОВ «Прометей», 2019. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719910/76>
4. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Савченко С.В. Педагогіка партнерства у проекті Концепції «Нової української школи». Режим доступу: <https://www.slideshare.net/ippokubg/ss-67119769>

ТЕХНОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ДО СПІВРОБІТНИЦТВА З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ

Т.В. Потапчук

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Професійна діяльність педагога постійно пов'язана із сімейним вихованням та взаємодією з батьками дітей, що передбачає впровадження різних форм соціально-педагогічної допомоги родині, корекційну роботу та педагогічну освіту батьків.

Традиційна система підготовки майбутніх педагогів не в повній мірі враховує актуальні проблеми і соціальні орієнтири щодо сім'ї, взаємодії ЗДО та сім'ї, соціально-педагогічної діяльності вихователя з батьками дитини. Тому виникає суперечність між вимогами держави до діяльності педагога в різноманітному дитячому колективі, взаємодії з різними типами сімей дітей і недостатньою його підготовленістю до цієї роботи в нових соціокультурних умовах. Необхідність гармонізації родинного й суспільного виховання потребує внесення змін у процес підготовки майбутніх педагогів до роботи з

батьками дітей відповідно до сучасних запитів соціально-педагогічної діяльності в Україні.

Педагогічний аспект проблеми підготовки майбутніх педагогів до роботи з батьками дітей відображений у дослідженнях О. Кіліченко, С. Корнієнко, Т. Кравченко, О. Савченко, Н. Стрельнікової, Л. Хомич та ін.

Сучасним соціальним проблемам сім'ї та вихованню дітей присвячені дослідження Л. Волинець, З. Зайцевої, В. Семиченко, Ю. Якубової; зарубіжних педагогів: С. Лупан, А. Торре Делла, Дж. Уінделл, Г. Фігдор, Д. Фіцпатрік та ін.

Ефективність професійної підготовки майбутніх педагогів залежить від організаційних форм навчальної роботи. Основними формами організації навчального процесу у ЗВО є такі: лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття, спецкурси, спецсемінари, факультативи, педагогічна практика, консультації, колоквиуми, контрольні, курсові і дипломні роботи. Особливе значення у набутті професійних умінь має педагогічна практика і лабораторний практикум із спеціальності [1].

Засвоєння різноманітних форм та методів активного навчання допомагає майбутнім педагогам швидше набутти професійного досвіду, глибше усвідомити соціальне призначення професії вихователя. Саме тому до кожного практичного заняття доцільно розробляти практичні завдання, спрямовані на розвиток мислення майбутніх педагогів та формування практичних умінь і навичок виховної роботи з дітьми. На практичних заняттях широко використовуються активні методи навчання, зокрема аналіз педагогічних ситуацій і виховних задач.

Особливостями сучасної професійно-педагогічної підготовки майбутнього педагога є орієнтація на розвиток особистості студента як неповторної індивідуальності; створення оптимальних умов для його становлення, особистісного розвитку; розвиток у нього механізмів саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту та самовиховання; в підтримці на шляху професійного самовизначення і самореалізації, готовність його до реалізації особистісно-орієнтованого навчання та творчої діяльності в майбутній професії [3].

Однією з найважливіших якостей батьків-вихователів, на нашу думку, є вміння спостерігати. Як зазначає О. Савченко, «не просто дивитись на дитину чи прискіпливо наглядати за нею, а уважно і доброзичливо придивлятися до її поведінки, помічати зміни настроїв, прагнути об'єктивно зрозуміти мотиви вчинків, не робити поспішних висновків, а узагальнювати результати багатьох спостережень. Відчувати зміни душевного стану дитини, прагнути зрозуміти його причини – найважливіша умова успішного застосування всіх педагогічних прийомів» [1, с. 85]. Неодмінною ознакою педагогічної культури батьків є також їхнє вміння володіти словом, але не кожен з них уміє розмовляти з дітьми, переконливо пояснювати, формувати стиль поведінки. Тож дуже важливо пам'ятати; що б ви не говорили дітям, обережно користуйтеся словами. Під час спілкування батьки досить часто

вдаються до одного з методів виховання – репродуктивного пояснення, за допомогою якого а діалогічній формі розкривають перед дітьми найсуттєвіші особливості етичних норм спілкування, формують позитивне ставлення до школи, першого вчителя, у співпраці з педагогом складають режим дня для своєї дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей і життєдіяльності родини.

Важливим чинником педагогічної співробітництва є вмiла організація та проведення батьківських зборів з метою вирішення проблем навчально-виховної діяльності дітей, надання практичних порад і рекомендацій, які стануть в пригоді кожній сім'ї. «Батьківська педагогіка, – за словами В. Сухомлинського, – це елементарне коло знань матері та батька про те, як істота, що народилася від людини, стає людиною, це фундамент, основа всієї педагогічної теорії та практики...» [2, с.152].

Список використаних джерел

1. Савченко О. Я. Сімейне виховання. Молодші школярі. К. : Рад. шк., 1979. 141 с.
2. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. К. : Рад. шк., 1978. 263 с.
3. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник. 2-ге вид., доп. К. : Академвидав, 2010. 456 с.

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

І. Л. Пукас

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Комп'ютерні технології включають широкий спектр цифрових технологій, що використовуються для створення, передачі, розповсюдження інформації та надання послуг: програмне забезпечення, комп'ютери, телефонні лінії, мобільний зв'язок, електронна пошта, мережі безпроводного і кабельного зв'язку, мультимедіа, Інтернет [1, с. 121].

Аналіз літературних джерел з проблеми, а також реальної практики підвищення рівня професіоналізму вчителя, ми виділили найбільш типові: інститут наставництва; постійно діючі проблемні семінари; методичні семінари, методичні виставки; відвідування відкритих уроків, взаємовідвідування, колективне аналізування; колективне проектування уроку на задану тему за інноваційними технологіями; робота з педагогами в малих групах; проблемно-творчі групи вчителів; професійні конкурси, відео тренінги; лекції; навчальні ігри; дискусії та ін.

Сучасні комп'ютерні технології дозволяють людині безперервно перебувати в глобальному інформаційному полі, бути не лише споживачем, але й активним учасником формування та корегування інформаційних потоків, що сприяє генеруванню та реалізації важливих ідей,

самоактуалізації, соціальній адаптації. Відкритість доступу до мережі забезпечує процес колективного формування контенту, безперервність його накопичення та підвищення якісних характеристик [2].

Сьогодні найефективнішим засобом оптимізації навчання вважається застосування електронних бібліотек різноманітних профілів та напрямків, представлених у мережі Інтернет.

Електронні бібліотеки, які розміщені в мережі Інтернет, мають такі недоліки: всі книги відскановані та оброблені не завжди якісно; електронні дані можуть містити віруси; не завжди зручна система інформаційного пошуку на сайті.

При роботі з Інтернет ресурсами у навчанні формуються такі основні вміння роботи з даними, як здатність її критичного аналізу та ефективного використання для вирішення практичних та пізнавальних завдань. Також в учнів формуються знання та вміння засобів комп'ютерних та інформаційних технологій.

Електронні бібліотеки, які розміщені в мережі Інтернет, мають такі переваги: великий обсяг даних та вибір наявної літератури, зручність її застосування та дешевизна одержуваних даних; мінімізація часу, витраченого на пошук даних.

Поступово педагоги опановують особливості структури потоків даних, навички їх відбору, аналізу, пошуку, оцінки, обробки та систематизації використання методів та засобів їх захисту.

Розширення міжнародних контактів у всіх сферах діяльності, більш вільний доступ до даних, стрімкий розвиток телекомунікаційної технології формують нові умови для освітньої галузі.

Робота з інформаційними масивами, вміння знайти необхідні дані, проаналізувати їх і застосувати у різних цілях пізнання, стає основним видом самостійної пізнавальної роботи у сучасних освітніх установах.

Для ефективного застосування можливостей телекомунікаційних технологій необхідні спеціалізовані навички. Навчальний процес є певною педагогічною системою. Способи здійснення методів та форм навчання різні.

Їх вибір здійснюється відповідно до найбільш ефективним та прийнятним способом досягнення освітніх цілей. Головною специфічною характеристикою телекомунікаційного проекту є його міжпредметність.

Однак, як показала міжнародна практика та численні експерименти, на відміну від простого листування, спеціально організована цілеспрямована спільна робота педагогів у мережі може дати вищий педагогічний результат.

Список використаних джерел

1. Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини ; гол. ред. Н. С. Побірченко та ін. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. Вип. 10. Ч. 1. 323 с.

2. Пукас І. Л. Мережева взаємодія в освіті як фактор підвищення професійної компетентності педагогів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : зб. наук.

ШКІЛЬНИЙ МУЗЕЙ У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

О. Д. Рокицька

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

Одним з актуальних завдань національної освіти є формування гідних громадян Української держави. Насамперед йдеться про виховання школярів як складник освітнього процесу, формування в учнів наукового світогляду, зокрема й історичного, високих моральних якостей, національної свідомості та громадянської позиції [8].

У Концепції Нової української школи [4] серед першочергових завдань системи загальної середньої освіти визначено формування учнів як громадян, патріотів України з активною життєвою позицією, які діють згідно з морально-етичними принципами та здатні приймати відповідні рішення.

З огляду на зазначене вище перед освітянською громадою постають завдання оновлення діяльності кожного закладу освіти на основі пошуку й застосування інноваційних методів і прийомів, засобів, спрямованих на підвищення якості української системи освіти. Виховання як невід'ємний складник освітнього процесу [4] має орієнтуватися на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

У зв'язку із цим зростає роль шкільних музеїв як форми організації роботи, спрямованої на розвиток самодостатньої творчої особистості з активною громадянською позицією, утвердження партнерства (діалогічного спілкування, взаємодії та співпраці) учасників освітнього процесу; об'єднання спільними цілями та прагненнями учнів, батьків і вчителів, які є добровільними, зацікавленими, рівноправними учасниками освітнього процесу.

Тож **актуальність досліджуваної проблеми** зумовлена принципово новими підходами до організації музейної справи, розвитку музейної педагогіки як нової освітньої технології, що сприяє становленню особистості, формуванню національно свідомого громадянина, патріота своєї Батьківщини. Вважаємо, що в цьому контексті значні потенційні можливості має музейна педагогіка, що базується на розвивальному та виховному впливі музеїв на формування особистості, зокрема на виховання патріотичних почуттів сучасного громадянина.

Музей – це соціокультурний інститут, що формувався в довготривалому історичному суспільному розвитку, побудований за принципом діалогу культур; в основі його діяльності – збирання, збереження та популяризація різноманітних музейних експонатів – предметів матеріальної й духовної культури [7]. Музеї мають великий освітній, зокрема й виховний, потенціал, оскільки забезпечують добирання подій і фактів на основі документування, особливо якщо цією діяльністю займається не лише педагог, а й учні. Музейний предмет, будучи джерелом інформації про людей і події, здатний впливати емоційно, викликати відчуття причетності, оскільки роль дослідників історії виконують і вчитель, і діти під його керуванням. Освітня функція музеїв набуває особливої значущості й цінності, нової динаміки у XXI столітті, підтверджуючи високу затребуваність суспільством ціннісного інформаційного потенціалу.

У контексті розглядуваної проблеми актуалізуються питання науково-теоретичного розроблення та практичної реалізації музейно-педагогічних програм державних музеїв України, яких більше 500 (державних і комунальних), а також близько 6 тисяч громадських.

За даними досліджень Л. Гайди [2], в Україні нараховується 470 музеїв різних профілів і форм власності та 4432 музеїв у закладах освіти. До прикладу, нині в навчальних закладах системи освіти Київської області зареєстровано більше 285 музеїв, які працюють на громадських засадах. Вони зберігають і примножують історико-культурну та етнографічну спадщину українського народу, що має вагомий потенціал для просвітницької й освітньої діяльності.

У музейних добірках нагромаджено унікальні творіння матеріальної і духовної культури народів, розкрито їх науковий, суспільно-політичний, історичний і культурно-освітній розвиток. Вони становлять, вважає Р. Маньковська [6], невід’ємну частину загальнолюдських цінностей, відображають ідеали поколінь, розкривають різні періоди історії, видатних діячів держави, науки, освіти і культури та є основною формою формування патріотичних почуттів школярів.

Загальна мета шкільних музеїв як однієї з форм організації культурно-освітньої діяльності закладу освіти – сприяння успішному розвитку обдарованої молоді, підготовці всебічно і гармонійно розвинених членів суспільства.

Визначимо такі основні завдання діяльності музеїв:

- сприяти загальному розвитку й розширенню світогляду учнів, зокрема й історичного, формуванню в них пізнавальних інтересів, творчих здібностей, дослідницьких нахилів;
- формувати вміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися в політичній і науковій інформації;
- розширювати зміст освітнього процесу, забезпечувати його зв’язок із життям;
- сприяти профорієнтації учнів;

– формувати в учнів національну свідомість, громадську активність, активну життєву позицію, естетичну культуру;

– залучати учнів до активної участі у збереженні й популяризації серед населення пам'яток матеріальної й духовної культури нашого народу, охороні природи, вивченні ресурсів країни.

М. Юхневич [6] до базових форм культурно-освітньої діяльності музею зараховує екскурсії, лекції, консультації, наукові читання, (конференції, сесії, засідання), клуб (гуртки, студії), конкурси (олімпіади, вікторини), зустрічі з цікавими людьми, концерти (літературні вечори, театральні вистави, кіносеанси), свята, історичні ігри тощо.

У діяльності будь-якого сучасного музею наявні й педагогічні аспекти, що спричинило виникнення спеціальної наукової галузі – музейної педагогіки. Проте в педагогічному музеї «педагогічне» є не аспектом, а становить головний зміст його колекцій. За результатами узагальнення поглядів сучасних музеєзнавців (Т. Белофастова, О. Вансалова, Л. Гайда, М. Гнедовський, Н. Ганнусенко, О. Караманов, Ю. Омельченко, О. Салата, Г. Скрипник, Б. Столяров, М. Юхневич та ін.) [6] можна зробити висновок, що предмет музейної педагогіки становлять зміст, методи, форми й особливості педагогічного впливу музею на різні категорії населення.

Загалом поняття "музейна педагогіка" трактується як "галузь науки, що вивчає історію, особливості культурної й освітньої діяльності музеїв, методи дії музеїв на різні категорії відвідувачів, взаємодію музеїв з освітніми установами" [1]. Музейна педагогіка зумовлює новий етап у реалізації освітньо-культурного потенціалу музею й розглядається вітчизняними вченими [7] як нова галузь педагогічної науки, яка має міждисциплінарний характер, перебуваючи «на перехресті» музеєзнавства, соціальної педагогіки й педагогіки дозвілля. Музейна педагогіка – це галузь педагогічної науки, сформована на основі науково-практичної діяльності й спрямована на передавання культурно-освітнього досвіду в умовах музейного середовища [1].

Сучасна музейна педагогіка в Україні розвивається на основі музейної комунікації, збагачення її змісту, упровадження нових методик, спрямування на формування світогляду, творчих здібностей особистості засобами особливого впливу, виховання громадсько-патріотичної позиції учнівської молоді.

У сучасності в освітньому процесі музейна педагогіка, постійно розвиваючись, набуває дедалі більшої популярності. Завдяки музейно-педагогічним технологіям у вчителя з'являються нові методи навчання й виховання юного покоління, а в дитини розвивається інтелект, вона отримує ширші можливості вивчення світу. Це забезпечує широкі можливості щодо розуміння цінності культурних надбань, збережених людством, щоб сформувати потребу розкривати його таємниці, зберегти та примножувати їх.

На думку Т. Белофастової [1], до питань музейної педагогіки належать такі: особливості здійснення освітнього процесу в музеї (принципи

і закономірності); музейно-педагогічні форми і методи діяльності; специфіка видів діяльності в музеї, керування нею (специфіка педагогічного впливу музейної інформації на різні соціальні й демографічні групи аудиторії, що потребує диференційованого підходу до визначення мети, завдань, і змісту впливу на кожну з них); експозиційна діяльність (урахування педагогічних аспектів у розробленні експозиційного сценарію); прогнозування розвитку музеїв у реалізації ними педагогічних можливостей; моделювання нових напрямів і способів залучення особистості до історико-культурної спадщини.

Б. Столяров [6], досліджуючи питання музейної педагогіки, у розробленні **моделі музейно-педагогічного процесу**, визначенні його складників особливого значення надає методологічній основі музейно-педагогічного процесу (діалог з пам'яткою, музейним педагогом, міжособистісний діалог з учнем), музейному середовищу (музейне приміщення, музейний предмет, музейний педагог, навколо музейний простір, експозиція, експонат, глядач), **формам музейно-педагогічного процесу** (екскурсія, музейний урок, лекція) тощо.

Окремі підходи до вирішення означеної проблеми знайшли відображення у працях О. Караманова [3]. Науковець надає перевагу різним способам організації педагогічної взаємодії з відвідувачами та наголошує на необхідності забезпечення характерних чинників такої взаємодії, як невимуженості, психологічно комфортної атмосфери, здивування, зацікавленості й безпосередності. Музеезнавець презентує модель американських музейних педагогів щодо **занурення дитини у стихію історичних подій і пригод за допомогою ролівої гри** задля набуття дітьми знань і життєвого досвіду.

У Київській області навчально-методичний та організаційний супровід діяльності музеїв регіону здійснює Комунальний заклад Київської обласної ради «Центр творчості дітей та юнацтва Київщини» (створення музею, формування нормативно-правової бази, затвердження навчальних програм гуртків, організація навчальних заходів, презентація досвіду тощо), а музей історії освіти Київщини на базі Комунального навчального закладу Київської обласної ради "Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів" є науково-методичним центром для науковців і вчителів-практиків, які задіяні в музейній педагогіці, осередком популяризації їхніх здобутків і досвіду.

Окрім цього, із досвіду співпраці з музеями в закладах освіти можемо стверджувати, що їх керівниками напрацьовано значний педагогічний досвід роботи, але недостатньо використовуються методи та форми музейної педагогіки. Тому **завданням педагогічного колективу школи, у якій є музей, є високоефективне використання його зібрання в культурно-освітній діяльності школи.** Шкільний музей повинен органічно вписуватися в систему заходів, що проводяться, стати місцем здійснення культурно-історичної ідентифікації, діалогу часів, людей і музейних предметів.

Виокремлюють такі **напрями діяльності шкільного музею** в контексті музейної педагогіки: пошуково-дослідницький, експозиційний (оформлювальний), екскурсійний, культурно-масові заходи та справи. Тому як ефективні **форми роботи у впровадженні музейної педагогіки** розглядаються масові (екскурсії, походи, експедиції, вечори, олімпіади, вікторини, зустрічі з учасниками й свідками історичних подій, краєзнавчі ігри, шкільні конференції, лекції, поїздки до музеїв інших міст), групові (гурток, товариство, видання путівників, альбомів, журналів, буклетів, створення презентацій, цільових проєктів, відеофільмів, веб-порталів тощо) та індивідуальні (робота з документальними матеріалами архівів, підготовка доповідей, запис спогадів, спостереження за життям і побутом народу, що вивчається, написання наукових робіт, листування з воїнами, персональні виставки учнів тощо). Як особливо ефективні в музейній педагогіці розглядаємо ігрові технології, технології колективних творчих справ, технологію проблемного навчання.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що **мета музейної педагогіки** полягає у створенні умов для розвитку особистості на основі включення її в різноманітну діяльність шкільного музею, а її **завдання** передбачають:

–залучення молоді до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідної, художньо-естетичної та природоохоронної роботи;

–формування в дітей і молоді самосвідомості, уміння успішно адаптуватися в навколишньому світі, активної життєвої позиції, соціально-громадського досвіду;

–розширення й поглиблення загальноосвітньої і професійної підготовки молоді;

–надання можливості реалізуватися відповідно до своїх здібностей та інтересів, виявляти свою неповторну індивідуальність;

–виховання любові до рідного краю та людей, які забезпечують його розвиток [8].

Завдання педагога в межах музейної педагогіки є такими:

–навчити дитину бачити історично-культурний контекст навколишніх речей, тобто оцінювати їх у контексті історичного й культурного розвитку;

–формувати розуміння взаємозв'язку історичних епох, своєї причетності до сучасної культури, нерозривно пов'язаної з минулим;

–розвивати здатність до естетичного споглядання, співпереживання і насолоди;

–формувати толерантність, повагу до інших культур та їх розуміння [8].

Список використаних джерел

1. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру : автореф. дис. канд. пед. наук. Київ, 2003. 22 с.
2. Гайда Л. А. Розвиток музейної педагогіки в Україні. *Позашкільня*. 2012. № 10(70). С. 51–51.

3. Караманов О.В. Музейна педагогіка в контексті багатокультурного освітнього середовища в Україні. *Шлях освіти*. 2012. № 2 (64). С. 8–11.
4. Концепція Нової української школи / упорядн. Гриневич Лілія, Елькін Олександр, Калашнікова Світлана та ін. / заг. ред. Грищенка Михайла ; Міністерство освіти і науки України. Київ, 2016. 36 с.
5. Маньковська Р. В. Музеезнавство в Україні. Київ, 2000. 140 с.
6. Рокицька О. Д. Роль музею історії освіти Київщини у вихованні патріотичних почуттів сучасного громадянина. *Шкільний музей як центр національно-патріотичного виховання учнівської молоді* : навчально-методичний посібник / укладач О.Д. Рокицька. Біла Церква : КВНЗ КОР АНО, 2016. 269 с.
7. Салата О.О. Основи музеезнавства : навчально-методичний посібник. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 164 с.
8. Салата О.О. Музей у системі освітнього простору сучасного суспільства. *Директор школи*. 2012. № 12(680). С. 41–45.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ І БАТЬКІВ У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

В.М. Сич

*Сквирський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів №3
імені Петра Тисьменецького*

Запорукою ефективної освітньої роботи з дітьми є співробітництво закладу освіти і сім'ї, спрямоване на формування високого рівня педагогічної культури батьків. Особливості взаємин закладу освіти із сім'ями учнів регламентуються державними документами: законом України «Про освіту», законом України «Про повну загальну середню освіту» та ін. Вони визначають пріоритетні завдання, на які має бути спрямована діяльність закладів загальної середньої освіти, а саме духовно-моральний розвиток, виховання та якість підготовки учнів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, мобільності й конкурентоспроможності на ринку праці; організаційно-методичного забезпечення педагогічної підготовки батьків як важливої ланки загального виховного процесу.

Значний внесок у дослідження проблеми взаємодії закладу освіти і сім'ї у вихованні особистості зробили сучасні вчені. Окремі аспекти взаємодії сім'ї та школи розкривають О. Вакуленко, Я. Журецький, В. Кириченко, В. Костів, В. Постовий та ін.; роль школи як координуючого центру взаємодії сім'ї і педагогів визначають С. Захаренко, В. Тригубенко; форми роботи з батьками розробляють Т. Дем'янюк, С. Карпенчук, О. Коберник, В. Омеляненко, В. Ягупов та ін.; функції сім'ї окреслюють В. Голофаст, В. Мацьковський, В. Савка, Н. Уманець та ін.; типи спілкування у сім'ї характеризують Г. Авдіянц, Т. Алексеенко; психолого-педагогічні особливості молодшого шкільного віку розкривають Т. Буняк, В. Галузинський, К. Гуревич, В. Крутецький та ін. Сьогодні питання взаємодії закладу освіти і батьків стало ключовим у вихованні учнів.

Мета статті полягає у визначенні шляхів оптимізації психолого-педагогічної взаємодії закладу освіти і батьків у процесі виховання учнівської молоді.

В основі психолого-педагогічної взаємодії лежить співпраця, котра є початком соціального життя людей. Можливість поступового формування якостей особистості учня відкривається за умови тісної взаємодії вчителя з психологом, вчителя з батьками, вчителя з учнями в процесі спільного планування та здійснення діагностичної і корекційної роботи в учнівському колективі.

Варто підкреслити, що запорукою успішної навчальної та виховної роботи в закладі освіти є ніщо інше як співпраця класного керівника з батьками. Важливим і відповідальним завданням вчителя та закладу освіти загалом є допомогти батькам стати активними учасниками педагогічного процесу, адже родина здійснює значний вплив на процес розвитку особистості учня.

Нова українська школа ставить завдання сформувати у дітей такі компетентності, як: спілкування державною, рідною мовою; спілкування іноземними мовами; математична грамотність; компетентності в природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрову компетентність; уміння вчитися впродовж життя, соціальну та громадянську; інноваційність і підприємливість; обізнаність і здатність до самовираження в культурі; екологічну грамотність і здорове життя. Необхідно докласти багато зусиль спочатку батьків, а потім спільної праці батьків та вчителів, щоб сформувати такі якості в дітей. Тому, тільки через порозуміння, співпрацю та підтримку кожного учасника освітнього процесу можна досягти позитивного результату.

Ефективність спільних дій закладу освіти і сім'ї щодо якості надання освітніх послуг у багатьох випадках залежить від особливостей організації роботи з батьками учнів. Проте, іноді в шкільному та сімейному вихованні немає узгодженості, що гальмує належний розвиток і формування особистості учня.

Налагодження взаємодії закладу освіти і сім'ї, за дослідженнями деяких вчених, може відбуватися різними шляхами. Так, Т. Фалькович, Н. Толстоухова, Л. Обухова зазначають, що таку взаємодію можна досягнути узгодженістю виховних впливів, що здійснюються закладом освіти і сім'єю, «не применшуючи інтереси один одного і поєднуючи зусилля для досягнення більш високих результатів» [6, с. 9]. Т. Виноградова вважає, що забезпечення «розумного об'єднання можливостей, зусиль в організації життєдіяльності школярів» сприятиме взаємодії закладу освіти і сім'ї [2, с.51]. О. Докукіна вказує на створення саморозвивальної системи, за якої саме батьки ініціювали б і зміцнювали шкільні традиції, відчуваючи себе повноцінними учасниками всього, що відбувається у школі [3, с.127]. На думку А. Свиридова та В. Зикратова, вивчення та врахування соціального

замовлення батьків є передумовою «організації соціально значущої діяльності й розширення співдружності дітей і дорослих» [4, с.221].

Варто зазначити, що нині більшість сімей потребує практичної психолого-педагогічної допомоги у процесі виховання учнівської молоді. Тому педагогічному колективу закладу освіти необхідно залучати батьків до активної взаємодії; розробляти спеціальні виховні програми; пропагувати психологічні знання; ознайомлювати батьків з віковими особливостями і потребами дітей; наслідками їх ігнорування; створювати осередки на базі освітнього закладу, позаосвітніх та громадських закладів.

Успіх такої практичної психолого-педагогічної допомоги батькам залежить від ефективної взаємодії психологів, вчителів і батьків у забезпеченні гармонійного розвитку особистості учня, впровадження у систему навчально-виховних заходів семінари, лекції та психологічні тренінги з батьками.

Психолого-педагогічна взаємодія адміністрації освітнього закладу, класного керівника з батьками повинна спрямовуватись на: інтеграцію зусиль сім'ї і педагогічного колективу в діяльності щодо розвитку особистості дитини; забезпечення участі батьків в організації навчально-виховного процесу і шкільному самоврядуванні; мотивацію батьків до вивчення науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з проблем розвитку та виховання дітей; підвищення психолого-педагогічної культури батьків, поповнення арсеналу їх знань, вмінь і навичок виховної взаємодії з дітьми; підвищення відповідальності батьків за виховання дітей, ролі батька у родині; створення системи просвітницької роботи, спрямованої на підвищення правової культури батьків; презентації успішного досвіду сімейного виховання; підвищення рівня профінформованості батьків та їхньої компетентності з проблем формування здорового способу життя, профілактики асоціальної поведінки та поширення шкідливих звичок, репродуктивного здоров'я дітей та молоді, організації змістовного сімейного дозвілля; залучення батьків до виховної роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання; надання психолого-педагогічної підтримки та допомоги проблемним сім'ям [5, с.20-21].

Психолого-педагогічна робота з батьками повинна будуватися за такими напрямками: організація діагностичної роботи щодо вивчення сімей; організація психолого-педагогічної освіти батьків; робота психологічної служби закладу освіти, заняття з елементами тренінгу, поради та рекомендації практичного психолога, соціального педагога, логопеда, вчителів-предметників, класних керівників, адміністрації закладу освіти, відкриті уроки та заходи, дні відкритих дверей.

Також у закладі освіти необхідно практикувати такі форми роботи з батьками: батьківські збори, рольові ігри; дні родини; зустрічі за «круглим столом»; спільні екскурсії; семінари; відкриті уроки та ін.

Н. Басюк до основних чинників, що позитивно впливають на процес взаємодії закладу освіти та сім'ї, відносить: активність педагогів школи,

використання різних методів співробітництва з сім'ями учнів, продумане планування роботи з батьками; розуміння батьками зв'язку між наявним у них рівнем підготовленості до взаємодії зі школою, рівнем педагогічної культури та успіхами в особистісному становленні дитини; встановлення особистих контактів між батьками та вчителями як підґрунтя для створення рівноправних відносин у шкільному співтоваристві; створення в школі середовища, спрямованого на сім'ю, з метою досягнення більшої відповідності її культурним, економічним та соціальним особливостям, що значною мірою впливає на рівень досягнень дітей у школі [1].

Варто пам'ятати, що тісна співпраця адміністрації, педагогів з батьками сприятиме створенню позитивного психологічного мікроклімату в закладі освіти, встановленню довірливих стосунків між учнями та вчителями. Це допоможе активізувати їх участь в усіх заходах закладу освіти, а також знизить кількість звернень батьків до адміністрації із скаргами.

Висновки. Успішний розвиток учнівської молоді значною мірою залежить від дружної і погодженої психолого-педагогічної взаємодії закладу освіти і батьків у процесі виховання учнів. Необхідно зауважити, що це повинні добре розуміти не тільки вчителі, а й батьки. Більшість батьків не мають достатніх відповідних знань, не завжди вміють пізнати свою дитину, її вікові та індивідуальні особливості, що негативно позначається на її розвитку та формуванні ціннісних орієнтацій. Батьки повинні разом з дітьми, жити своїм закладом освіти, співпрацювати з педагогами. А заклад освіти повинен спрямувати учасників освітнього процесу на об'єднання зусиль щодо успішного навчання, виховання та розвитку учнівської молоді.

Список використаних джерел

1. Басюк Н.А. Партнерська взаємодія вчителя Нової української школи з батьками молодших школярів // Актуальні проблеми та перспективи дошкільної освіти в сучасному освітньому просторі : збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О.О. Максимової, М.А. Федорової. Житомир : ФОП Левковець, 2019. С. 7–10.
2. Виноградова Т. «Взаємодія батьків і педагогів – необхідна умова для виховання нового покоління». Педагогічна скарбниця Донеччини, № 2, с. 51–52, 2003.
3. Докукина Е.М. Взаимодействие семьи и школы в формировании нравственных основ поведения младших школьников : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. К. 134 с.
4. Свиридов А., Зикратов В. Сотрудничество: семья и школа. Народное образование. 2006. № 8. С. 220-224.
5. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. Х. : Видавництво «Точка», 2007. 192 с
6. Фалькович Т.А., Толстоухова Н.С., Обухова Л.А.. Нетрадиционные формы работы с родителями. М. : 5 за знания, 2005. С. 9.

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ СТАВЛЕНЬ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ХІМІЇ

І. І. Сотніченко

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

...учитись на людину треба все життя.

Василь Сухомлинський

Завданням сучасної школи є не лише формування в учнів ключових і предметних компетентностей, а й виховання громадянина, патріота, морально та духовно зрілої особистості. Новою українською школою задеклароване виховання на цінностях: «Нова українська школа буде формувати ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством» [2]. Саме освіта спираючись на культуру формує основу духовності та моральності людини. «Навчання дітей і цінності – поняття, пов'язані між собою не за нашим бажанням, а на глибинному рівні» [3, с.3]. Особистість існує у відношенні до інших людей, соціуму, природи. Ціннісні ставлення як система знань, умінь, навичок, які носять суб'єктивний характер, є однією з визначальних складових у світогляді особистості, оскільки відображає переконання, особистісні риси, усвідомлені дії.

Хімія як природничий предмет, має ціннісну орієнтованість змісту навчання, а отже величезний потенціал виховання і розвитку. Орієнтуючись на загальнонавчальні ціннісні орієнтири в навчальній програмі конкретизовані ставлення в межах ключових компетентностей та означено ціннісний компонент в межах конкретної навчальної теми. Сьогодні «тріада цілей навчання зворотна тим, що ставилися раніше, і розглядається в такому порядку: формування ставлень – розвиток навичок – трансляція знань» [1, с.6].

Зміст базової хімічної освіти є засобом розвитку особистості учня, його інтегрування в систему світової культури, так як хімічні знання є феноменом культури. Предметний зміст курсу хімії спирається на концепцію чотирикомпонентного змісту загальної освіти: знання, способи діяльності, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення. Хімія як навчальний предмет робить значний внесок у розвиток особистості учня, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей.

В освітньому процесі чинником виховання служить усе, з чим взаємодіє учень: зміст, організація, взаємини учасників, умови, навчальна діяльність, методи та технології навчання, контроль та оцінювання, психологічна атмосфера та інші аспекти. Вчитель має постійно тримати в полі зору всі аспекти освітньої діяльності учнів, вивчати та активно

використовувати їх виховні можливості для формування системи ціннісних ставлень до: суспільства і держави; історичних, культурних і духовних надбань рідного краю; сім'ї, родини, інших людей; праці; природи; мистецтва; самого себе. Ціннісний складник програми з хімії «ґрунтується на усвідомленні учнем ролі хімії у пізнанні навколишнього світу і повсякденному житті, у розв'язуванні глобальних проблем людства, його сталого розвитку й особистісних потреб життєзабезпечення кожної людини» [1, с.27]. Наслідки виховної роботи втілюються у відповідних результатах – міцно й органічно засвоєних загальнолюдських і національних цінностях.

Визначаючи виховний потенціал конкретного уроку або заходу, учитель має врахувати можливості змісту матеріалу й навчальної мети, керуючись при цьому загальними вимогами до виховання і розвитку учнів, спираючись на наступність і перспективність у вихованні особистості, зважаючи на ціннісні орієнтири сучасної української школи та ціннісні ставлення, означені навчальною програмою з хімії. Виховна спрямованість уроку має стати визначальною: «саме цінності є фундаментом освіти та умовою формування людини та суспільства» [4].

На відміну від передавання знань з будь-якого навчального предмета певна цінність може успішно впроваджуватися у людській свідомості лише наскрізно, через настановлення й особистий приклад. Формування позитивних стосунків на уроках, ціннісних орієнтирів та ставлень багато в чому залежить від запропонованого саме вчителем стилю навчальних взаємовідносин та поведінки. Перш за все це забезпечення демократичних стосунків як важливої передумови реалізації та самореалізації потенційних можливостей кожного учня. Взаємини між усіма учасниками освітнього процесу мають бути партнерськими і спрямованими на відкрите та щире спілкування, сповнене утвердження морально-етичних (гідність, рівність, справедливість, толерантність та культурне різноманіття, турбота, чесність, довіра), соціально-правових (верховенство права, нетерпимість до корупції та фаворитизму, патріотизм, екологічно-етична цінність, соціальна відповідальність) та особистісно зорієнтованих цінностей (самореалізація, лідерство, свобода) [4].

Суспільству майбутнього потрібні люди з актуальними знаннями, гнучкістю й критичністю мислення, творчою ініціативою, високим рівнем загальнокультурних і громадянських цінностей. Виникає необхідність у створенні «спільної ціннісно-освітньої платформи для потреб української освіти» [4]. Недостатність уваги вчителя-предметника до ціннісного компоненту результатів навчання «є подібною будинку без фундаменту» [4].

Список використаних джерел

1. Навчання хімії учнів основної школи: методичний посібник / Величко Л.П., Вороненко Т.І., Нетрибійчук О.С.. — К.: «КОНВІ ПРІНТ», 2019 — 192 с. https://lib.iitta.gov.ua/718431/1/Chem_2019+%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C.pdf

2. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи, 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

3. Ціннісні засади Нової української школи очима вчителів. 2018. 66 с. URL: https://issuu.com/ilm_uvu/docs/zvit_2018_1_66_06_07_2018

4. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. 2019. 33 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf>

ПІДТРИМКА ДИТЯЧОЇ ГРИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИХОВАТЕЛЯМ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

М. М. Столяр

Інститут проблем виховання НАПН України

За даними міжнародної некомерційної організації «Save the Children» понад 117.7 мільйонів дітей у світі перебували у кризових ситуаціях та потребували підтримки у 2021 році. За даними міжнародної організації UNICEF з моменту початку повномасштабна російської війни в Україні понад 3 млн. українських дітей потребує допомоги.

Війна викликала в суспільстві багато емоцій серед яких гнів, біль, страх, розпач, розгубленість та тривога. Сьогодні майже кожна українська дитина травмована війною та є однією категорій внутрішньо переміщених діти, дітей з окупованих територій чи дітей біженців (переміщених за межі України).

За даними дослідження аналітичної компанії Gradus Research у квітні 2022 року, три чверті українських дітей (75%) демонструють симптоми травматизації психіки (рис. 1).

**3\4 українських дітей демонструють
симптоми травматизації психіки**

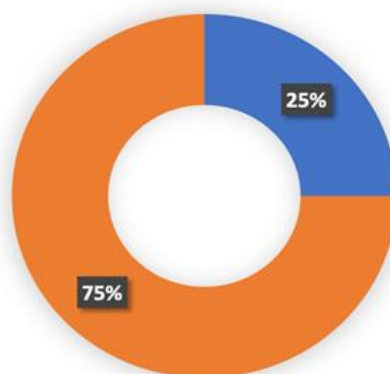

Рисунок 1. Кількість дітей, які демонструють симптоми травматизації психіки.

45% дітей, на думку їхніх батьків, мають перепади у настрої, а 41% - підвищену тривожність (рис.2).

Рисунок 2. Варіативність симптомів у дітей під час війни

Науково доведений факт, що тривале перебування дітей в умовах стресу, під загрозою фізичного, психологічного, сексуального чи економічного насилля спричинює негативні наслідки для їхнього розумового та емоційного розвитку, соціалізації та подальшого благополуччя [1, с.390]. Разом з тим, численні дослідження доводять, що доступ до якісної дошкільної освіти має довготривалі позитивні наслідки як для дитини (більш успішне навчання у школі, відсутність проблем із соціалізацією) так і для суспільства у цілому (нівелювання різниці у підготовці дітей до школи, забезпечення рівних умов доступу дітей до шкільної освіти, можливість більш швидкого повернення матерів на роботу, соціальна відповідальність за виховання дітей) [3, с.110]. Саме тому нагальним питанням наразі є відновлення освітнього процесу у закладах дошкільної освіти, за умови сприятливої безпечної ситуації та дотримання норм цивільної безпеки.

Фундаментально важливу роль у житті та розвитку дітей дошкільного віку посідає гра. Гра – це не забаганка, це необхідність, в якій дитина задовольняє всі свої потреби: у психологічному, розумовому розвитку, фізичному (руховій активності), інтелектуальному, мовленнєвому (у потребі спілкування), моральному, трудовому, естетичному.

Важливим елементом підтримки дітей в умовах тривалого стресу є вміння педагогів організувати та підтримати дитячу гру, яка: відіграє важливу терапевтичну та реабілітаційну роль у допомозі дітям відновити відчуття нормальності та радості; допомагає дітям-біженцям і дітям, які зазнали втрати, насильства, жорстокого поводження або експлуатації, подолати емоційний біль і відновити контроль над своїм життям; може відновити відчуття особистості, допомогти їм зрозуміти те, що з ними

сталось; пропонує дітям можливість залучитися до спільного досвіду, відновити відчуття особистої цінності та власної гідності, дослідити власну творчість та досягти відчуття приналежності.

Таким чином, перед педагогами дошкільної освіти постає критично важливе питання: Як організувати та підтримати гру дітей в умовах тривалого стресу?

Нижче пропонуємо декілька порад, які допоможуть в організації та підтримці дитячої гри:

Зачекайте, коли вас запросять до гри. Якщо діти граються самі та не потребують допомоги дорослого, краще залишити їх гратися самотужки.

Намагайтеся не переривати гру дітей. Якщо діти занурені у гру, уникайте часті зміни видів діяльності, намагайтеся не задавати зайвих запитань, не просіть зупинитися і почати робити щось інше.

Дозвольте дітям пізнавати світ і робити помилки. Не пропонуйте готових рішень тієї чи іншої ситуації. Намагайтеся ставити якомога більше відкритих, стимулюючих до розмірковувань, питань, аби діти змогли самі віднайти рішення.

Дозвольте дітям використовувати метод спроб і помилок, або свої власні ідеї. Уникайте оцінки, засудження чи порівняння з діями інших.

Дозвольте вашим дітям розвивати навички у своєму власному темпі.

Дозвольте дітям самим обирати теми своїх ігор. Навіть якщо теми здаються складними або сумними, намагайтеся не втручатися, адже це їхня гра.

Список використаних джерел

1. Bosquet Enlow, M., Egeland, B., Blood, E., Wright, R. O., & Wright, R. J. (2012). Interpersonal trauma exposure and cognitive development in children to age 8 years: A longitudinal study. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 16(3), 387-393.
2. Save the Children, 2008. *Child Friendly Spaces in Emergencies: A handbook for Save the Children staff*.
3. Sylva, K., Melhuish, E., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I., and Taggart, B. (2011). Pre-school quality and educational outcomes at age 11: Low quality has little benefit. *Journal of Early Childhood Research*, 9, 109-124.
4. https://gradus.app/documents/211/Children_Report_Gradus_28042022.pdf

ІНТЕГРАЦІЯ ЗНАНЬ ІЗ БІОЛОГІЇ У ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

С. В. Толочко

Інститут проблем виховання НАПН України

Н. С. Бордюг

Поліський національний університет

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти визначає дефініцію поняття «*екологічна компетентність*» як *здатність усвідомлювати екологічні основи природокористування, необхідність охороняти природу, дотримуватися вимог поводження на природі, ощадливо використовувати природні ресурси, розуміти значущість контексту і взаємообумовленості господарської діяльності, необхідність зберігати природу для забезпечення сталого розвитку суспільства* [3].

Загальновідомо, що інтеграція – це процес поєднання, взаємопроникнення, взаємозближення й утворення взаємозв'язків, за допомогою яких міждисциплінарна наука екологія використовує різні методи дослідження, сприяє оптимізації розвитку суспільних і виробничих процесів.

Інтеграції в освітньому процесі закладів освіти навчальних предметів природничої підготовки (хімії, фізики, біології, математики) під час формування екологічної компетентності здобувачів освіти стає можливою завдяки реалізації низки методів:

- зі збору інформації про стан екологічних об'єктів (рослин, тварин, мікроорганізмів, екосистем, біосфери), наприклад: спостереження, зокрема й за використання приладів, експеримент і моделювання;
- оброблення отриманої інформації;
- інтерпретації отриманих матеріалів (тлумачення, розкриття змісту).

У сучасній навчально-пізнавальній діяльності значно актуалізуються наскрізні лінії як соціально значимі надпредметні теми для формування в здобувачів освіти уявлень про суспільство в цілому, розвитку здатності застосовувати здобуті знання в багатоманітних обставинах.

Інтеграція біологічних знань у процес формування екологічної компетентності здобувачів освіти здійснюється за рахунок міжпредметних зв'язків. Саме вони дозволяють побудувати цілісну систему навчання і виховання, в якій можна виокремити такі компоненти: основні елементи змісту навчання, взаємозв'язки між предметами, взаємозв'язки між темами у межах навчального предмета «Біологія». Використання принципу міжпредметних зв'язків сприяє формуванню системи знань у здобувачів освіти, пізнавальної активності, світоглядних переконань, розвитку самостійності і творчого мислення.

Впровадження міжпредметної інтеграції забезпечить формування у здобувачів освіти екологічної компетентності, зокрема здатності особистості володіти знаннями і практичними навичками у сфері природничих наук, виявляти зв'язки між живими організмами та навколишнім середовищем;

визначати стан довкілля з використанням біологічних методів; обґрунтовувати особливості функціонування природних та штучних еко- та геосистем.

Актуальна в контексті наукової розвідки змістова лінія «Екологічна безпека і сталий розвиток» сприяє формуванню в здобувачів освіти соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, виховує готовність брати участь у вирішенні питань збереження довкілля й розвитку суспільства, усвідомлювати важливість сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Матеріали наскрізних змістових ліній на порталі Інституту модернізації змісту освіти [2] уможливили виокремлення компетентнісного потенціалу навчального предмета біологія (табл. 1).

Таблиця 1

Компетентнісний потенціал навчального предмета біологія

<i>Змістова лінія</i>	<i>Предметний зміст ключової компетентності і навчальні ресурси для її формування</i>
<i>Екологічна грамотність і здорове життя</i>	Уміння: – ефективно співпрацювати з іншими над реалізацією екологічних проєктів, розв’язувати проблеми довкілля, залучаючи місцеву громаду та ширшу спільноту; – застосовувати набутий досвід задля збереження власного здоров’я та здоров’я інших.
	Ставлення: – турбота про здоров’я своє та інших людей, ціннісне ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров’я, добробуту та безпеки людини і спільноти.
	Навчальні ресурси: – екологічні проєкти; – розрахункові завдання, наприклад, розрахунок економії сімейного бюджету за умови раціонального харчування

Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Біологія 6-9 класи» складовими предметної компетентності з біології називає [2]:

- усвідомлення цілісності природи та взаємозв’язок її об’єктів і явищ;
- піклування про своє здоров’я та здоров’я інших людей;
- пояснення явищ живої природи з використанням наукового мислення;
- самостійне чи групове дослідження живої природи, планування і проведення спостережень та експериментів, виявлення допитливості;
- аналіз та визначення проблем довкілля, оцінювання значення біології для сталого розвитку, відповідальна діяльність у природі, ухвалення обґрунтованих рішень;
- добір біологічної інформації з надійних джерел, оцінювання її достовірності, критичний аналіз та застосування в життєвих ситуаціях, зокрема і в навчанні;

– дотримання морально-етичних і правових норм, правил екологічної поведінки в довкіллі, надання допомоги собі й тим, хто її потребує;

– виявлення емоційно-ціннісного ставлення до довкілля, відчуття краси природи та радості її пізнання, отримання задоволення від інтелектуальної діяльності.

У цьому контексті вищезначена програма репрезентує в розрізі окремих класів вимоги до формування екологічної компетентності здобувача освіти за допомогою біології [2] (табл. 2).

Таблиця 2

Вимоги до формування екологічної компетентності здобувача освіти за допомогою навчального предмета біологія

Клас	Вимоги до формування екологічної компетентності здобувача освіти за допомогою біології
6 клас	– формування готовності до оцінки наслідків діяльності людини щодо природного середовища; застосування знань у справі охорони природи; оцінку значення рослин для існування життя на планеті Земля; оцінку значення рослин, грибів та лишайників у біосфері; – різні форми діяльності екологічного змісту: підготовку повідомлень про рідкісні рослини, гриби й лишайники та природоохоронні об’єкти свого краю; інформування про них населення своєї місцевості (створення листівок, брошур, розміщення інформації на сайті навчального закладу тощо); участь у заходах з охорони довкілля, які проводяться у школі, населеному пункті та регіоні, країні.
7 клас	– формування розуміння про взаємозв’язки компонентів екосистеми; вплив людини та її діяльності на екосистеми; дотримання екологічної етики щодо поведінки людини в природі; значення охорони тваринного світу, природоохоронних територій; значення Червоної книги України.
8 клас	– формування розуміння, що людина – це частина живої природи, її існування залежить від природних умов середовища, яке потрібно оберігати.
9 клас	– формування цілісної наукової картини живої природи; формування уявлення про історичний розвиток та єдність органічного світу; формування умінь пояснювати зв’язки між організмами в екосистемі; роль заповідних територій у збереженні біологічного різноманіття, рівноваги в біосфері; умінь застосовувати знання під час прогнозування наслідків впливу людини на екосистеми, визначення правил своєї поведінки в сучасних умовах навколишнього середовища; умінь робити висновки про значення охорони природних угруповань для збереження рівноваги в біосфері.

Формування екологічної компетентності здобувачів освіти на заняттях біології переводить означену вище проблему в площину загальної екологізації освітнього процесу за допомогою інтеграції предметів природничої підготовки.

Реалізація наскрізної змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» сприяє залученню здобувачів освіти до навчально-науково-пізнавальної діяльності, виховання в них ціннісних орієнтирів та ставлень до екологічних проблем, шляхів, можливостей і варіантів їхнього вирішення.

Формами роботи з формування екологічної компетентності визначено експеримент, практичні і лабораторні роботи, зокрема й досліди, мікрОВикладання; рольові ігри чи моделювання; наукові майстерні (групова робота, педагогічний тренінг, творча майстерня); введення модульних курсів (основний напрям – розвиток навичок самостійної роботи з формування екологічної компетентності); використання в освітній практиці сучасних цифрових технологій; розширення з допомогою мультимедіа спектру освітніх послуг; використання дистанційного чи змішаного навчання тощо.

Інтеграційні процеси поєднання навчальних предметів природничої підготовки (хімії, фізики, біології, математики) актуалізують роль проєктів. У навчальній програмі з біології проєктній технології приділяється особлива увага. Так, метод екологічних проєктів сприяє формуванню творчого підходу до пізнання природи, оцінювання екологічної ситуації, виявлення, аналізу та оцінювання впливу антропогенних факторів на навколишнє середовище, прогнозування змін, пропозиції вирішень екологічних проблем, вихованню екологічної свідомості та компетентності здобувачів освіти. До актуальних екологічних проєктів можна віднести: «Оцінка якості водних об'єктів», «Оцінка якості питної води з нецентралізованих джерел водопостачання», «Дослідження несанкціонованих сміттєзвалищ», «Моніторинг якості атмосферного повітря біологічними методами», соціально-екологічний проєкт «Чисто там, де не сміять», еколого-економічний проєкт «Раціонально використовую природні ресурси» тощо.

Отже, екологічна компетентність здобувачів освіти в процесі інтеграції знань із біології під час її формування передбачає наявність умінь та ставлення завдяки реалізації наскрізної лінії «Екологічна грамотність і здорове життя», поєднання інноваційних форм і методів, зростання значущості аксіологічних засад.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
2. Наскрізнi змістові лінії. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/naskrizni-zmistovi-liniyi>
3. Бордюг Н.С. Роль міждисциплінарної інтеграції у формуванні професійної компетентності майбутніх екологів. *Науковий журнал «ScienceRise: Pedagogical Education»*. 2017. №4(12). С. 26-30.

ФОРМУВАННЯ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА У ФОКУСІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Т.Є. Федорченко

Інститут проблем виховання НАПН України

Школа сьогодні – це школа, де учень повноцінно живе, проектує своє майбутнє, свій шлях, враховуючи власні можливості, ставить перед собою завдання самовдосконалення, самовиховання, самоосвіти. При цьому особливого значення набуває завдання підготовки креативної особистості, здатної до творчого нестандартного мислення, яка вміє ефективно вирішувати складні проблеми власної життєдіяльності.

У сучасному суспільстві серед пріоритетних проблем розвитку особистості важливе місце належить категорії успішності, ставлення людини до власного успіху, оскільки успіх як психологічне явище пов'язаний із соціальною природою людини, з виявом її сутнісного начала. Сутнісна природа успіху, вивчена недостатньо і, незважаючи на глобалізацію цього поняття, воно перетинається з цілою низкою філософських, психологічних і педагогічних категорій, що робить подальші дослідження надзвичайно актуальними, оскільки проблема успішної людини полягає у досягненні нею особистісних і соціально значущих результатів.

Згідно Закону України «Про освіту» «метою освіти, є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству.

Про необхідність формування у старшокласників соціально успішної особистості знайшли своє підтвердження у положеннях Національної доктрини розвитку освіти, національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей» наголошує на тому, що цільовим актуалітетом освіти сьогодення є формування нової людини, яка володіє необхідними інструментами, щоб зробити власне життя успішним, має гнучке мислення і відкритість для нових ідей, вміє ефективно комбінувати знання.

Варто зазначити, що старший шкільний вік є сенситивним у формуванні світогляду, виробленні стратегій життя, визначенні життєвих планів, формуванні вміння творити власну долю, активно, відповідально та ефективно реалізувати громадянські права й обов'язки.

Аналіз стану дослідженості проблеми формування успішної особистості свідчить про постійну увагу вчених у різних контекстах: філософському, педагогічному, психологічному, соціологічному.

Розглянемо категорію успіх. Успіх як феномен представлено у декількох аспектах: досягнення певного очікуваного результату, який визначається особою як значущий; суспільне визнання досягнень людини; як розвиток та подолання власних меж; як показник становища в суспільстві.

Детальний аналіз філософського аспекту проблеми успіху дав Г. Тульчинський, який говорить про те, що успіх як соціальне визнання посідає вагоме місце у системі мотивації та осмислення людиною самої себе, своїх учинків і життєдіяльності загалом, формуванні особистості. Автор виокремлює декілька форм успіху: *успіх-популярність* як широке соціальне визнання результатів діяльності особи, її справ та вчинків; *успіх-визнання та успіх-подолання*, який проявляється у вирішенні особою проблем та протиріч у власному житті.

На думку відомого діяча громадсько-педагогічної думки ХІХ століття К. Ушинського досягти успіху дитина зможе, якщо мета і зміст її виховання відповідатимуть соціальним потребам. Велике значення у досягненні успіху має спільна ідея педагогічних теорій Ш. Амонашвілі, Д. Дьюї, Я. Корчака, М. Монтесорі, С. Шацького, а саме: виховання через свободу особистості з багатим внутрішнім світом: активної, творчої, самостійної і відповідальної.

Вартим уваги є дослідження Л. Пасечнікової, яка доводить у своїх роботах, що необхідними для формування у старшокласників орієнтації на досягнення життєвого успіху, виступають усвідомлення ними життєвого успіху як власної цінності, спрямованість педагогів і батьків на власний успіх і успіх учня й створення в навчальному закладі середовища, що стимулює старшокласника до самоформування рис успішної особистості. Вона наголошує, що «орієнтація на досягнення життєвого успіху» – це вмотивована спрямованість особистості на досягнення високого результату діяльності, яка має громадське визнання й особистісну значущість.

Отже, у процесі теоретичного осмислення проблеми співробітники лабораторії фізичного розвитку і здорового способу життя визначають як робоче поняття «успіх» як багатомірне поняття, соціальна категорія, яка пов'язана з розкриттям потенціалу зростаючої особистості, її внутрішньої мотивації на досягнення бажаної мети, готовністю до самореалізації у різних сферах життя, здатністю до соціальної дії, активності та мобільності, набуття і виконання пов'язаних з нею соціальних ролей, життєвого і професійного вибору.

Успішна особистість. Серед пріоритетних проблем розвитку особистості важливе місце належить категорії «успішності», ставлення людини до власного успіху, оскільки успіх як психологічне явище пов'язаний із соціальною природою людини, з виявом її сутнісного начала.

Більш складним для аналізу і розуміння є поняття «успішність». Як і у випадку з «успіхом», у вчених немає спільної думки щодо його визначення. Ситуація ускладнюється тим, що у різних людей «успішність» викликає різні асоціації і пов'язана з індивідуальною системою оцінок і цінностей.

У низці вітчизняних досліджень (В. Анютіна, Д. Бухаленкова, В. Кириченко, І. Ткачук) «успішність особистості» розглядається: як проблема особистісного зростання, розвитку самоідентичності, адаптованості до зовнішніх умов життєдіяльності. Це поняття, яке охоплює не одиничне випадкове явище, а неодноразово верифікований життєвий досвід, що формується завдяки позитивному мисленню і способу життя, основу якого становить мотивація досягти поставленої мети через цілеспрямовану діяльність, прагнення постійно розвиватись.

Ми цілком погоджуємося із думкою зарубіжних дослідників Kruger, J. A. Адлера щодо того, що надзвичайно важливим засобом досягнення успішності є сама особистість і процес переживання, сприймання і ставлення до успішності в будь-якій діяльності. На формування «успішності» впливає соціальний фактор. Рушійною силою, що змушує людину хотіти бути успішною, є соціальний інтерес.

Ми дійшли висновку, що успішність як поняття також має об'єктивний та суб'єктивний аспекти. На відміну від успіху, успішність – це неодноразово верифікований досвід. Суб'єктивний компонент успішності визначається емоційно забарвленим станом переживання особою власного успіху. Об'єктивний компонент пов'язаний з оцінкою людини та результатів її діяльності як успішних на основі уявлень про успішність, властивих конкретному соціокультурному середовищу.

Категорія «Соціально успішна особистість». У працях педагогів А.Макаренка, В. Сухомлинського зазначено, що *соціальна успішність особистості* це – якість, притаманна особистості, що досягла успіху у процесі навчання і виховання. Більш широко трактують феномен *соціальної успішності особистості психологи* Н. Батурін і С. Рубінштейн, як переживання людиною стану задоволення, радості від досягнення високого результату в діяльності, самореалізації в усіх сферах свого існування.

Вчені А. Бодальов і О. Знаков розглядають *соціальну успішність*, як діяльнісну реалізацію особистістю прагнення знайти справу свого життя, що відповідає очікуванням суспільства. Дослідники зазначають, що соціально успішна людина має цінні досягнення у соціально значущій діяльності, взаємодії і вирішення життєвих проблем, така особистість повинна володіти певними знаннями, навичками та якостями.

Таким чином, «соціально успішна особистість старшокласника» – складна системна характеристика, що визначається здатністю розвивати себе, успішно діяти в різних життєвих ситуаціях, ґрунтується на системі цільових вмотивованих установок, ціннісних орієнтаціях, знаннях, уміннях і навичках виконувати життєві і соціальні ролі, виявляється в активній життєвій позиції та прагненні впливати на соціальні процеси, передбачає творчу активність до життя й власного розвитку, усвідомлення успішності як власної цінності.

Відтак, у процесі теоретичного й практичного осмислення проблеми ми дійшли висновку, що формування успішної особистості старшокласника є

вкрай важливою у сучасних соціокультурних умовах. Українське суспільство гостро потребує соціально зрілої, творчо активної молоді, орієнтованої на суспільно значущі досягнення й позитивну самореалізацію у всіх сферах життєдіяльності людини, здатних не лише пристосовуватися до оточуючого світу, а й конструктивно його перетворювати заради спільного блага.

Відтак, модель підготовки успішного і компетентного випускника школи, нові умови життя потребують нового мислення, нової культури діяльності, якісно іншої освіти, що готує особистість до постійного оновлення, навчання протягом усього життя. Формуючи особистість, здатну до самоосвіти, до самостійного вирішення особистих і глобальних проблем, здатну до творчості, саморозвитку і самореалізації, школа створює платформу для успішного соціального старту.

Список використаних джерел

1. Лаврентьєва І. Діагностика формування соціально успішної особистості старшокласника. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України. Івано-Франківськ 2020. С 148-152.

2. Макогон Б. *Инновационная составляющая в формировании конкурентноспособной, творческой, социальномобильной личности*. Моделі компетентного випускника 12-річної школи: сутність, пріоритети, пошук відповідей на виклики ХХІ століття. Донецьк, 2007. С.70-74.

3. Пасечнікова Л. Формування успішної особистості: *Методичні рекомендації*. Донецьк: Каштан. 2008. С. 12.

4. Романовський О. Педагогіка успіху: її сутність та основні напрями вивчення. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2011. №2. С.3–8.

ВСЕУКРАЇНСЬКА ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНА ГРА «СОКІЛ» («ДЖУРА») В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛИ

Л. Ю. Хвиль

Горобіївський навчально-виховний комплекс «Заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів – заклад дошкільної освіти»

Сьогодні найактуальніше та найважливіше місце у вихованні дітей у системі національної освіти належить патріотичному вихованню. Його важливість, як і духовного виховання, полягає у тому, що воно сприяє процесу формування в державі громадсько-активного суспільства, яке сприятиме становленню єдиної нації та єдиної України.

Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») створена у 2003 році. Вона заснована на козацьких традиціях, народного віче, і є добровільним об'єднанням дітей. У Горобіївському навчально-виховному комплексі «Заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів – заклад дошкільної освіти» Сквирської міської ради Київської області проводиться національно-патріотичне виховання, яке посідає чільне

місце у системі роботи навчального закладу. На сьогодні цей напрям виховної роботи є дуже важливим. Педагогічний колектив, органи учнівського самоврядування, органи місцевого самоврядування, Сквирський ЦДЮТ, УДЦНПВКТУМ – ось далеко не повний перелік всіх тих, з ким у співпраці ми виховуємо підрастаюче покоління у дусі патріотизму. Участь у Всеукраїнській дитячо-юнацькій грі «Джура» є одним із пріоритетних напрямків цієї діяльності.

Джу́ра, ціо́ра або чу́ра – так називали в Україні в 16–18 століттях зброєносця, учня у козацької старшини. Зазвичай, джурами були молоді хлопці. Разом із козаками джури ходили в походи, брали участь у боях. «Джура» – це не просто гра, а, можна сказати, система національно-патріотичного, військового виховання дітей та учнівської молоді, підготовка до захисту своєї Батьківщини, служби в армії.

Метою гри «Джура» є виховання юних патріотів України на засадах національної гідності, високої самосвідомості та активної громадянської позиції, здорового способу життя, духовно багатой та фізично розвиненої особистості; опанування учнями гуманними, демократичними, лицарськими традиціями українського народу; виховання підрастаючого покоління в дусі відданості Україні та її народу; підготовка молоді до творчої праці, військової служби та захисту України.

Основні напрями роботи:

- історично-державницький (заходи до державних свят та визначних дат в історії нашої країни);

- туристсько-краєзнавчий (шкільні, районні змагання, навчальні екскурсії);

- військовий (стрільба з пневматичної зброї, стройова підготовка, вишкіл, надання першої долікарської допомоги);

- спортивний (смуга перешкод, силові змагання, спортивні ігри);

- волонтерський («добре діло», книга звітяг);

- естетичний (мистецький) (ватра).

Нормативно-правова база організації та проведення гри «Сокіл» («Джура»).

Наказ МОН України «Про проведення у 2020/2021 н. р. Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»)» від 11.09.2020 № 1132.

Наказ УДЦНПВКТУМ «Про затвердження Правил та умов проведення змагань і конкурсів III (Всеукраїнського) етапу Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») «Джура 2020: Сіверська Січ» («молоді козаки» - учні 15-17 років)» від 27.02.2020 № 26-А.

Наказ МОН України «Про проведення у 2019/2020 н. р. Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»)» від 24.10.2019 № 1/9-1342.

Перелік основних документів з національно-патріотичного виховання та безпосередньо гри «Джура» свідчить про важливість її у нашій роботі.

Гурток «Джура» у Горобіївському НВК працює уже кілька років. Керівники гуртка відіграють велику роль у вихованні дітей, підготовці їх до гри-участі у конкурсах. Уже цього року в нашому закладі працює дві групи гуртка: молодшої та середньої вікових категорій. Гурток постійно, протягом декількох років, працював досить успішно. Завжди, беручи участь у грі «Джура», вихованці гуртка мали гарні результати. Діти зацікавлені у такій формі роботи, сумлінно відвідують заняття гуртка.

Члени гуртка залучені до різних заходів, таких, як: зустрічі з цікавими людьми, свята, походи з козацькою кашею. Неодноразово джурівці розробляли проекти, для реалізації яких залучали всіх учнів школи, педагогів, жителів громади та гостей.

Провівши акцію «Діти за мир без війни!», учасники навчального процесу проаналізували останні події, які тривожать і викликають надзвичайну стурбованість кожного. Вони чітко усвідомлюють, що нині під загрозою цілісність України, тому прагнуть проводити пропаганду ідей миру, міжнародної дружби та міжкультурного діалогу. Така акція формує у школярів ціннісні орієнтації, що визначають цілеспрямовану життєдіяльність людини та весь спосіб її життя, формують всебічно розвинуту особистість з громадянською позицією, готовою до конкретного вибору свого місця в житті, здатного змінити на краще своє життя і життя своєї країни. Щороку члени гуртка проводять «Вахту пам'яті»: прибирають могили учасників бойових дій, садять алеї дерев, допомагають людям, члени родин яких брали участь у боротьбі за незалежність нашої держави. Вони низько схиляють голови перед їхньою пам'яттю, перед пам'яттю тих, хто воював за Батьківщину, хто віддав життя за наше майбутнє, за ясне й мирне небо.

Цікавим був захід «Афганістан болить в моїй душі». Під час такого заходу школярі розширили знання про історичні події афганської війни, про трагічні сторінки нашої історії. В рамках заходу вшанували пам'ять тих, хто поліг на афганській землі, розповіли про героїв тієї страшної війни.

Кожного року, беручи участь у різноманітних конкурсах, члени гуртка показували гарні результати. Наприклад, проект «Наш край у вишивках» реалізовував чотири міні-проекти, серед яких було і «Добре діло». Це інтелектуально-мистецький конкурс, у якому наша команда зайняла перше місце. Результатом роботи стали вишиті карти сіл Горобіївка та Лаврики, карта Сквирського району, карта Київської області, рушник з національним орнаментом, державна символіка. Також гуртківці дослідили історію покровительки козацтва, вишили ікону Покрови пресвятої Богородиці та освятили її.

Члени гуртка «Джура» займаються волонтерством: плетуть маскувальні сітки, збирають і готують смаколики бійцям ЗСУ. Цього року, взявши участь у акції «Щедруй для захисників», діти зібрали одну тисячу гривень для потреб ЗСУ та одну тисячу гривень переказали родині воїна АТО, нашого односельця, для лікування та реабілітації після операції.

Учні навчаються надавати першу долікарську допомогу. Під час занять діти тренуються в наданні першої домедичної допомоги та евакуації поранених. Інструктори-волонтери вчать користуватися медичними засобами, які є у кожного воїна в бою, а також використовувати підручні засоби, щоб під час бойових дій кожен зміг зупинити кровотечу і зробити всі необхідні дії для збереження свого життя або пораненого товариша.

У 2020-2021 навчальному році рій «Варта» Горобіївського НВК зайняв I місце у II обласному етапі і представляв Київщину на Всеукраїнському рівні гри «Джура» - «Інгульська Січ», де джури показали гарну підготовку і результати, поспілкувалися з однолітками, побували на цікавих екскурсіях, брали участь у багатьох майстер-класах, отримали призові місця.

Отже, гра «Джура» – важлива складова виховної роботи закладу освіти. Вона сприяє вихованню патріотизму через інтелектуальну, військову, спортивну, мистецьку гру, згуртовує та загартовує кожного, хто є її учасником. Це дуже імponує дітям різних вікових категорій.

Слід відзначити, що у школярів розвиваються почуття патріотизму та гордості за свою країну, вони роздумують про майбутнє рідного села, держави та осмислюють свою власну роль у їх розбудові.

Список використаних джерел

1. Зубалій М. Д. *Форми військово-патріотичного виховання допризовної молоді*. К., 2010. 272 с.
2. Наказ МОН України «Про проведення у 2019/2020 н. р. Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»)» від 24.10.2019 № 1/9-1342 ;
3. Проєкт Указу Президента України «Про Концепцію військово-патріотичного виховання та громадського сприяння безпеці і обороні України». URL: <https://mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/57372>.
4. Сухотин М. П., Палагеша В. О. *Військово-патріотичне виховання молоді: підручн. К. : Вид. дім «Слово», 2009. 488 с.*
5. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» від 18.05.2015 № 286/2019. URL: <https://president.gov.ua/documents/2862019-27025>

МЕТОД ПРОЄКТІВ У ПРАКТИЦІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ ДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА САМОРОЗВИТКУ

С.В. Чупахіна

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Соціокультурні трансформації у суспільстві охоплюють водночас і систему вищої педагогічної освіти. В процесі реформування основна мета полягає у підготовці кваліфікованих фахівців компетентних, здатних до ефективної роботи за фахом, готових до професійного зростання. Означені вимоги ініціюють необхідність переходу вищої педагогічної освіти до

впровадження у навчальний процес інноваційних технологій, методів, засобів та прийомів навчання, одним з таких стає метод проєктів. Відтак використання методу проєктів – це не лише декларована освітня технологія, вона є вимогою часу і відображенням світових освітніх тенденцій [1].

Враховуючи наукові здобутки учених щодо дослідження реалізації проєктної діяльності, слід зауважити, що на залишається актуальним вивчення та обґрунтування особливостей функціонування методу проєктів, дослідження основних шляхів та способів їх реалізації у процесі підготовки майбутніх логопедів у сучасній вищій школі, з урахуванням компетентнісного, особистісно та практико зорієнтованого, студентоцентрованого і синергетичного підходів [2].

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов реалізації методу проєктів у підготовці майбутніх логопедів.

Сучасні соціокультурні трансформації, реформування освіти, впровадження досягнень науково-технічного прогресу в різні галузі теоретичної та практичної діяльності фахівців в галузі логопедії стає суттєвим чинником технологізації педагогічного процесу. Використання методу проєктів посилює мотивацію майбутніх фахівців до професійної діяльності, сприяє розвитку особистісної рефлексії, є запорукою засвоєння досвіду професійної взаємодії у непередбачуваних ситуаціях.

Метод проєктів визначено як певний спосіб послідовної зміни процесу та дій, що характеризується новими завданнями, видами діяльності, упорядкованістю навчальної інформації, зорієнтованої на самореалізацію та саморозвиток особистості майбутнього фахівця [2].

Основними характеристиками методу проєктів визнано: зорієнтованість на практику; дослідницька спрямованість змісту; самостійність виконання; зосередженість уваги на власних інтересах; значущість результатів відображених у їх практичному застосуванні.

Моделі реалізації методу проєктів у підготовці майбутніх логопедів відображає певну логічну структуру, в межах якої прослідковуються взаємозв'язки: цільового (формування професійних компетентності здобувачів), змістовного (варіативні проєкти у навчальній, практичній, самостійній, науково-дослідній діяльності), технологічного (використання інноваційних форм та методів навчання, які формують суб'єктне ставлення майбутніх логопедів) та результативного (перехід на вищий рівень сформованості проєктної компетентності) компонентів [3; 5].

В процесі дослідження встановлено низку педагогічних умов, які забезпечують реалізацію методу проєктів у підготовці логопедів (рис. 1) [7].

Ефективність застосування пропонованого методу відображає безперервність формування проєктної компетентності майбутніх логопедів у взаємодії з урахуванням низки основних підходів до підготовки фахівця у ЗВО (рис.2) [4].

В процесі дослідження встановлено також певні особливості реалізації методу проєктів у підготовці логопедів (рис.3).

У процесі роботи над проектами об'єднано достатню кількість технологій навчання: практико зорієнтовані та ситуаційні завдання; публічний захист проекту; включення до іспитів завдань професійного спрямування; кейс-метод, метод Дельфі, інверсії, мозковий штурм, метод евристичних запитань, метод багатовимірних матриць тощо [6].

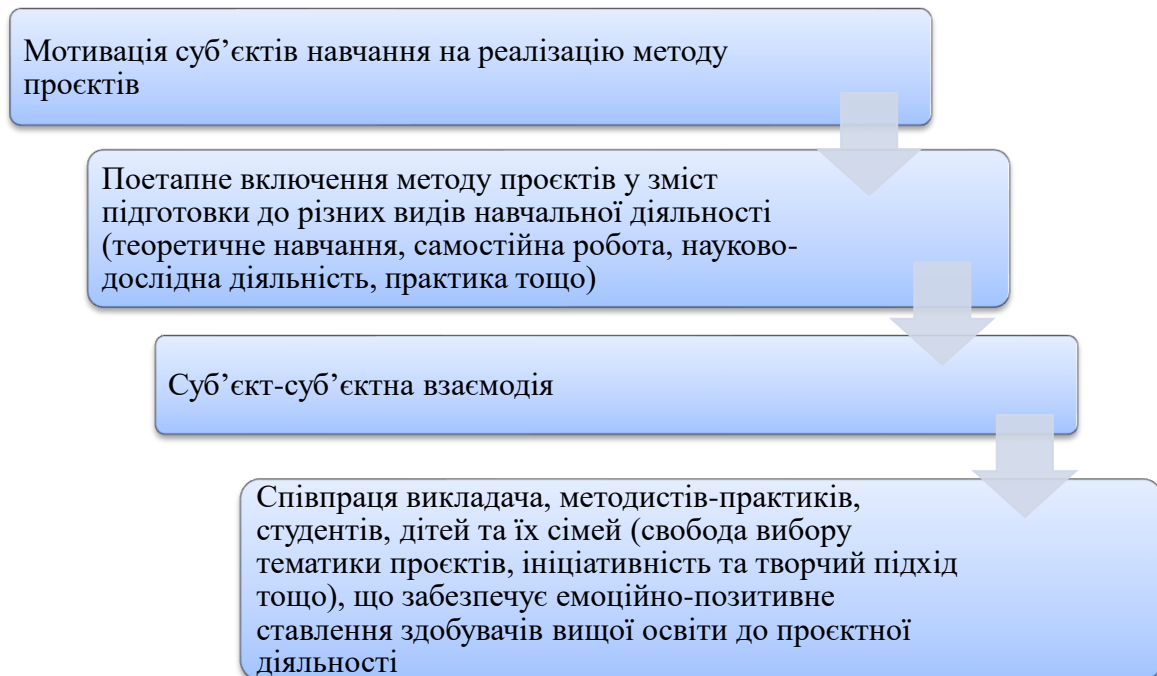

Рис.1. Педагогічні умови реалізації методу проєктів у підготовці логопедів

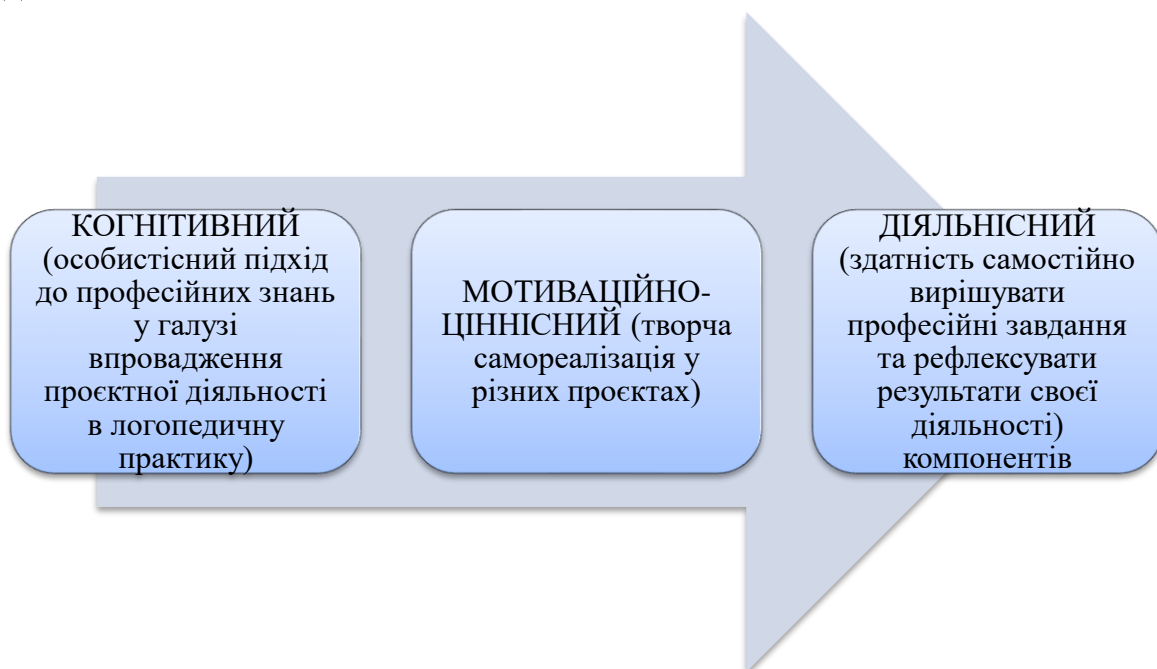

Рис.2. Основні підходи до формування проєктної компетентності у майбутніх логопедів

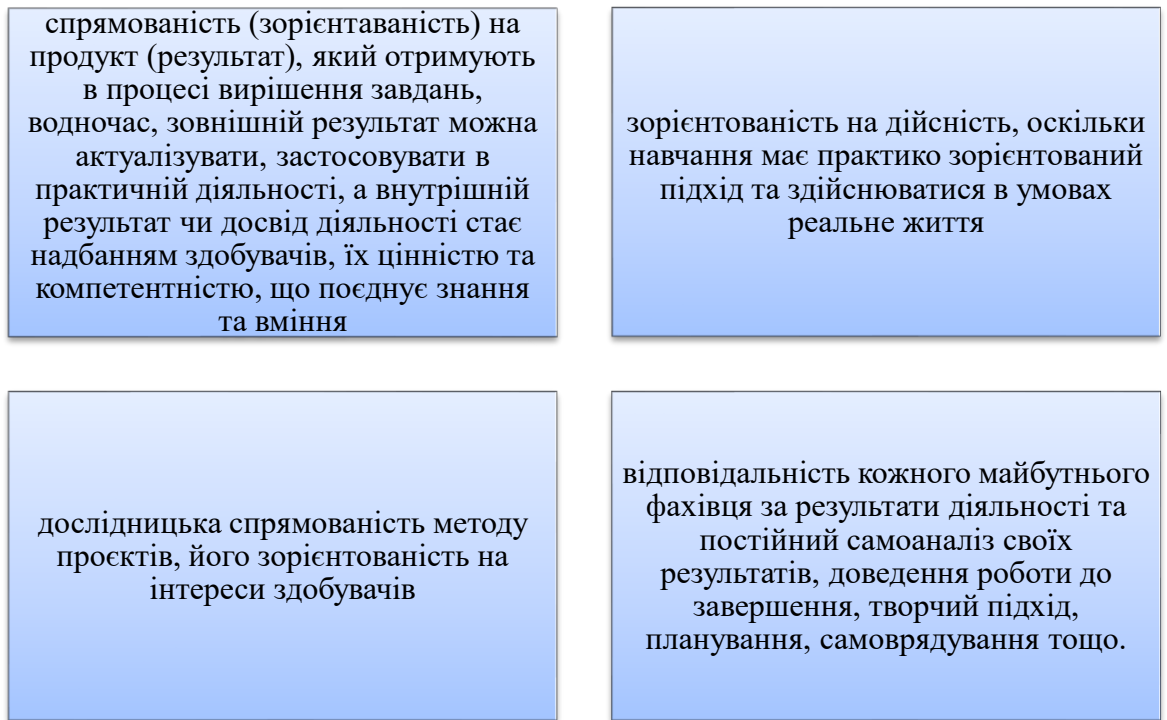

Рис.3. Особливості реалізації методу проєктів у підготовці логопедів

У процесі організації роботи важливе місце посідає методика портфоліо (кейс-метод). Студенти в процесі роботи укладають певний кейс, який включає:

- проміжні результати та додаткові завдання, які реалізовували під час роботи над проєктом (про які не вказано в завданні, до них дається коротка анотація (текст-пояснення в електронному варіанті));
- результат захисту науково-дослідних робіт (у кейси можуть бути також роботи у реферативній формі чи у вигляді звіту з експерименту);
- результати навчання на додаткових курсах (додаються назви курсу, його тривалість, сертифікати);
- результати практики роботи з розгорнутими конспектами занять та різноманітними формами роботи;
- відомості щодо участі в різноманітних заходах, конференціях, навчальних семінарах (вид заходу, тема, час проведення, назва організації, що проводила цей захід, опис досягнень і сертифікат) [5].

У підсумковому експерименті взяли участь контрольна (38) та експериментальна група (40).

Методами дослідження стали: тестування, анкетування, аналіз продуктів діяльності, самооцінка рівні сформованості компонентів проєктної компетентності оцінювалися в балах: 2 – низький рівень, 3 – середній, 4 – високий рівень. Результати засвідчили стійку позитивну динаміку формування проєктної компетентності здобувачів вищої освіти в галузі логопедії.

В процесі експерименту середні бали виявилися такими: щодо когнітивного компоненту 1,74 бали, мотиваційного – 1,8 бали, діяльнісного

(найнижчий) – 1,74 бали. Після експерименту, навпаки, щодо діяльнісного компонентом виявили найвищий бал 3,1, а когнітивного і мотиваційного – по 3 бали.

Отож істотною характеристикою методу проєктів стає: орієнтація на практику; дослідницька спрямованість змісту; самостійність; орієнтація на інтереси студентів – майбутніх логопедів; значущість отриманих результатів з вказівками до впровадження продукту.

Перспективними напрямками щодо наступних наукових пошуку вважаємо розробку організаційно-методичного забезпечення формування проєктної компетентності майбутніх логопедів, проєктування змісту освітнього процесу в ЗВО у взаємодії з практикою.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України № 776 від 16.07.2018 р.
2. Безпалько О.В. Соціальне проєктування : навчальний посібник. Київ, 2010. 127 с.
3. Шевченко І. Педагогічне проєктування та його складові. *Наукові записки. Сер.: Педагогічні науки*. 2010. № 91. С. 256–260.
4. Дем'яненко В.І. Проектна діяльність майбутнього вчителя початкової школи в контексті нової освітньої стратегії. *Молодий вчений*. 2017. № 10.2, т. 50.2. С. 18–22
5. Чупахіна С.В., Круль Л.М. Інформаційна компетентність, медіаосвіта та проєктна діяльність майбутніх педагогів: теоретичний аспект підготовки. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалізація та перспективи*. Випуск 74. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С.159-164
6. Чупахіна С. В. Формування готовності майбутніх учителів до використання інформаційних технологій в інклюзивному навчанні молодших школярів з ускладненням процесів розвитку і соціалізації : монографія. Івано-Франківськ, 2020. 402 с.
7. Ciprés A.P. & Habib M. New Teaching Methods: Merging «John Dewey» and «William Heard Kilpatrick» Teaching Techniques. *Proceedings of the 2014 Federated Conference on Computer Science and Information Systems*. Pp. 803–808. DOI: 10.15439/2014F398.

ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ОСНОВАМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ЇХ ДО МАЙБУТЬОГО БАТЬКІВСТВА)

В. М. Шахрай

Інститут проблем виховання НАПН України

Важливим педагогічним завданням сьогодення є підготовка учнівської молоді до майбутнього батьківства. Це викликано як проблемами функціонування сучасної сім'ї, зниження її виховного потенціалу, так і небажанням певної частини молоді взагалі ставати батьками [5].

Значну увагу підготовці до майбутнього сімейного життя і батьківства надавав видатний педагог В. Сухомлинський. Він був глибоко переконаний, що «формування моральної готовності до кохання, шлюбу, народження і виховання дітей, материнства і батьківства – це піклування школи про особисте щастя дитини» [3, с. 192]. Мудрий педагог наголошував, що «вчити виховувати своїх дітей – значить давати знання про найголовніше, що знадобиться людині в житті» [4, с. 394].

Вважаємо одним із шляхів формування готовності старшокласників до відповідального батьківства організацію факультативного курсу в закладі освіти з умовною назвою «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства («Я – майбутній батько (майбутня матір)»». Метою курсу є розширення знань старшокласників про різні аспекти батьківства, висвітлення основ сімейної педагогіки і психології, набуття учнями певних вмінь і навичок щодо догляду і виховання дитини тощо. Реалізація курсу ґрунтується на компетентнісному підході та сприятиме розвитку в учнів таких компетентностей, як соціальна, навчання впродовж життя, культурна тощо [2]. Програма курсу містить 11 тем, серед яких виокремлюємо дві, що мають особливе значення для майбутніх молодих батьків, які лиш починають опановувати сімейну педагогіку. Такими темами є: «Сімейне виховання дітей немовлячого і раннього віку» та «Сімейне виховання дитини дошкільного віку (4-6 років)».

Коротко зупинимось на змісті зазначених тем. У темі «Сімейне виховання дітей немовлячого і раннього віку» розглядаються питання фізичного і психічного розвитку дитини немовлячого віку та елементи догляду за нею, робиться акцент на особливій ролі дорослого, насамперед матері, у житті немовляти.

Цінними є поради для майбутніх батьків щодо формування належної кістково-м'язової системи дитини (якими мають бути постіль, одяг дитини, особливості догляду, годування, наскільки важливо забезпечувати немовляті простір для повзання і ходіння, доглядати за його шкірою, дотримуватись режиму дня малюка тощо).

Учням слід наголосити, що перший рік життя – це виключний період в житті дитини і її батьків. Вкрай важливою є роль дорослого для нормального розвитку малюка, адже через відсутність дорослого немовля попадає в ситуацію повної безпорадності. Для немовляти характерною є, насамперед, «злитість» з матір'ю, яка продовжується до кінця немовлячого віку, доки дитина не навчиться ходити.

Розглядаючи ранній вік дитини, старшокласникам наводяться дані про її фізичний розвиток (як змінюється вага дитини, діяльність серцево-судинної системи, як розвивається опорно-руховий апарат, відбувається оволодіння ходьбою), про засвоєння нею побутових і гігієнічних навичок. При цьому слід наголосити, що фізичний розвиток дитини раннього віку є однією із засад її повноцінного життєбуття.

Аналізуючи психічний розвиток дитини раннього віку, педагогу слід акцентувати увагу учнів на тому, що провідною діяльністю для неї стає предметна діяльність, в якій дитина засвоює суспільно вироблені способи дій з предметами. У межах предметної діяльності відбувається інтенсивний психічний розвиток дитини декількома лініями, серед яких головними є мова, наочно-дієве мислення, початок символічної гри, самосвідомість.

Слід зосередити увагу старшокласників на правилах виховання дитини немовлячого і раннього віку, наголосивши, що умовою формування позитивного ставлення дитини до людей, починаючи з перших тижнів її життя, є ніжне ставлення дорослих до дитини. Діти немовлячого віку потребують спокійного, лагідного поводження з ними, що виявляється насамперед у фізичному контакті (доторки, погладжування, ритмічне постукування тощо).

Одним із ефективних методів виховання дитини раннього віку є особистий приклад батьків, людей, які оточують дитину. Це зумовлюється насамперед тим, що в дітей доволі рано формується здатність наслідувати те, що вони бачать, чують.

При розгляді теми «Сімейне виховання дитини дошкільного віку (4-6 років)» учням слід наголосити, що дошкільне дитинство є цілковито своєрідним періодом розвитку, коли перебудовується все психічне життя дитини і її ставлення до навколишнього світу. Суть цієї перебудови полягає в тому, що в дошкільному віці виникає внутрішнє психічне життя і внутрішня регуляція поведінки. Якщо в ранньому віці поведінка дитини спонукується і спрямовується ззовні – дорослим чи конкретною ситуацією, то в дошкільному віці дитина сама починає визначати власну поведінку.

Велику роль у розвитку дитини дошкільного віку відіграють методи виховання, що вибираються батьками. У сімейному вихованні дошкільників використовуються такі методи, як особистий приклад батьків, пояснення, бесіда, переконання; вимога, контроль, привчання, вправління; заохочення, покарання. Особливе місце у сімейному вихованні дошкільника займає ігровий підхід як умова застосування різних методів [1].

Майбутні батьки мають усвідомити, що грамотне використання в сімейному вихованні методів має опиратися на такі умови: відповідність змісту методів віковим й індивідуальним особливостям дитини; вибір методів виховання на основі поваги дорослими особистості дошкільника; узгодженість методів виховання, що використовуються різними членами сім'ї; поєднання різних методів виховання.

У сімейному вихованні дошкільника надзвичайно важливим є включення батьків у спільну діяльність з дітьми: сюжетні і рухливі ігри, спільне малювання, створення спільних виробів тощо.

У ході занять зі старшокласниками, майбутніми батьками, доцільно привернути їхню увагу до того, що для здійснення належного сімейного виховання сучасні батьки потребують допомоги педагогів закладів дошкільної освіти. Батьки, члени сім'ї можуть урізноманітнити, поживити

життя дітей в дошкільному закладі. Це може бути участь батьків у проведенні епізодичних заходів (організація екскурсій, прогулянок, допомога в оснащенні педагогічного процесу), а також включення їх в систематичну освітню роботу (організація різноманітних гуртків, театралізованої діяльності). Від активної участі батьків в роботі закладу дошкільної освіти виграють всі учасники освітнього процесу, насамперед діти.

З метою належного засвоєння старшокласниками матеріалу факультативного курсу доцільно проводити його обговорення. Наприклад, після ознайомлення з матеріалом теми «Сімейне виховання дітей дошкільного віку» учням ставляться запитання: «Яка діяльність дошкільника є провідною?»; «Які види дитячих ігор ви можете назвати?»; «Що є головним у підготовці дитини до школи?» тощо. Корисним для майбутніх батьків стане обмін досвідом спілкування з дітьми раннього та дошкільного віку, який вже мають окремі старшокласники, наприклад, спілкуючись з молодшими братиками і сестричками.

Для зацікавлення старшокласників проблемою майбутнього батьківства, розвитку компетентностей (інформаційно-комунікаційна, культурна, соціальна тощо) можна запропонувати їм виконати такі завдання: підібрати віршики та казки для дитини раннього віку та вивчити окремі з них, щоб розповісти в групі; описати чи намалювати іграшку, яку можна подарувати дитині 2-3 років; віднайти цікавий матеріал про розвиток дитини раннього віку в мережі Інтернет та приготувати коротке повідомлення тощо.

Сприятимуть формуванню готовності старшокласників до майбутнього батьківства завдання щодо розроблення проєктів, які стосуються проблеми виховання дітей раннього і дошкільного віку, таких як: «Харчування дитини», «Організація дозвілля для дитини дошкільного віку», «Краса в житті дошкільника» тощо.

У процесі ознайомлення старшокласників з основами сімейного виховання дітей раннього та дошкільного віку слід використовувати й інші ефективні методи (дискусії, обговорення проблемних ситуацій, рольові ігри, сторітеллінг тощо).

Після ознайомлення з матеріалом факультативного курсу доцільно провести тестування учнів, зокрема включивши в нього тестові завдання з тем «Сімейне виховання дітей немовлячого та раннього віку», «Сімейне виховання дітей дошкільного віку». Такими завданнями можуть бути: визначити час немовлячого віку; визначити термін раннього віку; визначити термін дошкільного віку; визначити провідну діяльність дитини в ранньому віці, в дошкільному віці (для всіх цих завдань пропонуються варіанти відповідей).

Слід наголосити, що заняття факультативного курсу мають будуватися на ґрунті толерантності, поваги до думок і позицій учнів, спільного пошуку старшокласниками і педагогом відповідей на питання, що стосуються сімейного виховання та ролі батьків у розвитку дитини. Важливо розвивати

позитивні емоції і почуття учнів, ціннісне ставлення до майбутнього батьківства.

Список використаних джерел

1. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 456 с.
2. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standativ-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк. 1976. Т. 1. 670 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 2. 654 с.
5. Шахрай В. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: основні поняття дослідження. *Інноватика у вихованні*. 2020. Вип.11 (2). С. 48–55.

ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВЩИНИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ

І.Г. Шередько

Інститут проблем виховання НАПН України

Найголовніше завдання вчителя сучасної школи – виховати морально стійку, національно спрямовану особистість. Теперішня війна РФ проти українського народу загострила необхідність високого рівня патріотизму наших громадян, особливо молодого покоління, усвідомлення ним цінності своєї Батьківщини.

У «Методичних рекомендаціях щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» наголошується, що кожному навчальному закладу потрібно стати для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві [2].

Педагогічну роботу з формування у школярів ціннісного ставлення до Батьківщини доцільно, на нашу думку, починати з дітьми молодшого шкільного віку. Саме в цьому періоді свого життя школярі найбільш чутливі до емоційного сприйняття всього, що їх оточує.

Любов та повага до батьків, старших, мальовнича краса рідної природи, героїчні подвиги захисників України чуттєво оспівуються в українських народних піснях. Тому, з нашого погляду, якщо якомога більше і системно залучати дітей цього віку до вивчення українського музичного фольклору, то

в школярів розширюються знання про свій рідний край та формується ціннісне ставлення до свого народу, Батьківщини.

Необхідність використання в початковій школі потужного виховного потенціалу музичного фольклору, зокрема народно-пісенної творчості, підкреслюється багатьма науковцями, педагогами-музикантами (О. Аліксійчук, О. Отич, Г. Падалка, Л. Масол, Л. Побережна та інші).

Вважаємо важливим залучення учнів до вивчення календарно-обрядових свят та пісень та використання ними отриманих знань на практиці, коли діти беруть участь в колядуванні, щедруванні, водять веснянки, гаївки тощо.

Учителю початкових класів, на нашу думку, доцільно проводити тематичні свята з використанням музично-фольклорного матеріалу, позакласні творчі заходи на основі українських народних традицій, обрядових дійств, в яких були б задіяні не лише школярі, а й їхні родини. Дітям молодшого шкільного віку дуже важливо мати підтримку своїх батьків, опиратися на патріотичні погляди та переконання рідних. У такій активній музично-творчій діяльності дитячі національні пізнання є максимально ефективними.

Любов до Батьківщини, українського музичного фольклору, української народної пісні не з'являються в дитини самі по собі. Ці почуття набуваються, передаються з покоління в покоління від прабабусі чи дідуся, батька чи мами. Спираючись на думку своїх батьків та довіряючи їхнім поглядам, дитина формує своє уявлення про рідний край. М. Г. Стельмахович надавав великого значення впливу сім'ї на патріотичне виховання дитини, опираючись на народну педагогіку. Він підкреслював, що палка любов до Вітчизни, мужність у боротьбі за щастя свого народу, повага до інших народів – головні заповіді народної моралі. Важливо прищеплювати ці риси змалку, шляхом розвитку любові до матері, сім'ї і домівки, рідного краю, де людина народилася, росте і мужніє [3, с. 52].

У дітей, якщо вони долучаються в родині до співу української народної пісні, обрядових дійств, формуються почуття єдності з Батьківщиною та ціннісне ставлення до неї. З колискової пісні своєї мами, народних потішок та забавлянок починається перше пізнання дитиною українського фольклору. Саме українська народна пісня має глибокий емоційно-чуттєвий вплив на формування теплих почуттів дитини до навколишнього світу. Тому, на нашу думку, необхідно об'єднувати зусилля школи та сім'ї для належного вивчення української культурної спадщини, що підсилить почуття любові дитини до Батьківщини.

Формами спільної роботи педагогів і батьків можуть бути екскурсії, поїздки історичними місцями, календарно-обрядові свята (Різдво, День веснянок і гаївок), свята, присвячені збору урожаю, Дню козацтва тощо. Ці свята вшановують родинні взаємини, природу рідного краю, працьовитість українського народу, відвагу захисників української землі.

Вагомий вплив на формування патріотичних почуттів як учнів, так і їхніх батьків має реалізація ними спільних проєктів. Т. Коваль, підкреслюючи потужний виховний потенціал народно-пісенного мистецтва, називає проєктну діяльність однією із сучасних і найбільш продуктивних форм роботи з молодшими школярами з вивчення ними пісенного фольклору [1, с. 110].

Школярі активно підтримують музично-фольклорні проєкти різної тематики: «Мамина колискова», «Жартуємо – не сумуємо», «Бабусина улюблена пісня» та інші.

Одним з музичних проєктів, який ми запропонували для учнів молодших класів та їхніх батьків, є проєкт «Моє народнопісенне родинне дерево (улюблені українські народні пісні моєї родини)». Проєкт має декілька етапів. Спочатку учні знайомляться з улюбленою українською народною піснею своїх рідних (крім своїх батьків, братиків та сестричок, діти дізнаються про народнопісенні вподобання своїх бабусь та прабабусь, дідусів та прадідусів, хрещених батьків та інших членів родини). Це дає можливість дитині відчувати єдність декількох поколінь через їхню любов до української народної пісні.

Наступний етап – діти не лише дізнаються про назву улюбленої пісні своїх рідних, а й слухають її у виконанні членів сім'ї. Важливо, щоб дорослі розповіли дітям, чому саме названа пісня є для них улюбленою. На наш погляд, особиста розповідь близьких рідних про власні теплі почуття до народної пісні підсилює дитячу любов до української пісенної спадщини. Найбільш творчі та співочі сім'ї, залучаючи до співу своїх дітей, передають свій досвід та захоплення народною піснею. Такі родинні виступи доцільно показати в школі на тематичних святах.

Працюючи над музичним проєктом «Моє народнопісенне родинне дерево (улюблені українські народні пісні моєї родини)», кожний учень повинен визначити свою улюблену українську народну пісню, розповісти про причину своїх вподобань, емоційні переживання.

Слід зауважити, що в процесі роботи над проєктом молодші школярі познайомилися з багатьма чудовими народними піснями, послушали щирі натхненні розповіді про найбільший скарб свого народу – українську народну пісню – від рідних людей.

Завершуючи роботу над проєктом, школярі мають можливість проявити свою фантазію в оформленні народнопісенного родинного дерева у вигляді малюнка, аплікації тощо. Це може стати цінною пам'яткою про зв'язок родини і української народної пісні, що буде передаватися від покоління до покоління.

Надзвичайно важливо, щоб вчитель, здійснюючи діяльність з формування ціннісного ставлення до Батьківщини молодших школярів засобами українського музичного фольклору, робив це не формально, а заохочував до співпраці родини учнів, був активним, творчим, креативним,

вмів захопити школярів українською музичною спадщиною, народною піснею, в якій оспівується вся краса і велич нашої прекрасної країни.

Список використаних джерел

1. Коваль Т. В. Виховання молодших школярів засобами української народної пісні в умовах нової української школи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Том 3. С.107-111.
2. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: Додаток до Наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>
3. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. навчально-методичний посібник. Київ. 1997. 232 с.

ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ З РОДИНАМИ У ФОРМУВАННІ ТА ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

С.О. Шульга

*Сквирський ЗЗСО І-ІІІ ст. №3 імені Петра Тисьменецького
Сквирської міської ради Київської області*

Головна мета Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління, які здатні навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянської освіти [1]. Масштабні зміни у сфері реформування освіти зумовлюють потребу пошуку сучасних шляхів, які повністю відповідають національно-патріотичним і загальнолюдським цінностям.

Закон України «Про освіту» мету повної загальної середньої освіти ототожнює з усебічним розвитком, вихованням і соціалізацією особистості, здатної до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, прагненням неперервно самовдосконалюватися та навчатися, готовністю здійснити свідомий життєвий вибір та самореалізовуватися, бути відповідальним, провадити трудову діяльність та виявляти громадянську активність [2].

Дитиноцентризм педагогічної науки – одна з найважливіших тенденцій розвитку сучасного наукового пізнання. Ця тенденція стала в наш час не тільки теоретичною, а й гостро соціальною проблемою, яка стосується основ людської життєдіяльності, адже дитина – “це потенційне майбутнє” [3, с.364].

Система освіти має беззаперечний вплив на соціальне становлення дитини, підлітка, юної людини. Нас, українців, як ніколи турбує становлення майбутнього громадянина держави, формування особистості кожної дитини. "Національна ідея, – вважає Ю.Сидоренко, – має багато складових – мова,

культура, традиції роду та сукупності родин. Це любов до землі, де ти живеш, і повага до тих, хто живе поряд з тобою. Формування певного внутрішнього світогляду людей, яким Бог дав ту чи іншу землю, і вони об'єднані духом цієї Землі – це також національна ідея" [4].

Найбільш здорові нації довели, що завдяки національній ідеї формується дух нації, кожна родина, що є частинкою держави.

У контексті дослідження актуальними є праці, присвячені психологічним (Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Бех, О. Кононко та ін.), соціально-педагогічним (О. Безпалько, Ж. Петрочко, Т. Федорченко та ін.) аспектам становлення особистості.

Сьогодні відкритість і готовність закладів освіти до взаємодії й партнерства з батьками є важливою характерною ознакою демократичної школи.

У сучасності актуальність і необхідність партнерства в освіті зумовлена низкою причин:

- партнерство з батьками дозволяє ефективно відповідати на виклики суспільства й бути дієвими партнерами;

- партнерство передбачає безпосередній і прямий обмін ресурсами, що залучаються від партнерів, що впливає на конкретні результати;

- партнерство будується на довгостроковій основі та взаємній довірі учасників, передбачає використання потенціалу для суспільного блага й фокусується на формуванні особистості дитини;

- партнерство сприяє розширенню меж співпраці закладу освіти з батьками, інститутами громадянського суспільства, закладами культури, сфери бізнесу, передбачає відповідальне співробітництво різноманітних установ і партнерів;

- партнерство сприяє розвитку особистісно-вольових якостей дітей та учнівської молоді за прикладом власних сімей.

Кожна сім'я має комплекс характеристик, які визначають її виховні можливості та більшою чи меншою мірою забезпечують розвиток і виховання дитини. Саме ці характеристики багато дослідників визначають як «виховний потенціал сім'ї».

У широкому розумінні виховний потенціал сім'ї, на думку дослідників, включає в себе такі складові, як: елементарний догляд (забезпечення базових потреб дитини в їжі, відпочинку, сні, одязі тощо); гарантія безпеки дитини (захист її прав, життєво важливих інтересів та потреб); створення емоційного комфорту (чутливість до переживань дитини, прояв співчуття, чуйності до неї); стимулювання як заохочення до дій, активізація діяльності, вплив, що зумовлює динаміку розвитку дитини; життєві орієнтири як ідеальні уявлення про цінності, мету і завдання у процесі життєдіяльності; обмеження (визначення певних меж поведінки, діяльності, самовираження); стабільність як стійкість і постійність настанов, пріоритетів, правил, цінностей [5, с.180-181].

У процесі педагогічного впливу варто враховувати суб'єктивні чинники виховного потенціалу сім'ї – ціннісно-гуманний, комунікативно-емоційний, компетентнісний, організаційно-діяльнісний, які в комплексі найбільшою мірою впливають на формування та розвиток особистості дитини.

Слід відмітити, що в останні десятиліття посилюються позитивні тенденції у формуванні виховного потенціалу української сім'ї. По-перше, збільшується кількість батьків, які надають перевагу демократичному стилю батьківсько-дитячих взаємин. По-друге, підвищується рівень педагогічної культури батьків як передумови вибудови сприятливих взаємин з дітьми, поліпшення їхнього виховання. По-третє, батьки активно залучаються до життя своєї дитини.

Таким чином, модерна модель активного і діяльного батьківства сприяє покращенню батьківсько-дитячих взаємин та позитивно впливає на особистісний розвиток дитини [6, с. 267].

Поряд із вище перерахованими аспектами виховної діяльності у партнерстві з колективом батьків постає проблема формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників.

Дослідниця В. Шахрай стверджує, що відповідальне батьківство – це інтегроване утворення особистості, що включає сукупність позитивних ставлень, установок і очікувань індивіда як батька, батьківські почуття, оволодіння педагогічними компетенціями, що дають змогу здійснювати повноцінне сімейне виховання та сприяти позитивній соціалізації дітей [8].

У партнерстві з батьками намагаємося вирішувати проблему формування соціальної активності дітей та молоді, сутність формування якої полягає в забезпеченні соціально спрямованої колективної діяльності, яка враховує індивідуальні потреби й можливості; інтеграції діяльності учнів, педагогів, батьків та громадськості з метою засвоєння й трансляції соціального досвіду; гуманістичного характеру міжособистісних відносин; прийняття активної життєвої позиції в соціумі тощо [9].

Дослідник І. Бех зазначає, що, виховуючи соціальну активність особистості, важливо не тільки передавати з покоління в покоління знання, уміння, ідеї, соціальний досвід, способи поведінки, а й на його основі сформувати особисту потребу вихованця в соціально активній, суспільно позитивно спрямованій діяльності. Він наголошує, що соціальна активність є своєрідним розкриттям певного відсотка засвоєння та реалізації здобутків суспільства, що характеризується рівнем активних виявів, презентацією власних здібностей окремої особистості. Оскільки розвиток соціальної активності – певна стратегія, яку використовує індивід для ефективного розв'язування життєвих завдань, необхідно створити дитині об'єктивну можливість щодо виявлення самостійності, власної активності, не заважати набуттю вміння діяти за власним розсудом, не гальмувати розвиток потреби дитини щось робити по-своєму [10].

До педагогічних умов формування соціальної активності підлітків закладу відносимо педагогічне партнерство з родинами. Прикладом може бути спільна волонтерська діяльність в сучасних умовах.

Основними напрямками діяльності волонтерів є: пропаганда здорового способу життя; правових знань; допомога воїнам; соціально вразливим верствам населення; шефська робота з малюками тощо.

Спочатку ми постійно спонукали підлітків до ініціативності, самостійності та волонтерської діяльності. Проте в зв'язку із реаліями сьогодення вихованці вже самі стають ініціаторами багатьох справ.

Учні з батьками готують вітальні листівки та сувеніри для воїнів АТО, беруть активну участь в акціях, присвячених Дню захисників і захисниць України, Дню Небесної Сотні, Дню пам'яті Героїв Крут, Дню Соборності України тощо. Є активними учасниками гуртка «Джура» й допомагають в організації змагань між загонами «Джури».

Волонтерська діяльність учнів сприяє підвищенню соціальної активності та досвіду відповідальної взаємодії, формуванню лідерських якостей тощо.

Таким чином, позакласна діяльність створює найбільш сприятливі умови для реалізації соціального потенціалу старшокласників.

Наразі стоїть завдання формування екологічної культури учнів, яке починається з родини. Школа вирішує одне з найважливіших завдань – закладає основу формування особистості з новим способом мислення і типом поведінки, належним рівнем взаємовідносин з природою та гармонійною взаємодією з нею. Процес формування і виховання у молодого покоління бережного ставлення до природи є систематичним, регулярним, у співпраці з батьківським колективом. Батьки допомагають учням готувати матеріали до участі в конкурсах «Український сувенір», «Годівничка», «Об'єднаймо ж, брати мої!» тощо; беруть участь у спільних акціях «Сади перемоги», «Чистофест»; благодійних ярмарках і багатьох інших заходах і колективних справах.

Педагогічний колектив нашого закладу спрямовує свою діяльність на збереження фізичного і психологічного здоров'я, духовної єдності особистості, формування та виховання особистості майбутніх громадян країни; підтримує міцні партнерські стосунки з батьківським колективом, що, без сумніву, є важливою умовою для виконання поставлених завдань.

У цифровому світі діти та молодь отримують потужні можливості для освіти, самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації та розбудови широкої мережі комунікативних і професійних зв'язків. Проте, Інтернет і соціальні медіа також пропонують дітям і молоді шкідливий контент. Найбільш небезпечними є рольові комп'ютерні ігри. У дітей і молоді виникають проблеми з живим спілкуванням.

З огляду на вище зазначене, невід'ємною складовою виховного процесу в нашому закладі є просвітницька діяльність з інформування педагогів,

батьків, дітей та молоді щодо важливості й корисності ведення здорового способу життя, рухової активності.

До найважливіших соціальних здібностей слід віднести, на нашу думку, соціальний інтелект та комунікативні здібності.

Формування комунікативної культури, в основі якої закладено комунікативні здібності, є одним із важливих завдань співпраці педагогічного і батьківського колективів.

На нашу думку, партнерська взаємодія педагогічного і батьківського колективів відіграє важливу роль у формуванні та вихованні особистості дитини. Тісна співпраця педагогів і родин є фундаментом для становлення майбутнього громадянина України.

Список використаних джерел

1. Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття") URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>
2. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Юнг Карл Густав (1997). Божественный ребенок. М.: Олимп.
4. Сидоренко Юрій. Українська національна ідея – яка вона. *Українська правда*. URL: Pravda.com.ua.
5. Педагогічна підготовка сімей різного типу до професійного самовизначення старшокласників : методичний посібник / В. П. Горпинюк, О. М. Докукіна, Т. В. Кравченко (Ред.), І. М. Мачуська. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 268 с.
6. Кравченко Т. В. Виховний потенціал сім'ї та особливості його реалізації у сучасних умовах. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Київ, 2005. Вип. 8. С. 266-269.
7. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
8. Шахрай В. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: основні поняття дослідження. *Інноватика у вихованні*, 2020, 11(2), С. 48–55.
9. Кривоконь О. Г. Фактори соціального формування особистості (соціально-філософський аспект): монографія. Х. : Факт, 2005. 240 с.
10. Бех І. Д. Виховання особистості: Кн. 2. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: наук. видання. К. : Либідь, 2003. 344 с.
11. Національна стратегія захисту дітей в цифровому середовищі на 2021 – 2026 роки (проєкт) <https://thedigital.gov.ua/regulations/natsionalna-strategiya-zakhistu-ditey-v-tsifrovomu-seredovishchi-na-2021-2026-roki>
12. Капська А.Й. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями: навч.- метод. посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2015. 328 с.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ЗМІСТ ТА МЕТОДИ

І.В. Ярмульська

Інститут проблем виховання НАПН України

Художня література має велику перевагу серед мистецтв, як засіб виховання гуманних почуттів та формування духовних цінностей. Зокрема сучасна українська література на всіх етапах свого розвитку акцентує увагу на центральній концепції образу людини. Тенденція зображення різнобічності особистості зумовила формування нерозривного зв'язку між літературою та педагогікою. Визначено, що українські письменники й громадські діячі обґрунтували власні реформаторські ідеї у наукових працях, викладали педагогічні концепції у художніх творах, впроваджували їх у практичній діяльності. Таким чином, можна стверджувати, що художня література відіграє вагомий виховний функцію в реалізації педагогічних ідей. [4, с. 132].

Соціальний розвиток підлітків зумовлений їх соціальним досвідом, якостями, що сприяють комунікативній діяльності, ефективній взаємодії з іншими індивідами в мінливих соціокультурних умовах. Важливою умовою формування соціальної компетентності підлітків є не лише їх здатність адаптуватися у суспільстві, дотримуючись певних норм та правил соціального життя, а й здатність проявити свою індивідуальність та суспільну значущість, важливу роль у формуванні соціального та культурного середовища.

Як зазначає дослідниця О. Прашко, розвиток соціальної компетентності учня залежить більшою мірою від створення психолого-педагогічних умов, зокрема – спеціально організованої діяльності, під час якої дитина має можливість отримати теоретичні знання про соціальну реальність; застосувати наявний соціальний досвід у соціальній практичній діяльності; реалізувати індивідуальні потенційні лідерські можливості, сформувати та розвинути ціннісні орієнтації та установки, які не вступають у протиріччя зі соціальними нормами [5, с. 26].

За умови раціонально підбраного змісту та методів, українська література має необмежені можливості для формування соціальної компетентності сучасних підлітків. Завдання вчителя – створити оптимальне освітнє середовище, мобілізувати знання й уміння, викликати зацікавлення до сучасної літератури, зосередити увагу на образах, які є носіями вагомих життєвих цінностей та моральних якостей. З раннього віку діти захоплюються казковими героями – носіями честі, хоробрості, справедливості. За допомогою літературних творів вчать розрізняти категорії добра і зла, щирості і підступності, моральності та аморальності. У процесі оволодіння художньою літературою зростаюча особистість

вдосконалює вміння проводити аналогії з життям, відбувається становлення її світоглядних уявлень. Власне, вивчення української літератури сприяє формуванню національної самоідентичності, усвідомленню вагомості збереження історичної пам'яті народу. Усвідомлення виховного впливу літератури – «запорука прищеплення бажання робити добро як спонуку до позитивної життєдіяльності; усвідомлення важливої потреби уважного ставлення до ближнього, любові до нього; усвідомлення індивідуального призначення кожної людини, великої цінності людського життя; формування активної життєвої позиції» [7, с. 157].

Таким чином, література, з якою знайомиться дитина на шляху свого особистісного становлення, суттєво визначає та скеровує в подальшому потік потенційних читацьких компетентностей. Інформаційне середовище, актуальні культурно-соціальні інтеракції, культурна пам'ять та суспільна свідомість формують певні орієнтири, пріоритети та цінності у відповідності до вікового та емотивного рівня зростаючого читача [1].

Науково доведено, що система цінностей є регулятором поведінки людини та основою її успішної соціалізації в суспільстві. Цінності набувають значення лише в усвідомленні через почуття, у процесі їх вираження у безпосередніх взаєминах особистості з соціумом. Тому формування цінностей має бути невід'ємною складовою освітнього процесу: «мета педагогічного впливу полягає у прилученні дитини до тих цінностей, що мають універсальне значення...» [6, с. 25].

На думку І. Беха, «лише оволодівши разом з педагогом технологією створення певної духовної цінності, вихованець набуває в такий спосіб дієвих засобів для духовного самовиховання як відповідного саморозвитку. Без такої спільної діяльності твердження про те, що вихованець у підлітковому віці здатен до самовиховання і розгортає цей процес шляхом самонаказу, здається таким, що не відповідає дійсності» [2, с. 11].

Відтак, цілком справедливим є те, що вивчення сучасної української літератури має стати важливою складовою в процесі формування соціальної компетентності учасників освітнього процесу, зокрема учнів основної школи. Більшість творів, запропонованих до вивчення у шкільному курсі української літератури та для позакласного читання, презентують теми, що торкаються проблем побудови взаємин особистості з іншими представниками соціуму; дотримання соціальних норм і прав; вербалізації власних думок, прагнень. Художні твори такої проблематики можуть суттєво вплинути на ціннісно-мотиваційну сферу підлітка, зокрема їх аналіз може оптимально сприяти формуванню соціальної компетентності. Для прикладу можна навести такі твори сучасної української літератури: повість-казку «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» Г. Малик, повісті «Таємниця козацької шаблі» З. Мензатюк (5 клас); повість «Джури козака Швайки» В. Рутківського, повість «Таємне Товариство боягузів, або засіб від переляку № 9» Л. Ворониної, повість «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських» М. Павленко (7 клас); повість «Шпага Славка Беркути» Н. Бічуя, повість

«Місце для дракона» Ю. Винничука (8 клас). Не менш вагомими є твори художньої літератури для позакласного читання, що сприяють формуванню соціальної компетентності учнів, зокрема повісті «Драconi, вперед!» К. Штанко, «Легенда про юну Весну» Н. Дев'ятко, «Друзі за листуванням» О. Луцєвської, «Арсен» І. Роздобудько, «Школярка з передмістя» О. Думанської, збірки оповідань «Сестро, сестро» О. Забужко та «Щоденник ельфа» Н. Малетич.

В. Шахрай вважає, що для формування життєвих цінностей у підлітків доцільно використовувати притчі, в яких розкривається смисл різних сторін людського буття, літературні твори чи їх уривки, висловлювання відомих людей, публікації в друкованих засобах масової інформації чи в Інтернет-виданнях, історичні факти, приклади з реального життя. Слід звернути увагу на використання творів сучасних українських письменників, які пишуть для дітей чи про дітей. Серед них можна назвати такі художні твори, як «140 децибелів тиші» А. Бачинського, «Солоні поцілунки» О. Купріяна, «Не озирайся і мовчи» М. Кідрука та інших [8, с. 175].

Учитель, на думку С. Мірошник, має використати змістовий потенціал художньої літератури для становлення учня як особистості, спланувати організацію навчальної діяльності, що зумовлює побудову пізнання літератури як активного комунікативного процесу, що передбачає обговорення, висловлення думок, бачень, тверджень, їх обґрунтування, а також оцінювання ситуацій, подій, явищ, вчинків, положень, результатів діяльності тощо. Цьому слугуватиме застосування активних методів і прийомів навчання, зокрема інтерактивного навчання, технології розвитку критичного мислення, евристичної бесіди, дискусії, проєктної навчальної діяльності тощо [3, с. 115]. Відповідна організація освітнього процесу сприятиме самостійному осмисленню художнього тексту учнями, спонукатиме до детального аналізу описаних подій, вчинків персонажів, причин та мотивів їх поведінки. співставлення зображуваного із безпосереднім досвідом реципієнта. Таким чином оцінювання сприятиме здатності приймати рішення, робити вибір, брати відповідальність, шукати шляхи подолання конфліктів. Художня література демонструє варіанти моделей поведінки у різних життєвих ситуаціях, особливо якщо відбувається емоційний вплив на почуття юного читача, коли виникає можливість пережити відчуття, презентовані у художньому творі, коли читач сприймає емоції образу-персонажа як власні і разом з ним шукає шляхи подолання життєвих труднощів.

Отже, вивчення сучасної української літератури в закладах загальної середньої освіти має бути соціальним та культурним проєктом, що містить ідеї справжнього, близького сучасним підліткам соціуму, що зумовлено її змістом та ідеологічної системи, що допоможе завдяки правильно дібраним методам закласти життєві цінності та сформувати соціальну компетентність підлітків.

Список використаних джерел

1. Баран У. С. (2016). *Дитяча та підліткова література: процеси ідеологічної та естетичної канонізації-деканонізації*. Взято з <http://urccyl.com.ua/aktualno/aktualni-dumky/item>
2. Бех І. Д. (2012). Духовні цінності як надбання особистості. *Рідна школа*. 1–2. 9 –12.
3. Мірошник С.І. (2019). Формування толерантності учнів у вивченні української літератури в закладі загальної середньої освіти. *Народна освіта*. 2(38). 112 – 116 .
4. Осіпчук Г.В. (2017). Виховний потенціал художньої літератури у формуванні особистості майбутнього педагога (на матеріалі творчості Степана Павленка). *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : ВПЦ «Візаві». 2 (2). 130 – 139.
5. Прашко О. В.(2013) Особливості розвитку соціальної компетентності у підлітків. *Наука практики*. 11 (18). 23 – 27.
6. Сухомлинська О. В. (1991) Сучасні цінності у вихованні. *Шлях освіти*. 1. 24 – 25.
7. Телехова О.П., Тесленко О.В. (2012). Виховні аспекти уроку словесності. *Харківський національний університет імені В.Н Каразіна. Наукові записки кафедри педагогіки*. Харків. 156 – 162.
8. Шахрай В.М. (2019) Важливість розширення видів діяльності підлітків у процесі формування в них цінності життя. *Інноваційна педагогіка*. 14 (2). 173 – 177.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Анненкова Наталія Паладійвна, в. о. доцента кафедри скрипки НМАУ ім. П. Чайковського

Бордюг Наталія Сергіївна, професор кафедри екології Поліського національного університету, доктор педагогічних наук, професор

Винарчук Тетяна Миколаївна, методист відділу моніторингу якості освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Гаврилюк Валерій Юрійович, методист відділу виховної роботи та позашкільної освіти, викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Гончар Людмила Вікторівна, головний науковий співробітник лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

Дубровіна Ірина Володимирівна, доцент Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, науковий співробітник Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського, кандидат педагогічних наук

Загурська Світлана Миколаївна, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат філософських наук

Заруднюк Таїса Григорівна, в. о. директора Сквирського академічного лицею Сквирської міської ради Київської області

Ільченко Софія Тарасівна, учениця-член МАН, Сквирський центр дитячої та юнацької творчості Сквирської міської ради Білоцерківського району Київської області

Канішевська Любов Вікторівна, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Кармазін Антон Олександрович, кандидат мистецтвознавства, член Національної спілки композиторів України, науковий співробітник Музею театрального, музичного та кіномистецтва України

Ковальова Світлана Василівна, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент

Ковальов Віталій Миколайович, викладач фізичної культури КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»

Комаровська Оксана Анатоліївна, завідувач лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Корж Тетяна Михайлівна, методист відділу дошкільної освіти, викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Литовченко Олена Віталіївна, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

Лі Хуйфан (LI HUIFANG), аспірантка факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова (Україна-Китай), Department of Art, Luliang University, Shan'xi Lvliang, China

Макарук Ольга Любомирівна, викладач кафедри філології Коломийського навчально-наукового інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Мірошник Світлана Іванівна, завідувач кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Морін Олег Леонідович, старший науковий співробітник лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Нечерда Валерія Борисівна, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук

Ничкало Світлана Андріївна, науковий співробітник лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України

Ніфоровська Галина Іллівна, заступник директора Сквирського центру дитячої та юнацької творчості Сквирської міської ради

Омельченко Тетяна Вікторівна, учитель Білоцерківської школи І-ІІІ ступенів №6 Білоцерківської міської ради

Охріменко Зорина Володимирівна, завідувач лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук

Пащенко Дмитро Іванович, професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», доктор педагогічних наук, професор

Перерва Володимир Степанович, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат історичних наук

Плівачук Катерина Володимирівна, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент

Плівачук Олена Павлівна, керівник гуртка Сквирського центру дитячої та юнацької творчості Сквирської міської ради Київської області

Потапчук Тетяна Володимирівна, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор педагогічних наук, професор

Пукас Іванна Леонідівна, старший викладач кафедри теорії та методик дошкільної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, кандидат педагогічних наук

Рокицька Ольга Дмитрівна, методист відділу музейної освіти та бібліотечної справи КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», викладач-методист

Сич Василь Михайлович, директор Сквирського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №3 імені Петра Тисьменецького, кандидат психологічних наук, доцент

Сотніченко Ірина Іванівна, доцент кафедри природничо-математичної освіти та технологій КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Столяр Марина Михайлівна, аспірантка Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Толочко Світлана Вікторівна, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, доцент

Федорченко Тетяна Євгенівна, головний науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку і здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Хвиль Леся Юрївна, заступник директора з навчально-виховної роботи, Горобіївський навчально-виховний комплекс «Заклад загальної середньої освіти I-III ступенів – заклад дошкільної освіти» Сквирської міської ради Київської області

Чупахіна Світлана Василівна, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор педагогічних наук, професор

Шахрай Валентина Михайлівна, завідувач лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, доцент

Шередько Ірина Георгіївна, аспірантка лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Шульга Світлана Олександрівна, заступник директора з навчально-виховної роботи Сквирський ЗЗСО I-III ст. №3 імені Петра Тисьменецького Сквирської міської ради Київської області

Ярмульська Іванна Володимирівна, аспірантка лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України

**ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ
СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ВИКЛИКІВ**

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Київ-Біла Церква, 2 червня 2022 р.)

Текст друкується в авторській редакції

Укладач: Шахрай Валентина Михайлівна